

**NVO BĒRNU TIESĪBU TĪKLA ZIŅOJUMS
ANO PAR BĒRNU TIESĪBU
AIZSARDZĪBAS STĀVOKLI LATVIJĀ**

***ORGANIZĀCIJAS „GLĀBIET BĒRNUS” PĒTĪJUMS ANO
PROJEKTA IETVAROS „VALSTS VARDARBĪBA PRET
BĒRNU - VARDARBĪBAS NOVĒRŠANA BĒRNU
IESTĀDĒS”***

**ORGANIZĀCIJA „GLĀBIET BĒRNUS”
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
Rīga, 2006.**

Izdevums tapis pateicoties:
Baltijas Amerikas Partnerattiecību programmai
ANO Attīstības programmai
Lielbritānijas vēstniecībai
Šveices vēstniecība

NVO BĒRNU TIESĪBU TĪKLA ZIŅOJUMS ANO PAR BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS STĀVOKLI LATVIJĀ 2001.-2005.

„Glābiet bērnus” apkopoja informāciju, kuru paudušas NVO Bērnu tiesību tīkla biedri:

- ♦ Misija „Pakāpieni”
- ♦ Daudzbērnu ģimeņu biedrību asociācija
- ♦ Bāriņtiesu un pagasttiesu darbinieku asociācija
- ♦ Latvijas Pašvaldību savienība
- ♦ Latvijas Bērnu Fonds
- ♦ Latvijas Patērētāju interešu aizstāvības asociācija
- ♦ Latvijas Lauku sieviešu apvienība
- ♦ „Cerība bērniem”
- ♦ Daudzbērnu ģimeņu biedrība „Atvasīte”
- ♦ „Černobiļas bērni”
- ♦ Bērnu invalīdu vecāku apvienība „Rūpju bērns”
- ♦ Sociālās Pediatrijas attīstības fonds „Saules mirdzums”
- ♦ Ģimeņu atbalsta centrs „Avots”
- ♦ Latvijas Hemofilijas fonds
- ♦ Latvijas Mārtiņa fonds

***ORGANIZĀCIJAS „GLĀBIET BĒRNUS” PĒTĪJUMS ANO PROJEKTA
IETVAROS „VALSTS VARDARBĪBA PRET BĒRNU - VARDARBĪBAS
NOVĒRŠANA BĒRNU IESTĀDĒS”***

Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”
Neatkarīgais bērnu Ombuds
Latvija, 2006

Izdevuma sastādītāji

Anita Rektiņa LL.M.
Inguna Ebela, Dr.Med.

Redkolēģijas locekļi un eksperti

Inguna Mieze
Valentīna Eihenberga
Valdis Folkmanis
Anita Beikule
Valdis Rande
Kristiāna Andersone
Maira Kancāne
Ilze Sīpola
Inta Jurēvica
Anita Kamerāde
Antoņina Greitāne
Agnese Sīle
Māra Šenkēvica

Redaktori
Ilze Doškina

Korektors
No Saeimas
Dana Avotiņa

Maketētāji
Ieva Līce
Dana Avotiņa

Satura rādītājs

Priekšvārds	6
Ievads	7
Galvenās problēmas, kuras uztrauc NVO Bērnu tiesību tīklu	10
Vispārēji komentāri par Otro Latvijas Valsts ziņojumu	12
Metodika	12
NVO Bērnu tiesību tīkla Ziņojuma analītiskā daļa	14
Ievads	14
I. Vispārējie pasākumi Konvencijas īstenošanai	14
A. Spēkā esošie tiesību akti	14
B. Institucionālā struktūra bērnu tiesību aizsardzībai	18
II. Bērna definīcija	24
III. Vispārējie principi	24
A. Diskriminācijas aizliegums	24
B. Bērna labākās intereses	25
D. Bērna viedokļa ievērošana	27
(detalizēti var iepazīties GB sastādītajā Bērnu ziņojumā)	27
IV Pilsoniskās tiesības un brīvības.	28
A Vārds un pilsonība	28
B Identitātes saglabāšana	29
C Izteiksmes brīvība (13. pants)	29
F. Privātās dzīves aizsardzība	30
H. Tiesības netikt spīdzinātam (37. Konvencijas pants (a))	30
V. Ģimeniskā vide un alternatīvā aprūpe	32
A. Vecāku izglītošana	32
F. Bērna uzturēšana, tiesības uz atbilstošu dzīves kvalitāti	32
H. Adopcija	33
G. un I. Bērni aizbildnībā un aprūpes iestādēs (20. un 25. pants)	34
J. Bērna ļaunprātīga izmantošana un nevērtība pret bērnu, sociālā un psiholoģiskā rehabilitācija	35
VI sadaļa Izglītība un kultūra	39
A Izglītība, tai skaitā profesionālā izglītība (28. pants)	39
C. Ārpusskolas aktivitātes, kultūras pasākumi, tiesības uz spēli un brīvo laiku	45
VII Veselība un labklājība	47
Bērni ar īpašām vajadzībām	47
B. Veselība un veselības pakalpojumi (24. pants)	50
D.4. Pamatveselība un labklājība	51
C. un D. SOCIĀLĀ DROŠĪBA un DZĪVES LĪMENIS	58
VIII. Īpašie aizsardzības pasākumi	66
Bērni, kuru vecāki devušies peļņā uz ārzemēm	66
Bērni, kuri nonākuši konfliktā ar likumu	66
C Bērnu ekspluatācija	68
D Bērni, kuri pieder mazākumtautībām	71
Čigānu bērni	72

<i>Nobeigums</i>	74
Īsi secinājumi	74
Galvenās rekomendācijas	74
<i>Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās</i>	77
Daži aspekti un atskaite par “Glābiet bērnus” projektu ANO projekta “Valsts vardarbība pret bērnu” ietvaros “Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās”	78
Pozitīvie piemēri	82
Negatīvie piemēri	85
Secinājumi apsekojot 29 iestādes bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem:	89
<i>Anketas</i>	91
<i>Avoti</i>	94
<i>Saīsinājumi</i>	96

Priekšvārds

Vēlamies pateikties visiem tiem, ar kuriem kopā ir tapis šis ziņojums. ASV vēstniecība un Baltijas Amerikas Partnerattiecību programma ilgus gadus ir atbalstījuši šo un citus mūsu projektus cilvēktiesību jomā. Savukārt, pateicoties Šveices vēstniecības un valdības pēdējā gada atbalstam, mēs spējam nodrošināt tehnikas un transporta izdevumus, lai varētu pieņemt cilvēkus, kuri lūdza konsultācijas „Glābiet bērnus” centrālajā birojā, kā arī apbraukāt lauku rajonus, veicot bērnu un pieaugušo aptaujas un sniedzot palīdzību nepieciešamības gadījumos. Arī Somijas vēstniecība viena gada garumā finansēja mūsu sakaru izmaksas, nodrošinot uzticības telefona darbību, kas ļāva uzklaut simtiem, pat tūkstošiem sūdzību par dažādiem bērnu tiesību pārkāpumiem Latvijā - gan SOS saucienus, gan arī piedāvājumus palīdzēt. Paldies UNICEF Ženēvas birojā par morālu un materiālu atbalstu NVO Bērnu tiesību tīkla darba koordinēšanai. Vissirsnīgākā pateicība par piedalīšanos darbā visām mūsu Bērnu tiesību tīkla NVO, bet īpaši jau viņu aktīvākajiem dalībniekiem - Daudzbērnu ģimeņu biedrību apvienībai (Leonīdam Muceniekam un Pēterim Leiškalnam), Bāriņtiesu un pagasttiesu asociācijai un Pašvaldību savienībai (Ivitai Peipiņai un Andris Jaunsleimim, Mārim Pūķim), Misijai „Pakāpieni” (Viļamam Šulcam), Bērnu fondam (Vairai Vucānei), Patērētāju interešu aizstāvības biedrību asociācija (Marijai Zeltiņai un Teklai Žabovai), Lauku sieviešu apvienība (Rasmai Freimanei), „Glābiet bērnus” 44 nodaļas un atbalsta grupām. Pateicamies arī pārējām NVO – “Cerībai bērniem”, „Černobiļas bērniem”, Daudzbērnu ģimeņu biedrībai „Atvasīte”, Ģimeņu atbalsta centram „Avots”, Bērnu invalīdu vecāku apvienībai „Rūpju bērns”, Sabiedrībai par atklātību Delna, Sociālās pediatrijas attīstības fondam „Saules mirdzums” (Valdim Folkmanim), Rīgas Samariešu apvienībai (Andrim Bērziņam). Tā kā visus, kuri sniedza informāciju un komentārus valsts un šī ziņojuma sakarā, nosaukt nav iespējams, tad izsakām īpašu pateicību visu augšminēto organizāciju biedriem kopumā – speciālistiem un ekspertiem, kuru darbs visdažādākajās nozarēs ir saistīts ar bērniem un kuri analizēja savāktu informāciju un izteica priekšlikumus situācijas uzlabošanai.

Ziņojuma sastādītāji

Ievads

Šis ir Latvijas organizācijas „Glābiet bērnus” – Latvijas NVO Bērnu tiesību tīkla prezidējošās organizācijas sastādītais 2.Ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komitejai. Savu informāciju Ziņojumam ir iesniegušas daudzas nevalstiskās organizācijas, kā arī tajā ir iekļauti dati, kurus ir snieguši vairāk nekā 9 000 bērnu. Ziņojuma mērķis ir sniegt informāciju par bērna tiesību pārkāpumiem Latvijā un šādā sakarā tas ir uzskatāms par papildinājumu Latvijas valsts 2.Ziņojumam ANO Bērnu tiesību komitejai, kuru ir iesniegusi Latvijas valdība. Ziņojuma uzbūve vadlīnijās atbilst Valdības ziņojumam, lai tos varētu salīdzināt. Šis NVO Bērnu tiesību tīkla Ziņojums ir tāpat arī izskatāms kopā ar Pirmo Bērnu ziņojumu ANO, kuru arī ir sastādījusi Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”, apkopojot bērnu viedokļus.

Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”(GB) ir demokrātiska nevalstiska bērnu tiesību aizsardzības organizācija, kura apvieno aptuveni 1000 biedru 44 vietējās nodaļās un atbalsta grupās. GB ir dibināta 1990.gadā un šogad atzīmē savu 15. gadadienu. GB ir sabiedrībā pazīstama un atzīta organizācija, kura darbojas kā Nevalstisks Bērnu Ombuds un aizstāv to bērnu intereses, kuriem tās nav spējuši nodrošināt oficiāli dienesti.

GB bija tā, kura pārtulkoja un iesniedza Latvijas Parlamentā 1990.gadā ANO Konvenciju par bērnu tiesībām (turpmāk Konvencija) un paveica milzīgu darbu šīs Konvencijas normu iestrādāšanai valsts likumdošanā. 12 gadus GB producēja regulāras televīzijas programmas Valsts televīzijā, tādējādi informējot sabiedrību par bērnu tiesību pārkāpumiem valstī un iesaistot cilvēkus to novēršanai. Ar sabiedriskās domas ietekmēšanas palīdzību GB reāli spēja ietekmēt lēmējvaru un izpildvaru valstī. Visus šos gadus GB sadarbojās ar daudzām citām NVO, apvienojot tās NVO Bērnu tiesību tīklā un piedalīdamās arī starptautiskos bērnu tiesību tīklos. NVO Bērnu tiesību tīkls pārzina svarīgākās bērnu problēmas valstī un piedāvā konkrētus risinājumus šo problēmu mazināšanai. Latvijas NVO Bērnu tiesību tīkls ir arī biedrs Reģionālajā tīklā bērniem CAE/NVS&Baltijas valstīs, un GB ir šī tīkla nacionālais koordinators.

Latvija ir nabadzīgākā ES dalībvalsts. Galvenie bērnu veselības un labklājības rādītāji mūsu valstī ir vieni no sliktākajiem ES. Satraucoši ir, ka bērnu situācijas rādītāji mūsu valstī pārsvarā ir sliktāki arī nekā mūsu vistuvākajās - Baltijas kaimiņvalstīs. Šo situāciju NVO Bērnu tiesību tīkls un GB skaidro ar faktu, ka līdz 2003.gadam neviena no Latvijas valdībām nebija stādījusi bērnu intereses par prioritārām, kā to pieprasa ANO Konvencija par bērna tiesībām. Būtībā Parlaments bija vienīgais valsts līmenī, kurš pildīja savas saistības attiecībā pret ANO Konvenciju par bērna tiesībām, kurai tas bija pievienojies 1991.gadā, bet ratificējis 1992.gadā. Īpaši ciešā sadarbībā ar GB un zem lielas NVO Bērnu tiesību tīkla ietekmes tika pieņemti likumi, kuriem vairākus desmitus priekšlikumus bija iesniegusi GB. Diemžēl reālajā dzīvē šie likumi bieži netika ievēroti izpildvaras līmenī. Situācija nedaudz uzlabojās pēc tam, kad 2001.gadā ANO iesniedza Latvijas valdībai Rekomendācijas bērnu stāvokļa uzlabošanai. Šīs Rekomendācijas ANO izstrādāja pēc Latvijas organizācijas „Glābiet bērnus” – NVO tīkla Alternatīvā ziņojuma noklausīšanās 2000.gada nogalē un tā salīdzināšanas ar Latvijas valdības sākotnējo ziņojumu 2001.gada janvārī. ANO Rekomendācijas bija pirmais pagrieziena punkts Latvijas valdības attieksmē pret bērniem. Tā bija pirmā starptautiskā norāde, ka Latvija

turpmāk nedrīkstēs ignorēt starptautiskās saistības pret bērniem, kuras tā bija uzņēmusies, ratificējot attiecīgo Konvenciju. Latvijas valdība gadiem ilgi nepildīja Konvencijas saistības. Tā Latvijas valdība sākotnējo ziņojumu ar gadiem ilgu novēlošanos iesniedza ANO un tādēļ ANO to izskatīja 10 gadus pēc Latvijas pievienošanās Konvencijai, nevis 2 gadus, kā to nosaka ANO Konvencija. Netika pildīti valsts pienākumi pret bāreņiem, valsts pabalsti ģimenēm ar bērniem, bērnu kopšanas pabalsti, pabalsti invalīdiem bija ārkārtīgi zemi. Nebija izstrādāts Nacionālais Rīcības Plāns narkomānijas un HIV/AIDS izplatības apturēšanai, kā rezultātā šie rādītāji dažu gadu laikā pieauga par 300%.

Latvijā nebija nevienas valsts līmeņa institūcijas, kura kopumā veidotu valsts politiku pret bērniem, nedz arī sekmīgi uzraudzītu bērnu tiesību aizsardzības dienestu darbu. 2002./2003.gadā (5 gadus pēc sākotnējā ziņojuma iesniegšanas) Latvijas valdība atkal neiesniedza kārtējo ziņojumu ANO. GB un NVO Bērnu tiesību tīkls savu ziņojumu gan bija sagatavojuši 2002.gadā. Šajā Ziņojumā bija aprakstīts, ka praktiski nenotiek darbs pie ANO 2001.gada Rekomendācijās noteikto ieteikumu īstenošanas dzīvē. ANO Rekomendācijas tā arī netika publicētas un tādējādi nekļuva pieejamas plašam valsts iedzīvotāju slānim. Savu toreizējo ziņojumu 2002.gadā GB un NVO tīkls prezentēja LR Saeimā, klātesot vairākām parlamenta komisijām pilnā sastāvā, žurnālistiem, ārvalstu diplomātiem, augstskolu, ministriju, dažādu ar bērniem saistītu profesiju pārstāvjiem un amatpersonām. Tajā dienā pirmoreiz Latvijā no publiskas tribīnes izskanēja fakti, ka bērnu situācija Latvijā ir gandrīz vai sliktākā ES kandidātvalstu vidū - mātes un bērnu mirstība visās vecuma grupās, tuberkulozes un vakcīnatkarīgo slimību izplatība, bērnu skaits, kuri dzīvo zem reālā iztikas minimuma, narkomānijas un HIV/AIDS izplatība, depresiju un pašnāvību rādītāji ir praktiski vissliktākie. Toreiz augstākā instance valsts līmenī, kura bija atbildīga par bērnu stāvokli Latvijā, bija Valsts Bērnu tiesību aizsardzības centrs (VBTAC). Tā bija mazietekmīga, no Izglītības un zinātnes ministrijas atkarīga struktūra, kurai trūka iespēju pieņemt neatkarīgus lēmumus, par ko to arī kritizēja ANO 2001.gada Rekomendācijās. Tomēr šim Centram bija arī daudz iespēju uzlabot bērnu stāvokli, taču Centrs šo iespēju neizmantoja un glēvi izvairījās no mēģinājumiem ietekmēt valdību, darīt kaut ko patiešām reālu. Centra vadība dažādi presē un kuluāros nomelnoja GB un NVO bērnu tiesību tīkla sagatavoto Alternatīvo ziņojumu, saucot to par maldinošu, valsti nomelnojošu, krimināli sodāmu rīcību. Taču NVO tīkls savā ziņojumā bija analizējis oficiālo valsts statistiku, UNICEF pētījumu centra Florencē, kā arī GB pētījumu datus. Gluži vienkārši pirms tam Latvijā neviens nebija iedomājies šos datus pasniegt starptautiskā salīdzinošā kontekstā, un tādēļ arī varbūt ne Parlaments, ne valdība neapzinājās bērnu un ģimeņu stāvokļa nopietnību.

Otrs lielais pagrieziena punkts valsts politikā pret bērniem sākās ar 2003.gada Saeimas vēlēšanām, pēc kurām valsts politika bērnu jomā nonāca gan valdības, gan Saeimas līmenī tāda politiska spēka rokās, kurš bērnu tiesības bija pasludinājis par savu prioritāti. Kopš tā brīža sākās ANO 2001.gada Rekomendāciju īstenošana. NVO Bērnu tiesību tīkls uzskata, ka pēdējos gados (2004.-2005.gadā) valsts ir ieguldījusi reālu darbu bērnu stāvokļa uzlabošanai.

Kā galvenie panākumi būtu minami:

- **institucionālā līmenī:** Bērnu un ģimenes lietu ministrijas (BĢLM) izveidošana, bērnu tiesību aizsardzības departamenta izveidošana Valsts Cilvēktiesību birojā, bērnu tiesību aizsardzības inspektori;

- **sociālā – budžeta līmenī:** bērna kopšanas pabalsta, bērna piedzimšanas pabalsta, invalīdu pabalsta, audžuģimenes pabalsta ievērojama palielināšana; „māmiņu algas”, adopcijas pabalsta, Uzturlīdzekļu garantijas fonda izveidošana u.c.

Negatīvais pie patreizējās valsts politikas bērnu tiesību jomā ir tas, ka Bērnu un ģimenes lietu ministrijas atbildībā salīdzinoši ir tikai samērā neliela daļa no bērnu tiesību nozarēm un neliels finansējums. Daudzas ir palikušas citu ministriju pārziņā un stāvoklis ir slikts, **piemēram:**

Izglītības ministrija – 15000-17000 skolā neejošu bērnu, vardarbība skolās, adekvātas apmācības trūkums par veselību, uzturu, reproduktīvo veselību, izvairīšanos no traumām, neatliekamās palīdzības sniegšanu, valsts vēsturi, labas izglītības trūkums lielākajā daļā skolu, kā sekas ir tas, ka 10% bērnu nespēj nokārtot pamatskolas beigšanas eksāmenu, tas, ka nav bezmaksas mācību grāmatu, zems pedagoģu saskarsmes kultūras līmenis ar bērniem.

Veselības ministrija – TBC, infekciju un vakcīnatkarīgo slimību augstākā izplatība ES, neapmierinoša narkomānijas profilakse un ārstēšana, liels nepilngadīgo grūtniecību skaits (5% no kopskaita), pusei ģimeņu ar bērniem nav pieejami nepieciešamie medikamenti un ārstu speciālistu pakalpojumi, ļoti sliktā pusaudžu veselība, nav novērsts ne joda deficīts, ne tā sekas (valdība apņēmas novērst līdz 2005.gadam), zemais zīdaiņu skaits, kas saņem mātes pienu līdz pusgada vecumam (40%), mātes un bērnu mirstība visās vecuma grupās ir lielākā ES, milzīgs procents bērnu ar stājas defektiem, kuri netiek ārstēti.

Labklājības ministrija ir visvairāk atbildīga par savu ļoti slikto darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā līdz 2003.gadam - neatbalstīja un neatīstīja audžuģimeņu tīkla veidošanos, gadiem ilgi turēja bērnus bāreņu aprūpes iestādēs, nenokārtojot viņiem dokumentus, lai tiem varētu nodrošināt alternatīvo aprūpi, nenodrošināja darbu ar ģimenēm un aprūpes iestāžu darbiniekiem un bāriņtiesām un sociālajiem dienestiem, lai bērni varētu atgriezties bioloģiskajās ģimenēs, nenodrošināja pieejamu bezmaksas rehabilitāciju bērniem ar speciālām vajadzībām, nenovērsa vardarbību un bērnu spīdzināšanu bērnu namos un aprūpes iestādēs, nenodrošināja katram bērnam atbilstošu, kaut vai minimālu izglītību aprūpes iestādēs, ignorēja milzīgo bērnu grupu ar uzmanības deficīta sindromu, tādējādi nolemjot desocializācijai, depresijai, alkoholismam, narkomānijai un noziedzībai attiecīgi 3-9% kopīgā skaita Latvijas bērnu ar uzmanības deficīta sindromu (UDS, no UDS mērenā joslā cieš no 2-9% iedzīvotāju), nenodrošināja sociālo dienestu darbu, kas būtu vērsts uz efektīvu palīdzību nabadzīgām ģimenēm ar bērniem un riska ģimenēm ar bērniem.

Tieslietu ministrija nenodrošināja policistu, tiesnešu, prokuroru, bāriņtiesu u.c. valsts ierēdņu un amatpersonu pietiekamu izglītošanu par bērnu tiesību aizsardzības normām Latvijas un starptautiskā likumdošanā un to piemērošanu.

Satiksmes ministrija - visu šo garo neatkarības gadu laikā nav spējuši radīt efektīvu mehānismu, lai novērstu satiksmes negadījumus ar bērniem. *Pēdējos gados gan ir pastiprināta uzmanība un sodi par bērnu sēdeklišu neizmantošanu, bet 2005.gadā sākti diezgan nepārdomāti mēģinājumi piespiest bērnus lietot atstarotājus – bērni joprojām nav pamanāmi uz ceļa, jo atstarotājiem ir jābūt no visām pusēm uz drēbēm, bet nevis tikai uz skolas somas.*

Iekšlietu ministrija - visus šos gadus policija praktiski nekontrolēja situāciju par narkotiku lietošanu bērnu vidū klubos un diskotēkās. Līdz ar to valsts statistikas dati par

narkotiku izplatību ir vairāk nekā apšaubāmi. Paši bērni izsakās, ka diskotēku un klubu apmeklētāju vidū vismaz puse periodiski ar kādu vielu apreibinās. Tikai 2005.gada nogalē, pateicoties avīzes „Diena” žurnālistu un bērnu vecāku iniciatīvai, tika uzsākt regulāri reidi pa minētajām iestādēm.

Finanšu ministrija – visus šos gadus sekmīgi iestāstīja Ministru kabinetam, ka nav resursu bērniem paredzētā budžeta palielināšanai, nespēja nosaukt budžeta apjomu, kurš tiek ieguldīts bērnu vajadzībām. Tā tas bija 90-to gadu vidū, kad Finanšu ministrija atteicās piekrist adekvātas summas piešķiršanai audžu ģimenēm; Finanšu ministrija vairākus reizes atbalstīja valsts pabalsta ģimenēm ar bērniem atcelšanu un atteica iespēju palielināt šos pabalstus, neindeksēja tos atbilstoši IKP pieaugumam, kā to nosaka ANO Konvencija par bērna tiesībām. Finanšu ministrija arī savulaik atbalstīja ienākuma nodokļa atvieglojumu atcelšanu ģimenēm ar bērniem. Katru reizi, kad NVO Bērnu tiesību tīkls vērsās ar kādu priekšlikumu LR Saeimas komisijās, lai izmainītu kādu likumu, kas uzlabotu bērnu stāvokli vai kas mazinātu kādu konkrētu bērnu problēmu, LR Saeima nevarēja šādu normu iekļaut likumdošanā, jo Finanšu ministrija konsekventi ziņoja, ka uzlabojumiem valsts budžetā nav seguma.

Līdz BGLM izveidošanai, kad valsts politikas veidošana bērnu tiesību joma bija uzdots VBTAC, iespēja centram ietekmēt ministriju lēmumus it kā bija nodrošināta caur Starpministriju bērnu tiesību komisiju. Šī komisija tika izveidota jau 90-tajos gados pēc organizācijas GB un NVO Bērnu tiesību tīkla iniciatīvas. Tomēr reāla iespēja ietekmēt ministriju lēmumus caur šo komisiju bija maza, jo VBTAC bija Izglītības ministrijas paspārnē un komisijas lēmumiem bija tikai rekomendējošs raksturs. Šī komisija varētu darboties patiešām ar panākumiem tagad, kad ir izveidota BGLM. Lai gan GB un NVO Bērnu tiesību tīkls 2004.gadā lūdza šo komisiju atjaunot, reāli šādas komisijas darbs nenotiek, par ko ir nobažījies NVO Bērnu tiesību tīkls. Jaunizveidotā BGLM ir paveikusi vairāku bērnu problēmgrupu labā ārkārtīgi daudz salīdzinoši tik īsā laikā, kopš tā pastāv. Visos iepriekšējos gados kopā tika izdarīts nesalīdzināmi mazāk. Taču jau minējām, ka ministrijas tiešā darba lauks ar bērnu problēmgrupām ir ierobežots un liela daļa funkciju, līdz ar tām deleģēto naudu, ir palikušas citām ministrijām. Taču BGLM virszuddevums ir valsts politikas veidošana attiecībā uz bērniem. Lai šī politikas veidošana varētu būt sekmīga, tad obligāts priekšnoteikums ir piesaistīt NVO Bērnu tiesību tīkla ekspertus un attiecīgo ministriju augsta līmeņa amatpersonas, kuras sadarbotos konsultatīvā NVO – starpministriju bērnu tiesību komisijā.

Bērnu problēmas, kuras valstī vajag neatliekami mazināt, ir izsmeltoši aprakstītas GB sastādītajos Bērnu ziņojumā, kā arī NVO Bērnu tiesību tīkla ziņojumā.

Galvenās problēmas, kuras uztrauc NVO Bērnu tiesību tīklu uz šī ziņojuma iesniegšanas brīdi, ir sekojošas:

- **BGLM iespējas veidot valsts politiku attiecībā pret bērniem ir ierobežotas, jo trūkst juridiska mehānisma, kas padarītu pārējām ministrijām saistošus BGLM lēmumus.**
- **Nepastāv pilnvērtīgas bērnu tiesību aizsardzības sistēmas uzraudzības un monitoringa iespējas – nav izveidota neatkarīga, valsts finansēta Bērnu Ombuda institūcija, kas ir pretrunā ar ANO un citu starptautisku institūciju ieteikumiem.**
- **Valsts budžeta nepietiekama novirzīšana bērnu tiesību nodrošināšanai**

Valsts visus šos gadus nevar atbildēt uz tradicionālo ANO Bērnu tiesību komitejas jautājumu, kāda valsts budžeta daļa tiek novirzīta bērnu vajadzībām. Dažādām bērnu vajadzību pozīcijām paredzētie budžeta līdzekļi netiek indeksēti ciešā saistībā ar IKP pieaugumu, daļot to uz vienu iedzīvotāju, kā to nosaka ANO Konvencija. Joprojām neatbilstošs IKP pieaugumam ir finansējums izglītībai, veselības aizsardzībai, pabalsti ģimenēm ar bērniem u.c..

- **Latvijā joprojām ir Eiropas Savienības kontekstā sliktākie galvenie bērnu un ģimeņu veselības un labklājības rādītāji**
- **Bērni, kuri dzīvo nabadzībā.** Valdība nav apzinājusi patieso bērnu un ģimeņu skaitu valstī, kuri dzīvo zem dzīves īstenībai atbilstoša (adekvāta) iztikas minimuma, liedzot lielākai daļai šo bērnu un ģimeņu saņemt palīdzību no valsts vai pašvaldībām. Valsts tīšuprāt ir izvēlējusies pazeminātus kritērijus, lai varētu parādīt stāvokli labāku, nekā tas ir.*
- *Kvalitatīva uztura trūkums, kas izraisa pusaudžu hroniskas slimības un invaliditāti. Nepietiekams valsts atbalsts ģimenēm.*
- **Uz visdažādākajiem principiem balstīta bērnu diskriminācija**
Sīki aprakstīta Bērnu ziņojumā ANO
- **Valsts nepilda** savas Konvencijā ietvertās **saistības** uzņemties atbildību par bērnu tiesību garantēšanu valstī, **bet deleģē** (lasi – noveļ!) šo **atbildību uz pašvaldībām, kurām nav līdzekļu šo atbildību realizēt.**
Valsts nekontrolē un nepiemēro sankcijas pret pašvaldībām par no valsts deleģēto līdzekļu neizlietošanu bērnu vajadzībām.
- **Jauna, liela un neizpētīta bērnu augstas bīstamības riska grupa – uz ārzemēm peļņā devušos vecāku bērni.**
- **Zemas kvalitātes izglītība un pirmsskolas iestāžu trūkums,** nav katram bērnam nodrošināta bezmaksas izglītības pieejamība ne pamata, ne vidējās, ne augstākās mācību iestādēs. 15 000 – 17 000, aptuveni **4%, bērnu nav vispār reģistrēti mācību iestādēs un neiegūst pamatizglītību**
- **Bērnu stāvoklis pirmstiesas izmeklēšanā** apdraud bērnu veselību un attīstību
- **Netiek uzklauts un ņemts vērā bērnu viedoklis** valstij vai pašvaldībai pieņemot lēmumus, kuri attiecas uz bērniem, vai jomām, kuras tieši vai netieši skar bērnu intereses.
- **Vardarbība**
- **Audzģimeņu tīkla trūkums**
- **Bērnu traumatisms**

Parlaments ir ratificējis ANO Konvenciju par bērna tiesībām, tas nozīmē, ka tā ir juridiski saistoša Latvijas valstij. Tas nozīmē, ka Latvijas valstij ir jānodrošina, ka bērnu tiesības tiek ievērotas neatkarīgi no valsts pārvaldes formas (tātad gan centrālās valdības, gan pašvaldību līmenī).

Šī ievada nobeigumā NVO Bērnu tiesību tīkls uzsver, ka cilvēkiem, kuri strādā ar bērniem, ir jāuzlabo savas zināšanas par bērnu tiesībām; ir jārada metodes, kā ieklausīties bērnos, lai varētu ņemt vērā viņu viedokli visos tajos jautājumos, kad tiek pieņemti lēmumi, kas skar bērnus.

Bērnu tiesību izprašana un ieklausīšanās bērnu viedokļos ir īpaši svarīgi priekšnoteikumi, lai varētu veicināt bērnu normālu attīstību, kas ir īpaši grūta patreizējā Latvijas sociāli

ekonomiskajā situācijā, kad 4/5 ģimeņu ar bērniem ir trūcīgas un tādēļ vairāk nekā puse bērnu un viņu vecāki jūtas neuzklausīti un nomākti.

Vispārēji komentāri par Otro Latvijas Valsts ziņojumu

NVO Bērnu tiesību tīkls apsveic faktu, ka Otrā valsts ziņojuma gatavošanā tika uzaicinātas piedalīties visas ieinteresētās NVO. NVO tika aicinātas iesniegt savus priekšlikumus un komentārus par ziņojumu, un apspriešanas stadijā tas tika arī izvietots Sekretariāta mājas lapā. Īstenībā ziņojums bija jāiesniedz 5 gadus pēc sākotnējā ziņojuma iesniegšanas, tas ir 2002.gadā, bet tas nenotika. Līdz ar to ANO nevarēja izskatīt 2002.gadā sagatavoto NVO ziņojumu. Taču, kopš galveno atbildību par Valsts ziņojuma sastādīšanu, uzņēmās Bērnu un ģimenes lietu Sekretariāts, tā noritēja veiksmīgi. Valsts ir atzinusi problēmas un grūtības, kas radušās, mēģinot īstenot ANO 2001.gada Rekomendācijās ieteikto. Mums, Alternatīvā ziņojuma sastādītājiem, būtu gribējies redzēt pie valsts ziņojuma pārskatāmu īpaši smago, neatrisināto problēmu apkopojumu ar pavisam īsiem secinājumiem par to, kā valsts domā mazināt šīs problēmas un kur Latvijai būtu šajā ziņā nepieciešama pārējo ES dalībvalstu palīdzība, kā to nosaka Konvencijas 4.pants. Bez šāda kopsavilkuma ziņojumā ir grūtāk orientēties, jo visas problēmas nekad nav vienlīdz svarīgas, un tādēļ vajag uzreiz iezīmēt prioritātes. To arī mēs, Alternatīvā ziņojuma sastādītāji, esam centušies izdarīt sava ziņojuma ievadā. Ir ļoti grūti uzrakstīt komentāru par II Valsts ziņojumu šī ziņojuma formas dēļ. Ziņojumā mijas gan Konvencijas panti, gan ANO Rekomendācijas gan valsts paveikto darbu uzskaitē. Tekstu sarežģī ir arī daudzas atsauces. Tādēļ, gatavojot NVO Ziņojumu, mums jāizvēlas cita forma, lai sasniegtu savu mērķi - lai pārskatu par bērnu situāciju valstī un to, ko valsts ir vai nav izdarījusi ANO Rekomendāciju izpildē, varētu iegūt, izlasot mūsu ziņojumu. Svarīgi arī ir, lai NVO Bērnu tiesību tīkla ziņojumu varētu lietot plaša sabiedrības daļā kā patstāvīgu darbu un lai tas būtu pieejams Latvijas bibliotēkās, skolās, augstskolās, žurnālistiem un studentiem.

Metodika

Latvijas organizācija GB saņēma laipnu uzaicinājumu no ANO Bērnu tiesību komitejas un ANO NVO Grupas atkal iesaistīties kārtējā NVO Bērnu tiesību tīkla ziņojuma gatavošanā. Par iespēju piedalīties Alternatīvā ziņojuma gatavošanā informācija tika ievietota gan GB, gan NVO tīkla mājas lapās, kā arī sasauktas vairākas tīkla sanāksmes sakarā ar ziņojuma gatavošanu. Seminārs par ziņojuma gatavošanu notika arī ar visu GB nodaļu pārstāvjiem. Visi augšminētie mūsu partneri tika aicināti sūtīt informāciju par bērnu tiesību pārkāpumiem savās nozarēs un reģionos. Savukārt GB savas organizācijas ietvaros veica vairākus projektus un pētījumus, kuru dati ir atspoguļoti gan šajā ziņojumā, gan arī Bērnu ziņojumā ANO.

Kopš iepriekšējā ziņojuma izskatīšanas ANO (2000/2001 g.), "Glābiet bērnus" ir veikusi:

- 1999./2000.gadā bērnu aptauju par vardarbību – 4300 bērni;

- no 2000.gada līdz 2002.gadam - pētījumu par vardarbību pret bērniem 29 aprūpes iestādēs, bērnu namos un internātskolās – tieši intervēti 110 bērni, ar rakstisku ankešu palīdzību intervēti 170 bērni;

- no 2004. līdz 2005.gadam - bērnu aptauju Latvijas skolās, bērnu namos, parastās un speciālajās internātskolās, aprūpes centros NVO/UNICEF Reģionālā bērnu tiesību tīkla CAE/NVS& Baltijas valstīs kampaņas „Nepametīsim nevienu bērnu bez palīdzības” ietvaros – 2112 bērni un 300 pieaugušie, kuri ir cieši saistīti ar aptaujājajiem bērniem. Šajā aptaujā tika anketēti bērni no šādām Kampaņas mērķa grupām: bērni, kuri dzīvo nabadzībā; bērni ar speciālām vajadzībām; bērni, kuri zaudējuši vecāku gādību; bērni no etniskajām minoritātēm.

- Vairāki simti tiešo interviju

- Divas bērnu diskusiju dienas ar ministriju un masu mēdiju pārstāvju piedalīšanos.

Anketas bērnu intervēšanai gatavoja „Glābiet bērnus” un Tīkla biedri – speciālisti darbam ar attiecīgu problēmgrupu sadarbībā ar attiecīgās nozares ekspertiem. Dati, kuri tika iegūti no bērniem tiešu sarunu veidā, pa uzticības telefoniem un konsultācijās, arī tika visus šos gadus fiksēti.

Paralēli pētījumiem katru gadu notika GB biedru gada sapulces un arī NVO Bērnu tiesību tīkla gada sapulces, kurās tika pārrunātas svarīgākās bērnu problēmas, kā arī izvērtēts valsts un pašvaldību darbs šo problēmu mazināšanā. GB – neatkarīgā Ombuda birojā arī darbojās vairāki dienesti, kuri vāca informāciju par bērnu tiesību pārkāpumiem. Tie bija uzticības telefoni, pa kuriem cilvēki ziņoja par šiem pārkāpumiem, kā arī iedzīvotāju tiešās pieņemšanas GB konsultatīvajā dienestā. Dažas reizes nedēļā jurists, mediķis, sociologs sniedza konsultācijas bērnu tiesību pārkāpumu gadījumos, kurus nebija spējuši vai vēlējušies atrisināt oficiālie dienesti. Paralēli datu vākšanas darbam regulāri norisinājās arī informatīvi konsultatīvs process ar masu mēdijiem sabiedrības informēšanai, bet ar Parlamenta un valdības darba grupām - lai sadarbībā ar tām veiktu nepieciešamos uzlabojumus likumdevēja un izpildvaras līmenī. NVO Bērnu tiesību tīkls piedalījās gan Krimināllikuma, Kriminālprocesa likuma, Ārstniecības likuma, Pacientu tiesību aizstāvības likuma, Bērnu tiesību likuma, Civillikuma, Likuma par Ombudu papildināšanā vai izstrādāšanā. Tīkls tāpat arī piedalījās Nacionālā Rīcības Plāna sagatavošanā „Bērniem piemērota Latvija līdz 2015.gadam”, Valsts stratēģijas nabadzības mazināšanai izstrādāšanā un daudzos citos. Pa šo laiku GB sagatavoja arī atsevišķu valsts izstrādātu programmu un koncepciju izvērtēšanu iesniegšanai Eiropas Komisijā.

Gatavojot Alternatīvo NVO Bērnu tiesību tīkla ziņojumu, ziņojuma sastādītāji arī rūpīgi iepazīnās ar daudziem NVO, augstskolu, Valsts Statistikas pārvaldes, UNICEF Innocenti Monee centra, UNDP u.c. institūciju pētījumiem, kuru saraksts publicēts pielikumā. **Visu grāmatu nosaukumi - izmantotās literatūras sarakstā.**

Šajā ziņojumā GB ir komentējusi tikai tos punktus, par kuriem ir jutusies kompetenta pēc visa tā darba paveikšanas, kas ir minēts iepriekš.

NVO Bērnu tiesību tīkla Ziņojuma analītiskā daļa

GB sastādītais NVO Bērnu tiesību tīkla jeb Alternatīvais ziņojums sastādīts atbilstoši Latvijas Valsts ziņojuma struktūrai. Alternatīvajā ziņojumā norādīto punktu numerācija atbilst Valsts ziņojuma punktu numerācijai.

levads

4. Kārtējais ziņojums par ANO 1989. gada Konvencijas par bērna tiesībām izpildi Latvijas Republikā laika posmā no 2001. gada līdz 2004. gada 1. martam publiskai apspriešanai tika ievietots valsts institūciju mājas lapās un bija pieejams tikai internetā – tāpat var uzskatīt, ka ziņojums nebija plaši pieejams visiem Latvijas iedzīvotājiem, pie tam informācija par to, ka valsts ir sagatavojusi kārtējo ziņojumu ANO par bērnu stāvokli Latvijā un ar šo ziņojumu var iepazīties attiecīgo iestāžu mājas lapās, nebija ievietota masu medijos.

Teorētiski ar ziņojumu varēja iepazīties tie strādājošie, kuru darbvietās ir nodrošināts interneta pieslēgums. Ziņojums nebija pieejams bezdarbnieku un maznodrošināto ģimenēm. Valdības ziņojumā (163.p.) ir minēts, ka 23 skolēniem ir pieejams viens dators. Ņemot vērā minētos apstākļus, nevar uzskatīt, ka Latvijas valsts ir izpildījusi Konvencijas 44. panta 5. daļā noteikto valsts pienākumu gādāt, lai ziņojumi būtu plaši pieejami valsts iedzīvotājiem.

Jāpiezīmē, ka arī 2001. gada 26. janvāra Bērnu tiesību komitejas noslēguma piezīmēs ietvertās rekomendācijas netika pienācīgi izplatītas pat politiķiem un bērnu tiesību speciālistiem – ar rekomendācijām nebija iepazīstināti arī visi Saeimas deputāti.

I. Vispārējie pasākumi Konvencijas īstenošanai

A. Spēkā esošie tiesību akti

(ANO Komitejas 8. rekomendācija)

6. Latvijā ir veikti zināmi pasākumi adopcijas procesa sakārtošanai – izdarīti grozījumi LR Civillikumā un pieņemti jauni Ministru kabineta noteikumi „Adopcijas kārtība”. Jaunie adopcijas noteikumi tomēr nav vienkāršojuši adopcijas procedūru un paātrinājuši bez vecāku gādības palikušo bērnu ātrāku nokļūšanu ģimenē. Vēl joprojām 2004 bērnu atrodas bērnu aprūpes iestādēs un tajā pašā laikā ārvalstu adoptētāji stāv vairākus gadus rindā, lai varētu uzņemt savā ģimenē bez vecāku gādības palikušu bērnu.

Adopcijas kārtības 40.p. nosaka, ka adopcija uz ārvalstīm ir iespējama tikai pēc tam, kad bāriņtiesa par to ir pieņēmusi lēmumu. Bērni, par kuriem šāds lēmums nav pieņemts, turpina dzīvot institūcijās, līdz atrodas Latvijā dzīvojoša ģimene, kas bērnu vēlas adoptēt. Jāņem vērā, ka Latvijas adoptētāji galvenokārt adoptē zīdaiņus un vietējo adoptētāju skaits ir nesalīdzināmi mazāks par ārvalstu adoptētājiem. 2003. gadā Latvijā iestādēs dzīvoja 40 juridiski brīvi bērni līdz 1 gada vecumam, tajā pašā laikā 64 ārvalstu ģimenes vēlējas adoptēt bērnus šajā vecumā, bet bāriņtiesas bija pieņēmušas lēmumus tikai par 10 bērnu nodošanu ārvalstu adopcijai, lai gan bērnu atrašanās iestādēs liecina par to, ka neviena Latvijas ģimene nav vēlējusies šos bērnus adoptēt. Analogiska situācija bija arī

pārējās vecuma grupās – bērnu iestādēs dzīvoja 84 juridiski brīvi 3-6 gadus veci bērni, kurus vēlējās adoptēt ārvalstu ģimenes, bet ārvalstu adoptētājiem tika nodoti adopcijai tikai 24 bērni.

2005. gada 1. oktobrī Bērnu un ģimenes lietu ministrijas datu bāzē bija ziņas par 1189 adoptējamiem bērniem. Līdz 1 gada vecumam adopcijai pieejami bija 22 bērni, no kuriem 14 vēlējās adoptēt Latvijas iedzīvotāji. Lai gan par 8 bērniem Latvijas iedzīvotāji interesi izrādījuši nebija, ārvalstu adoptētājiem (17 ģimenes, kas vēlējās adoptēt zīdaini) šie bērni nebija pieejami, jo pašvaldības bija pieņēmušas lēmumus, kas aizliedza šos bērnus adoptēt uz ārvalstīm. Analogiska situācija bija arī visās citās vecuma grupās. Piemēram, vecuma grupā no 5 līdz 6 gadiem adoptējami bija 38 bērni – Latvijas adoptētāji vēlējās adoptēt 4 bērnus, ārvalstu adoptētājiem tika piedāvāti tikai 12 bērni, lai gan 37 ārvalstnieki vēlējās adoptēt bērnus šajā vecuma grupā, bet tajā pašā laikā 22 bērni turpināja dzīvot valsts aprūpes iestādēs bez atļaujas tikt adoptētiem uz ārvalstīm; **vecuma grupā no 10 līdz 18 gadiem pašvaldības nav atļāvušas adoptēt uz ārvalstīm 658 bērnus, lai gan tikai 4 Latvijas adoptētāji bija izteikuši vēlēšanos adoptēt bērnu šajā vecuma grupā.** Cilvēki, kuri vieglu prātu lemj šo bērnu likteņus, rīkojas pēc principa „pašiem nevajag, bet citiem nedosim”. Kā rāda agrāko gadu pētījumi (J.Dombrovskis), lielākā daļa bērnu pēc ilgas dzīves bērnu namos nav spējīgi integrēties sabiedrībā, būt patstāvīgi, iegūt tālāku izglītību, kā arī bieži tiek iesaistīti noziegumos.

Adopcijas kārtības 45. un 47. punkts nosaka, ka pēc tam, kad ārvalstu adoptētājs ir iesniedzis dokumentus Bērnu un ģimenes lietu ministrijā, tā izvērtē dokumentu atbilstību normatīvajiem aktiem un pēc „rindas izstāvēšanas” saņem no ministrijas informāciju par adoptējamiem bērniem, izvēlas bērnu un ministrija izsniedz norīkojumu, lai adoptētājs bērnu iestādē var iepazīties ar bērnu.

Noteikumu 49.-57.p. nosaka, ka adoptētāji pēc iepazīšanās ar bērnu ņem to aprūpē un bāriņtiesa aprūpes perioda beigās sagatavo atzinumu, vai adopcija ārvalstu ģimenē ir bērna interesēs. Šāda kārtība ir paredzēta tikai gadījumiem, ja adoptētājs ar adoptējamo nav iepriekš bijuši pazīstami.

Nav ņemta vērā reālā Latvijas situācija, kad deviņdesmito gadu sākumā ārvalstu sabiedriskās organizācijas piedāvāja iespēju Latvijas bērnu namiem un internātskolām bērnus pa vasaru ievietot ārvalstu ģimenēs. Daudzos gadījumos šāda vasarā dibināta draudzība starp bērnu un viesģimeni turpinājās un bērns arī turpmākajos gados tika uzaicināts brīvlaikos viesoties šajās ģimenēs. Nereti pēc 7-8 gadu pazīšanās perioda viesģimene pieņēma lēmumu par bērna adopciju – parasti tas notika, bērnam sasniedzot pusaudža vecumu, kad pēc pamatskolas beigšanas viņa tālāka izglītošanās kļuva problemātiska, kā arī bērnam nebija Latvijā stabilas un drošas nākotnes perspektīvas – drošība par savu mājokli, stabiliem ienākumiem.

Šādu adopciju gadījumu iespēju noteikumi neregulē un bērna adopcija ir iespējama tikai gadījumos, kad bāriņtiesas lēmumus pieņem bērna vislabākajās interesēs, burtiski nevadoties pēc Adopcijas noteikumu teksta. *Piemēram, Cēsu bāriņtiesa, pieņemot lēmumu par 17 gadus veca zēna adopciju uz Zviedriju – ģimeni, kurā adoptējamais bija brīvdienās viesojies 8 gadus pēc kārtas, deva atļauju konkrētajai ģimenei adoptēt bērnu bez aprūpes termiņa noteikšanas, jo starp bērnu un adoptētājiem jau bija izveidojušās patiesas bērna-vecāku attiecības. Bāriņtiesa nepieturējās pie formālās kārtības – ārvalstu adoptētāji stājas adoptētāju rindā, gaida vairākus gadus rindas pienākšanu, tad viņiem adopcijai tiek piedāvāti bērni, kas dzīvo bērnu iestādēs. Bērnu un ģimenes lietu*

ministrija lūdza ģenerālprokuroru pārbaudīt Cēsu bāriņtiesas rīcības likumību, uzskatot, ka atkāpe no Adopcijas noteikumos noteiktās kārtības nav pieļaujama. Ģenerālprokuratūra deva atzinumu, ka Cēsu bāriņtiesa ir rīkojusies bērna interesēs. Latvijas „Glābiet bērnus” nav informācijas par to, ka būtu atteikts apstiprināt kāda bērna adopciju formālu iemeslu dēļ, bet minētais piemērs liecina, ka likumdošana nav pienācīgi sakārtota un ir nepieciešamas izmaiņas Civilprocesa likumā un Ministru kabineta noteikumos „Adopcijas kārtība”, lai adopcijas procedūra atbilstu bērna vislabākajām interesēm un reālajai situācijai Latvijā. Nepieciešams arī mainīt likuma normu, kas nosaka, ka tiesas spriedums par adopcijas apstiprināšanu stājas spēkā tikai pēc 3 nedēļām. Ārvalstu adopcijas gadījumā tas nozīmē, ka bērnam pēc aprūpes termiņa beigām ir jāatgriežas bērnu aprūpes iestādē un jāgaida juridisko formalitāšu nokārtošana, kas ilgst vismaz 2 mēnešus pēc tam, kad bāriņtiesa ir atzinusi, ka adopcija ir bērna interesēs. Latvijas „Glābiet bērnus” 2002. gadā vērsa Saeimas deputātu uzmanību uz nevajadzīgi garajiem adopcijas apstiprināšanas termiņiem, bet priekšlikums par tiesas spriedumu nekavējošu izpildi tika noraidīts.

Ir nepieciešams:

- **noteikt, ka neatkarīgi no bāriņtiesas pieņemtā lēmuma adopcijai, tai skaitā arī ārvalstu adopcijai, bez kavēšanās ir nododams ikviens bez vecāku gādības palicis juridiski brīvs bērns;**
- **bāriņtiesai ir tiesības nenoteikt aprūpes termiņu, ja adoptētāji un adoptējamais ilgu laiku iepriekš ir bijuši pazīstami un viņu starpā ir izveidojušās patiesas vecāku-bērnu attiecības.**
- **Noteikt, ka tiesas spriedums par adopcijas apstiprināšanu stājas spēkā nekavējoties.**

Grozījumi Kriminālprocesa likumā nosaka, ka, nopratinot nepilngadīgos lieciniekus vai cietušos, kas nav sasnieguši 14 gadu vecumu, pieaicina pedagogu, psihologu vai speciālistu, kas apmācīts psiholoģiskajam darbam ar bērnu. Lieciniekus un cietušos no 14 gadu vecuma var pratināt bez speciālista piedalīšanās, un speciālistu pieaicina tikai pēc izmeklēšanas darbības veicēja ieskata. Latvijas „Glābiet bērnus” vairākkārt iesniedza priekšlikumus Saeimai par grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kas nosaka pienākumu pieaicināt psihologu, nopratinot bērnus līdz 16 gadu vecumam, bet vajadzības gadījumā arī līdz 18 gadu vecumam. „Glābiet bērnus” viedoklis netika uzklauts, motivējot, ka kriminālatbildība iestājas 14 gadu vecumā un no šī vecuma bērns var atbildēt par savu rīcību un sniegt paskaidrojumus. Noraidot „Glābiet bērnus” priekšlikumus netika ņemts vērā, ka bērnam (cietušajam), kam jāsniedz paskaidrojums par notikušo vardarbību (izvarošanu, netiklām darbībām) izmeklētājam vai prokuroram bez vajadzīgajām zināšanām bērnu psiholoģijā, var būt mokoši stāstīt par pārdzīvoto. Nereti nepareizi veikta bērna iztaujāšana viņam rada jaunas psiholoģiskas ciešanas un tādēļ vecāki ne vienmēr griežas ar iesniegumu policijā par notikušo vardarbību, jo nav pārliecināti, ka izmeklēšanas laikā bērns tiks iztaujāts ar pietiekamu saudzību psihologa klātbūtnē.

Ir jāatzīmē pilnīga likumdevēja nekonsekvence – Kriminālprocesa likumā likumdevējs atzīst, ka bērns no 14 gadu vecuma spēj patstāvīgi orientēties situācijā un pieņemt lēmumus, bet Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 27.p. ir noteikts, ka tikai pēc 16 gadu vecuma sasniegšanas paciente ir tiesīga pieņemt lēmumu par savas grūtniecības saglabāšanu vai pārtraukšanu. Līdz 16 gadu vecumam ārstam par grūtniecības iestāšanos

ir jāpaziņo grūtnieces vecākiem vai aizbildnim un grūtniecības pārtraukšana ir iespējama tikai, ja vecāki vai aizbildnis tam ir devuši piekrišanu.

Vienā gadījumā likums atzīst, ka 14 gadus vecs bērns ir pietiekami nobriedusi persona, lai pieņemtu lēmumus, bet citā gadījumā aizliedz lēmumus pieņemt patstāvīgi.

Ir nepieciešams:

- kriminālprocesā iesaistītos nepilngadīgos vecumā līdz 16 gadu vecumam, bet nepieciešamības gadījumā līdz 18 gadu vecumam pratināt, pieaicinot bērnu psihologu

8. Latvija ir ratificējusi Eiropas Padomes 1975. gada Eiropas Konvenciju par ārļaulībā dzimušo bērnu tiesisko statusu un tā ir spēkā kopš 2003. gada 1. oktobra.

Minētās Konvencijas ratifikācijai ir maza nozīme. Laika periodā no 2001. līdz 2002. gadam strādāja Saeimas izveidota darba grupa LR Civillikuma grozījumu izstrādāšanai, kura 2002. gada pavasarī iesniedza Saeimai apstiprināšanai likumprojektu (vienlaicīgi ar Konvencijas ratificēšanu), saskaņā ar kuru visiem bērniem, gan ārļaulībā, gan ārļaulībā dzimušiem, tika noteikts viens juridiskais statuss un uz viņiem attiecas vienādi nosacījumi viņu izcelšanās noteikšanai. Likumu pieņēma 2002. gada 12. decembrī un tas stājās spēkā ar 2003. gada 1. janvāri. Līdz ar likuma spēkā stāšanos neviens Latvijas bērns vairs neatrodas „ārļaulībā dzimuša” bērna statusā un arī pats termins „ārļaulībā dzimis” nepastāv, tādēļ augšminētās konvencijas ratifikācija nedos būtisku ieguldījumu bērna tiesību aizsardzībā Latvijā.

Eiropas Padomes 1996. gada Eiropas Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu Latvijā ir spēkā esoša kopš 2001. gada 1. septembra. Faktiski praksē Konvencija tiek piemērota ļoti reti. Latvijā bērni paši piedalās tikai kriminālprocesā kā apsūdzētie, cietušie un liecinieki. Civilprocesā (tiesās un bāriņtiesās) lietās par aizgādības noteikšanu vai bērnu un viņu vecāku vai vecvecāku saskarsmes tiesības kārtības noteikšanu bērni paši nepiedalās. Procesos viņus pārstāv vecāki, kas bieži ir ieinteresētās personas lietā, un saskaņā ar likumu bāriņtiesas (pagasttiesas) rīkojas bērna interesēs. Praktiski ne vienmēr tiesas rezultāts atbilst bērna interesēm. Bērniem pašiem pārstāvis civilprocesā iecelts netiek, jo bērni par šādām savām tiesībām nav informēti un valsts vai pašvaldība neapmaksā šāda bērna pārstāvja – jurista darbu.

Konvencijas 6.p. noteikums, ka bērnam ir jāsaņem visa vajadzīgā informācija, praktiski netiek pildīts. Bērns parasti saņem to informāciju, ko viņiem uzskata par vajadzīgu sniegt paši vecāki (konfliktā iesaistītā puse) vai bāriņtiesas pārstāvis, kurš nereti ar bērnu tiekas tikai vienu reizi un ne vienmēr pilnībā pārzina situāciju.

Tiesas ne vienmēr vajadzīgo vērību piešķir bērna viedoklim:

Rīgas rajona tiesas tiesnese S.B., izskatot ārvalsts pilsoņa pieteikumu par ārvalsts tiesas sprieduma izpildi Latvijā, 2003. gada 5. septembra spriedumā norāda, ka *Tiesa bērnu viedokli, kurš ir noskaidrots ar Baložu pilsētas bāriņtiesas starpniecību vērtē kritiski, jo A.S. (bērns, kas pārcietis seksuālu vardarbību no tēva puses) savu tēvu nav redzējis kopš 1998. gada (kopš vardarbības pārtraukšanas un bērna ievietošanas krīzes centrā) un A.S.S. tēvu vispār nav redzējis (bērns piedzima krīzes centrā). Tālāk Tiesa kritiski vērtē Baložu pilsētas bāriņtiesā atzinumā minētos secinājumus, kuros norādīts, ka A.S. ir cietusi no vardarbības un tādēļ bērni nav psiholoģiski gatavi tikt ar tēvu.* Rīgas rajona tiesnese S. B. savā lēmumā nav dziļāk pamatojusi, kādēļ atstāj bez ievēribas bērnu viedokli un bāriņtiesas atzinumu, kā arī lietā esošos medicīniskos slēdzienus un psihologu

atzinumus par seksuālo vardarbību, kas veikta pret bērnu, un nolemj atļaut upura konfrontāciju ar savu varmāku.

Netiek pienācīgi pildīts Konvencijas 7.p., kas tiesām uzliek par pienākumu rīkoties ātri:

- 2003. gada februārī R.S. iesniedza Rīgas rajona tiesā prasību par laulības atzīšanu par neesošu un aizgādības tiesību atņemšanu bērnu tēvam sakarā ar to, ka viņš bija seksuāli izmantojis savu meitu. Prasība tiesā nav izskatīta līdz šim brīdim. Formālu iemeslu dēļ 2004. gada 27. maijā tiesnese S.B. apturēja tiesvedību lietā. Par viņas lēmumu tika iesniegta sūdzība augstākstāvošai tiesai, kura tiesneses S.B. lēmumu atcēla, bet lieta pēc būtības Rīgas rajona tiesā tika izskatīta tikai 2005. gada aprīlī pēc tam, kad tika nodota izskatīšanai citai tiesnesei.
- 2002. gada 9. augustā Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā tika iesniegta četru bērnu mātes I.V. prasība par laulības šķiršanu. Lietā bija arī strīds par vecāku aizgādību visiem četriem nepilngadīgajiem bērniem. Lieta galīgi tika izlemta tikai 2004. gada 11. novembrī.
- Pusotru gadu - no 2003. gada 10. marta līdz 2004. gada novembrim - pirmajā tiesas instancē izskatīšanā atradās A.C. prasība par saskarsmes tiesības kārtības noteikšanu ar mazbērnu.
- 2004. gada janvārī Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesā tika iesniegta K.N. prasība par laulības šķiršanu un atsevišķas aizgādības noteikšanu, lūdzot pieaicināt lietā atzinuma došanai Rīgas bāriņtiesu un izprasīt no medicīnas iestādēm lietas izskatīšanai nepieciešamos dokumentus. 2004. gada augustā tiesa nozīmēja lietas izskatīšanu, kas bija jāatliek, jo tiesa nebija sagatavojusi lietu izskatīšanai – uz sēdi nebija uzaicināta bāriņtiesa, nebija savlaicīgi lūgts bāriņtiesu sagatavot atzinumu lietā un noskaidrot bērna viedokli, nebija izprasīti dokumenti. Tiesas nesavlaicīgas rīcības dēļ lietas izskatīšana bija jāatliek trīs reizes un lieta pirmajā tiesas instancē tika izskatīta tikai 2005. gadā.

Faktiski Latvijā atsevišķos gadījumos tiek piemēroti vienīgi Konvencijas 6.p. a punkts, 7. pants un 8. pants, pārējie Konvencijas panti vispār piemēroti netiek.

Ir nepieciešams:

- **raudzīties, lai bērna viedoklim tiktu veltīta pienācīga vērība ne tikai ģimenē un sadzīves situācijās, bet arī tiesu un administratīvajās iestādēs izlemjot jautājumus, kas var skart bērnus;**
- **izstrādāt kārtību, kādā bērni tiek informēti (atbilstoši viņu vecumam un brieduma pakāpei) par visiem tiesas procesiem, kuros pieņemtais lēmums var skart bērnu intereses, kā arī nodrošināt bērnus ar savu pārstāvi, kas visos bāriņtiesas un tiesas procesos pārstāv bērnu (nevis viena viņa vecāka) intereses un pauž viņu viedokli izskatāmajā jautājumā.**

B. Institucionālā struktūra bērnu tiesību aizsardzībai

20. skat. 6. punktu par adopciju.

22. 2005. gada oktobrī neviena oficiāla, t.sk. arī statistikas iestāde nevarēja atbildēt, cik bērnu 2005.gadā atradās bērnu namos un patversmēs, 2004. gadā 2004 bērni atradās

bērnu namos, kas liecina par nenozīmīgu bērnu skaita samazināšanos. Ņemot vērā vēl joprojām lēno adopcijas procesa norisi un gandrīz nenotiekošo audžuģimeņu tīkla attīstību, nevar uzskatīt, ka bērnu namos un patversmēs atrodošos bērnu skaits būtiski samazinās un valsts un pašvaldības ir veikušas visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu bērnam tiesības uzaugt ģimeniskā vidē. Bērnu un ģimenes lietu ministrija no savas puses ir ieguldījusi patiešām lielu darbu bērnu alternatīvas aprūpes formu veicināšanai. Vainīgie ir meklējami to vidū, kuri bijī atbildīgi par adopcijas un audžuģimeņu veicināšanu visus iepriekšējos gadus (Labklājības ministrija), kā arī zemākā līmenī. Vainīgas ir bāriņtiesas un iestāžu vadība, kā to ilgu gadus savos iesniegumos Parlamentam un TV raidījumos uzsvēra GB un Bērnu tiesību tīkls. Pirmā iestāde, kura pārbaudīja mūsu ziņotos faktus, bija Bērnu un ģimenes lietu ministrija, kura veica pārbaudi un patiešām apstiprināja GB ilgu gadus sniegto informāciju par simtiem adopcijā nododamu bērnu, kuri ilgu gadus ar nesakārtotiem dokumentiem tika turēti bērnu namos ierēdņu un amatpersonu nolaidības dēļ.

Ir nepieciešams:

- **veikt steidzamus un radikālus pasākumus audžuģimeņu skaita palielināšanai, lai visīsākajā laikā pēc bērna ieviešanas valsts vai pašvaldības aprūpes iestādē bērnu varētu nodot ģimenes aprūpē, kamēr tiek izlemts jautājums par bērna pastāvīgu alternatīvu aprūpi (adopcija, aizbildnība un tml.).**

28. (ANO Komitejas 14. rekomendācija)

Atzinīgi ir jānovērtē Valsts Cilvēktiesību biroja izveidotā Bērnu tiesību aizsardzības daļa, kas ne tikai izskata personu sūdzības, bet pēc personu pieprasījuma sniedz kompetentus un juridiski precīzus atzinumus par bērnu tiesību pārkāpumiem konkrētās lietās. Valsts ziņojumā ir norādīts, ka *Birojs pēc savas būtības ir Ombuda institūcija starptautisko tiesību izpratnē*, bet tai pašā laikā Bērnu un ģimenes lietu ministrija, iesniedzot priekšlikumus par grozījumiem un papildinājumiem Bērnu tiesību aizsardzības likumam, ir lūgusi likumu papildināt ar jaunu pantu par Valsts cilvēktiesību biroja kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā, nosakot, ka *VCB informē sabiedrību par bērna tiesībām, izskata sūdzības par bērnu tiesību pārkāpumiem, iesniedz priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ieviešanu*. Šāds VCB pienākumu uzskaitījums likumā liecina, ka birojs neveic visas Ombuda funkcijas un biroja pilnvaras attiecībā uz bērna tiesību ieviešanas uzraudzību ir nepietiekošas un neatbilst Ombuda institūcijas izpratnei.

Ziņojuma sastādītāji apšaubā, vai Valsts cilvēktiesību birojs ANO 14. rekomendācijas izpratnē ir „bērniem viegli pieejama neatkarīga iestāde”.

31. Latvijas „Glābiet bērnus” pārstāvis bija iekļauts Valsts prezidentes izveidotajā darba grupā ombudinstiūcijas izveidei un iesniedza savus priekšlikumus iekļaušanai likumprojektā. Diemžēl likumprojekts netika Saeimā pieņemts un daļēji cilvēktiesību jomā ombuda funkcijas pilda Valsts cilvēktiesību birojs.

Ir nepieciešams:

- **izveidot neatkarīgu bērnu ombuda institūciju.**

Atbilstoši ANO Komitejas 13. un 16. Rekomendācijai :

13. Rek. Komiteja izsaka savas bažas par to, ka vēl nav pilnībā izstrādāta sistemātiska un visaptveroša neapkopotu datu vākšanas sistēma par visām jomām, kas minētas Konvencijā, un par visām bērnu grupām.

16. Rek. Komiteja iesaka dalībvalstij turpināt veidot Konvencijai atbilstošu datu vākšanas un indikatoru sistēmu. Šai sistēmai ir jāaptver visi bērni līdz 18 gadu vecumam, uzsvāru liekot uz tiem bērniem, kas ir īpaši neaizsargāti, tai skaitā bērni, kas cietuši no vardarbības, nevērības vai sliktas izturēšanās; bērni – invalīdi; nepilsoņu bērni; bērni, kas pieder pie minoritātēm; bērni, kas ir konfliktā ar likumu; bērni, kas strādā; adoptēti bērni un bērni, kas dzīvo uz ielas un lauku apvidos. Tā mudina dalībvalsti izmantot šos indikatorus un datus politikas un programmu izstrādē sekmīgai Konvencijas ieviešanai.

33. Oficiālajā valsts statistikā joprojām nav iekļauts bērnu skaits, kuri dzīvo uz ielas, tāpat arī neatspoguļojas pareizais bērnu skaits, kuri nav pierēģistrēti skolās.

Domājams, ka abi šie rādītāji atrodas ciešā savstarpējā saistībā. 2005.gada oktobrī neviena statistikas institūcija, ne ministrija nevarēja atbildēt, cik ielu bērni ir Latvijā. Līdz ar to var uzskatīt, ka Latvijā nav pildīti arī ANO 49. un 50. **Rekomendāciju** ieteikumi par pienākumiem, kuri Latvijas valstij jāveic, lai uzlabotu ielu bērnu stāvokli.

Kopš 2004.gada ielu bērni atrodas BĢLM pārziņā. 2005.gada novembrī dažas NVO saņems nelielu finansējumu projektu veikšanai par ielu bērniem. Informāciju sniedza klubā „Ielas bērnu dienas centrs IOGT „Baltais zvirbulis”. Ielas bērnu skaits joprojām nav zināms. IZM pakļautībā darbojas Bērnu un jaunatnes centri (BJC) vairākās Latvijas vietās. Teorētiski šeit var darboties ielu bērni, taču viņi uz šejieni nenāk, jo šeit regulāri var nākt tikai reģistrēti bērni uz nodarbībām dažādos pulciņos, no kuriem daļa ir par maksu. Ielu bērni jūtas slikti šādos centros, jo atšķiras no pārējiem bērniem kā ar izskatu, tā arī ar interesēm. Priekšlikums – lai reāli iesaistītu ielu bērnus, vajag veidot brīvā apmeklējuma klubus, obligāti ar ēdināšanu. Latvijā tādi ir daži, viens no tiem Rīgā Latgale priekšpilsētā. Gudrākie skolu direktori nokārto šādiem bērniem brīvpusdienas, bet neuzņēmīgie un vienaldzīgie pat nepamana, ka ir bērni, kuri nedēļām ilgi ir pusbadā. Pašvaldības Latvijā ļoti cenšas atbalstīt palīdzību šādiem bērniem, taču novados tām pietrūkst naudas. Īpaši labi strādā, finansiāli atbalstot NVO darbu ar ielu bērniem, Rīgas un Liepājas pilsētu domes. Nepieciešams valsts atbalsts, lai katrā mikrorajonā uz NVO bāzes atvērtu centrus ielu bērniem pēc analogijas ar padomju laiku bērnu istabām, apmaksātu telefonu, īri un vienu darbinieku. Pašlaik situācija nemainās. Pēc dažiem gadiem sociāli ekonomiskā situācija uzlabosies un ielu bērnu būs mazāk, taču narkomānu skaits pieaugs.

Ir nepieciešams:

- labāka sadarbība starp ielu bērnu NVO un policiju, lai palīdzētu viņiem un lai mazinātu narkomānijas izplatību. Latgales priekšpilsētas policija nez kāpēc negrib sadarboties ar „Balto zvirbuli”.

34. Par bērnu tiesību pārkāpumu no valsts puses ir uzskatāms, ka, neraugoties uz ANO 2001.gada Rekomendācijām un GB un BTT ilggadīgām prasībām Latvijas parlamentam un valdībai, nevienā valsts statistikas dokumentā nav iekļauta informācija par ģimenēm, kurām draud izlikšana vai kuras jau ir izliktas par parādiem no dzīvojamās telpas. Jau

1998.gadā un 2000.gadā GB savā Alternatīvajā ziņojumā ANO sniedza draudošu informāciju, ka jau tolaik aptuveni 5 % Jūrmalas pilsētas bērnu gaida izlikšanu no dzīvokļiem par viņu vecāku parādiem, un aicināja valsti apzināt šo situāciju visā valstī.

35. Izrādās, ka Tieslietu ministrija 2003.gadā noraidīja Centrālās statistikas pārvaldes iniciatīvu iekļaut datus par izlikšanu valsts statistikā, jo ministrija uzskata „ka valstī nevar būt tāda situācija, kad [...] tiek izlikta ģimene ar nepilngadīgiem bērniem”. Tā vietā, lai Tieslietu ministrija parūpētos par to, ka reāli dati tiek atspoguļoti valsts statistikā (jo izlikšana ir noticis fakts par spīti tam, ka tas ir pretlikumīgs fakts) un ka tās pārziņā esošie tiesneši, tiesu izpildītāji un citas amatpersonas (kuru izglītošana par likumu normu piemērošanu ir TM kompetencē) pildītu likumu, TM Latvijas sabiedrības un starptautisku institūciju priekšā ”iebāž galvu kā strauss zemē” ar moto, ka “problēmas nav, jo tā vienkārši nedrīkst būt”. Jaunizveidotā Bērnu un ģimenes lietu ministrija ir pirmā valsts iestāde kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas, kurai pietiek drosmes atzīt, ka tūkstošiem no dzīvokļiem izliekamo bērnu ir valstiskā līmenī risināma problēma. Tajā pat laikā, lai to varētu realizēt, ir jānāk ar iniciatīvu pilnībā mainīt trūcīgas ģimenes statusa kritērijus un atzīt, ka sociālā palīdzība ir sniedzama visiem, kuri dzīvo zem patiesā iztikas minimuma (kas sīkāk ir apskatīts sadaļā par veselību un labklājību (c) sociālā drošība,(d) dzīves līmenis).

Skaidrs, ka tāda situācija ar bērnu izlikšanu no dzīvokļiem nevar turpināties un TM ieteiktais risinājums piemērot likumu „Par dzīvojamo telpu īri” problēmu neatrisina.

Likuma „Par dzīvojamo telpu īri” 36-2.p. ir noteikts, ka bāriņtiesām (pagasttiesām) ir pienākums uzraudzīt, lai gadījumos, kad saskaņā ar tiesas spriedumu ģimene tiek izlikta no dzīvojamām telpām, bērni tiktu nodrošināti ar dzīvošanai derīgu dzīvojamo telpu. Likums arī nosaka, ka tiesai trīs dienas pēc civillietas ierosināšanas un pēc sprieduma par izlikšanu no dzīvokļa taisīšanas ir jānosūta paziņojums bāriņtiesai.

Minētā likuma prasība nespēj nodrošināt bērna tiesību aizsardzību un nodrošināt bērna tiesības uz mājokli. Bāriņtiesām un pagasttiesām nav nekādu reālu iespēju nodrošināt bērnu ar dzīvojamo platību, bet gan tikai iespēja nepieciešamības gadījumā izņemt bērnu no ģimenes un ievietot valsts vai pašvaldības aprūpes iestādē (bērnu namā vai patversmē) uz laiku, kamēr vecāki sameklēs citu dzīvojamo platību (šādas darbības neatbilst bērna interesēm).

Bāriņtiesas arī nevar veikt uzraudzības funkcijas pār pašvaldību institūcijām, kuru pienākumos ietilpst lemt par dzīvojamo telpu piešķiršanu. Dzīvojamo platību var piešķirt tikai pašvaldība un saskaņā ar likumu tā izlikšanas gadījumā īrniekam ierāda citu dzīvošanai derīgu telpu tikai tiem maznodrošinātajiem īrniekiem, kuri ir pensionāri, darbnespējīgi invalīdi vai ja kopā ar maznodrošināto dzīvo un viņa apgādībā atrodas vismaz viens bērns vai cita maznodrošināta pensijas vecuma persona vai persona, kas ir darbnespējīga invaliditātes dēļ.

Saskaņā ar likumu persona (ģimene) var iegūt trūcīgas personas (ģimenes) statusu, ja tās mēneša ienākumi nepārsniedz Ls 40,00 (EUR 58,00) mēnesī. Likuma garantijas neattiecas uz ģimenēm, kurās mēneša ienākumi pārsniedz Ls 40,00 mēnesī uz vienu ģimenes locekli.

Laukos pašvaldībām nav brīvas dzīvojamās platības un arī trūcīgām ģimenēm ne vienmēr ir iespējas piedāvāt dzīvojamās telpas, sevišķi dzīvojamās platības trūkst Rīgā.

Pašreiz spēkā esošās likuma normas rada ilūziju par bērnu tiesību nodrošināšanu dzīvokļa jautājumos.

Ir nepieciešams:

- **sniegt adekvātu palīdzību ģimenēm dzīvokļa jautājuma risināšanā, raugoties, lai ikviens bērns dzīvotu siltumā, gaismā un apstākļos, kas atbilst sanitārajām normām.**

38.-39. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 64-1.p. nosaka Tieslietu ministrijas pienākumu organizēt tiesnešu apmācību bērna tiesību jautājumos un nodrošināt tādu tiesu darba organizāciju, lai lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību un interešu aizsardzību, tiktu skatītas ārpus kārtas. Analogiska prasība attiecībā uz prokuratūras darbiniekiem ir noteikta bērnu tiesību aizsardzības likuma 64-3.p.

Valsts ziņojumā ir ietverta informācija, ka 2002. gadā seminārā par bērna tiesībām piedalījās tikai 60 tiesneši no **384** Latvijā strādājošiem tiesnešiem, kas ir nepietiekami, lai garantētu bērna tiesību un likumīgo interešu ievērošanu katrā tiesas procesā.

Valsts ziņojumā minētā seminārā nebija iekļauti jautājumi par starptautiskās likumdošanas pareizu piemērošanu praksē, nepilnību un pretrunu atklāšanu tiesību aktos un to novēršanu u.c., kam ir liela nozīme bērnu tiesību nodrošināšanai, izlemjot civillietas, administratīvās lietas un krimināllietas. **Tieši zināšanu trūkums likumu pareizā piemērošanā ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ visu līmeņu instancēs bīstami daudzos gadījumos tiek pieņemti lēmumi, kuri nenodrošina bērna labākās intereses vai ir pretrunā ar tām.**

Kā konkrēts piemērs tiesneša nekompetencei un starptautisko tiesību normu nepārziņāšanai ir minams Rīgas rajona tiesas tiesneses S.B. 2003. gada 5. septembra lēmums par ārvalsts tiesas sprieduma atzīšanu un izpildi Latvijas Republikā. Lēmumā tiesnese S.B. ir atsaukusies uz neatbilstošiem Eiropas Konvencijas par nolēmumu atzīšanu un izpildi par bērnu aizbildnību un bērnu aizbildnības atjaunošanu pantiem un to daļām, atsevišķus Konvencijas pantus ir interpretējusi nepareizi un acīm redzami nebija iepazinusies ar ekspertu izskaidrojošo ziņojumu, kas iesniegts Eiropas Padomes Ministru Komitejai un ir atrodams internetā (diemžēl oficiāli latviešu valodā nav tulkots). Dažādu iemeslu dēļ praksē tiesneši un prokuratūras darbinieki ne vienmēr rīkojas bērna labākajās interesēs. Viens no šādas rīcības iemesliem ir lielā tiesnešu noslogotība un tā rezultātā lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību un interešu aizsardzību, netiek izskatītas pietiekami ātri. Parasta ir situācija, kad lietas par laulības šķiršanu, kurās nepieciešams izlemt bērnu aizgādības jautājumu, kā arī lietas par paternitātes noteikšanu, aizgādības atņemšanu, bērna un vecvecāku saskarsmes tiesības kārtības noteikšanu tiek izskatītas tiesā vairākus gadus. *Tā, piemēram, J.S. 1999. gada 25. oktobrī iesniedza tiesā prasību pret I.B. par paternitātes noteikšanu un uzturlīdzekļu piedziņu bērnam. Tiesas spriedums pēc vairākkārtīgas izskatīšanas pirmās, apelācijas un kasācijas instanču tiesās stājās spēkā tikai 2004. gada 20. jūlijā. Iemesls ilgstošai izskatīšanai tiesā bija ne tikai vairāku apelācijas un kasācijas sūdzību iesniegšana, bet arī tiesas nekompetence, vairākkārt atsakot noteikt tiesmedicīnisko ekspertīzi bērna izcelšanās noteikšanai un pieprasījums prasītājam iesniegt dokumentālus pierādījumus vai nodrošināt liecinieku liecības, lai pierādītu, ka starp prasītāju un atbildētāju pastāvēja miesiski sakari bērna ieņemšanas laikā. Prasītāja šādus pierādījumus iesniegt nevarēja, jo pušu intīmajām attiecībām liecinieku nebija. Šādus tiesas pieprasījumus var vērtēt kā tiesību uz privāto dzīvi*

pārkāpumu, īpaši tagad, kad arī Latvijā bērna izcelšanos nosaka ar zinātniskām metodēm (DNS analīzēm) ar ļoti augstu ticamības pakāpi.

Izskatot lietas tiesā tiesneši nereti nav kompetenti starptautisku konvenciju piemērošanā, spriedumos uz starptautisko tiesību dokumentiem atsaucas reti un pārsvarā piemēro tikai ANO Konvenciju par bērna tiesībām, bet pārējos Latvijai saistošos starptautisko tiesību aktus atstāj bez ievērības. Tiesnešu apmācības neaptver visus tiesnešus, kas noved ne tikai pie lietu novilcināšanas, bet arī pie to nepareizas izspriešanas. „Glābiet bērnus” nav pārliecības, ka apmācības vada labākie eksperti bērnu tiesību jautājumos, un ir pamats domāt, ka lektori tiek izvēlēti, vadoties no formāliem kritērijiem, un tādēļ apmācības nedod vēlamu rezultātu.

Ir nepieciešams:

- visiem tiesu, prokuratūras un policijas darbiniekiem nodrošināt apmācību bērnu tiesību aizsardzības jautājumos (nacionālās tiesību normas, Eiropas likumdošana, starptautiskās tiesību normas), par lektoriem uzaicinot ekspertus bērnu tiesību jautājumos, kas vienlīdz labi orientējas gan teorētiskos, gan arī praktiskos bērnu tiesību jautājumos.
- GB un NVO Bērnu tiesību tīkls lūdz īpašu ANO u.c. starptautisko cilvēktiesību institūciju atbalstu, sniegt rekomendācijas Latvijas valstij par Krimināllikuma 174.panta teksta precizēšanu un pareizu piemērošanu, jo tieši no tā ik gadus cieš desmitiem tūkstoši bērnu ģimenēs un bērnu iestādēs.

48. Latvijā pašlaik strauji pieaug datoratkarīgo bērnu skaits. Ārsti un psihologi pauž satraukumu par šo situāciju, jo medicīniskās, tajā skaitā psiholoģiskās, palīdzības sniegšana šiem bērniem notiek tikai par samaksu. Datoratkarība rada problēmas ne tikai pašiem pusaudžiem un viņu ģimenēm, bet var būt par iemeslu noziedzīgam nodarījumam (Rīgā ar nolūku iegūt datoru savās mājās tika nežēlīgi noslepkavota meitene; vainīgais ir viņas skolas biedrs).

Ir nepieciešams:

- Veselības ministrijai noteikt datorlietošanas normu, kas neapdraud bērnu veselību. Sadarbībā ar Izglītības ministriju un Bērnu un ģimenes lietu ministriju veikt pasākumus, lai panāktu šīs normas popularizēšanu skolās un ieviešanu ģimenēs.

49.-50., 55. Valsts ziņojumā ir norādīts, ka notiek regulāra policijas darbinieku apmācība, bet ir pamats šaubīties par tās efektivitāti, jo policijas iestādes un arī prokuratūra nepamatoti atsaka ierosināt krimināllietas gadījumos, kad notikusi vardarbība pret bērnu. 2003. gada februārī Talsu sieviešu un bērnu krīžu centrs sniedza atzinumu par D.B. ģimenes apstākļiem, norādot, ka *pārciestās vardarbības (no tēva) rezultātā bērni A., B. un C. ir smagi cietuši. Psiholoģiskā novērtēšanā parādās vardarbības seku traumatiskie simptomi, kas radušies tiešā vardarbībā pret bērniem un kā emocionālas sekas vardarbībai pret māti – bailes un apdraudētības sajūta, trauksme, vainas sajūta, pazemināts pašnovērtējums, depresīvas un agresīvas iezīmes, traumēta dzimumidentitātes apzināšanās, traumēta seksuālā sfēra, ēšanas un miega traucējumi u.c.*

Krīžu centrs par konstatēto vardarbību 2003. gada 31. janvārī informēja Kuldīgas rajona policijas pārvaldi, kas veica pārbaudi par ziņojumā minētajiem faktiem. Neskatoties uz

to, ka policijā bērnu māte sniedza paskaidrojumus, ka tēvs bērnus lamājis rupjiem vārdiem, dēlam pārsitis lūpu, bērniem tēvs nav atdevis vecmāmiņas sūtītās dāvanas, licis dēlam strādāt smagus fiziskus darbus, nav devis bērniem pietiekami ēst, Kuldīgas policija atteica ierosināt krimināllietu pret vainīgo, pamatojot, ka *N.B. rīcībā pret saviem bērniem nav cietsirdīgas un vardarbīgas apiešanās pazīmes, bet gan nepareiza izpratne par audzināšanas ietekmēšanas metodēm, un ģimene faktiski jau ir šķīrusies*. Lēmums tika pārsūdzēts Kuldīgas rajona prokuratūrai, kura, neveicot papildu pārbaudi, sniedza rakstisku atbildi, norādot, ka *lēmums par atteikšanos ierosināt krimināllietu ir pieņemts pamatoti, materiāla pārbaudes gaitā netika konstatēta vardarbība, jo tēvs nav atzinis, ka bērnus ir fiziski sodījis. Sadzīves apstākļi mājā ir nelabvēlīgi, bet tādi ir visā mājā un nav konstatēts, ka nelabvēlīgi apstākļi būtu radīti tikai bērniem*. Tālāk prokuratūra piekrīt policijas pieņēmumam, ka tēvam bijusi nepareiza izpratne par bērnu audzināšanu un nemotivē, kāpēc ir atstāts bez ievēribas krīžu centra atzinums par veikto vardarbību pret bērniem, kā arī fakts, ka bāriņtiesa sakarā ar cietsirdīgu izturēšanos pret bērniem tēvam atņēma bērnu aprūpes tiesības un tiesa šo lēmumu ir atstājusi spēkā kā pamatoti pieņemtu. Latvijas Krimināllikuma 174.p. nosaka kriminālatbildību par cietsirdīgu un vardarbīgu izturēšanos pret bērnu un nosaka, ka noziedzīgs nodarījums skaitās pabeigts no fizisku vai psihisku ciešanu nodarīšanas brīža, tādēļ nav nekāda juridiska pamata vardarbības izdarīšanas gadījumā atstāt vainīgo nesodītu, viņa darbības novērtējot par nepareizām audzināšanas metodēm.

Minētais piemērs liecina par daļas policijas un prokuratūras darbinieku nepareizu likuma izpratni un interpretāciju, zināšanu trūkumu par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem.

Skat. 38.-39.p. priekšlikumus.

II. Bērna definīcija

65. Kriminālatbildības vecums ir noteikts 14 gadi. Līdz 1999. gada 1. aprīlim kriminālatbildība no 14 gadu vecuma iestājās tikai par smagu noziegumu izdarīšanu, bet vispārējā kriminālatbildība iestājās no 16 gadu vecuma. Latvijas „Glābiet bērnus” priekšlikums par vienotu kriminālatbildības noteikšanu no 16 gadu vecuma vai par diferencēta kriminālatbildības vecuma saglabāšanu tika noraidīts Saeimā. „Glābiet bērnus” uzskata, ka 14 gadus veca bērna saukšana pie kriminālatbildības par kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu nav pamatota, jo iespējams piemērot dažādus audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus (jo īpaši saistībā ar Pekinas kritērijiem).

III. Vispārējie principi

A. Diskriminācijas aizliegums

74. Sociālos pakalpojumus bez maksas ir tiesības saņemt tikai personām, kas dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa. Sociālie pakalpojumi arī nav vienādi pieejami Rīgas un lauku rajonu iedzīvotājiem. Piemēram, Rīgā jau vairākus gadus bērniem nepietiek vietu pirmsskolas audzināšanas iestādēs (bērnudārzos). Vecāki rindā stājas jau tūlīt pēc bērna piedzimšanas un nereti rindu iespējams izstāvēt tikai pēc 3-4 gadu gaidīšanas. Laukos lielākoties rindu uz bērnudārzu nav, bet sakarā ar zemāku ienākumu līmeni vecāki nevar

samaksāt par bērnudārzu. Dažkārt vecākiem ir jāatsakās no iespējas bērnu vest uz bērnudārzu, jo iestāde atrodas tālu no mājām un bērnu izvadāt nav iespējams. Tātad faktiski pastāv diskriminācija – ne visiem bērniem, kam tas nepieciešams, ir pieejami bērnudārzi, un šāda diskriminācija pastāv gan atkarībā no vecāku dzīvesvietas (pilsēta vai lauki), gan no vecāku ienākumiem – Rīgā dzīvojošas ģimenes ar lielākiem ienākumiem var atļauties apmaksāt privātu bērnudārzu un tajā bērnu ievietot bez rindas, kamēr vecākiem ar zemiem ienākumiem jāgaida bērnudārza rindā vairākus gadus.

Analoģiska situācija ir izglītībā – vispārējā un speciālā un bērnu talantu attīstības iespējās. Ne visiem bērniem sociālo apstākļu dēļ ir pieejamas vienlīdzīgas izglītības iespējas, par ko liecina skolā neejošo bērnu skaits. Bērni, kuri dzīvo sociāli nelabvēlīgās vai trūcīgās ģimenēs, nevar apmeklēt mūzikas un mākslas skolas, kā arī interesējošos pulciņus, jo lielākoties šīs nodarbības ir pilnīgi vai daļēji jāapmaksā. Līdzīgs stāvoklis ir attiecībā uz augstākās izglītības iegūšanu – ne visi bērni, kas ir mācījušies lauku skolā, ir konkurētspējīgi ar labāko pilsētu skolu beidzējiem un ir spējīgi pretendēt uz augstskolu budžetu vietām. Ne visās specialitātēs valsts piedāvā iespēju mācīties budžeta vietās.

Par diskrimināciju ir uzskatāms ierobežojums bērniem piedalīties dažādos skolas pasākumos naudas un piemērota apģērba trūkuma dēļ.

Joprojām diskriminācija saglabājusies sociālās palīdzības un pakalpojumu saņemšanas jomā.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3.p. nosaka, ka tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību ir tikai tām personām, kurām piešķirts personas kods (izņemot personas, kuras saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju). Tas nozīmē, ka uz bērniem, kuriem vecāku vai aizbildņu nevērības vai citu iemeslu dēļ nav piešķirts personas kods, bet viņi tomēr reāli dzīvo Latvijā, neattiecas pašvaldību pabalstu izmaksa, lai nodrošinātu garantēto minimālo ienākumu līmeni, kā arī pabalsti, kas tiek izmaksāti trūcīgām ģimenēm.

Valsts sociālo pabalstu likuma 4.p. nosaka, ka valsts sociālos pabalstus (bērna piedzimšanas pabalsts, bērna kopšanas pabalsts, ģimenes valsts pabalsts u.c.) par bērnu var saņemt tikai tad, ja bērnam ir piešķirts personas kods. Ja bērns dzīvo Latvijā un personas kods viņam nav piešķirts no bērna neatkarīgu iemeslu dēļ, tad šādam bērnam un viņa vecākiem ir liegta jebkāda iespēja saņemt valsts pabalstus un arī sociālo palīdzību). Bērni bez personas koda nevar saņemt arī sociālā nodrošinājuma pabalstu, ko izmaksā bērniem invalīdiem kopš bērnības.

Minētā diskriminācija var novest pie ļoti bēdīgām sekām un faktiski šis diskriminācijas veids apdraud Konvencijā noteiktās bērna tiesības uz dzīvību un normālu attīstību.

Ir nepieciešams:

- **noteikt atbilstošu sociālās palīdzības saņemšanas iespējas kārtību bērniem, kuri ir diskriminēti savās tiesībās dažādu sociālo apstākļu dēļ, nosakot iespēju bērnam saņemt pabalstu konkrētam mērķim un neatkarīgi no ģimenes locekļu vidējā sociālā nodrošinājuma.**

B. Bērna labākās intereses

81. Jēdziens „bērna labākās intereses” tiesu praksē tiek dažādi interpretēts:

- Rīgas apgabaltiesa savā 2004. gada 21. jūnija spriedumā E. prasībā pret R. par bērna atsevišķas aizgādības noteikšanu norādīja, ka *Civillietu tiesas kolēģijai nav šaubu par to,*

ka abi vecāki – gan prasītāja, gan atbildētājs atsevišķi, neatkarīgi viens no otra, spēj nodrošināt sava dēla garīgo un fizisko attīstību, diemžēl abi kopīgi savu savstarpējo attiecību dēļ, nekaitējot bērna interesēm, viņi to nevar, tādēļ tiesa, ņemot vērā bāriņtiesas atzinumu, ka starp pusēm ir lielas nesaskaņas, nolēma noteikt mātes atsevišķu aizgādību. Tiesa nemotivēja, konkrēti kādām bērna interesēm atbilst mātes atsevišķas aizgādības nodibināšana un kādā veidā var tikt aizskartas bērna intereses, ja par viņu kopīgi rūpēsies abi vecāki. Šajā konkrētajā lietā tiesa lēmumu pieņēma nevis bērna, bet viena vecāka interesēs, atsvabinot viņu no pienākuma lēmumu pieņemšanā ņemt vērā tēva viedokli un faktiski atstūma tēvu no bērna audzināšanas, lai gan tiesa savā spriedumā bija atzinusi, ka tēvs ne sliktāk kā māte spēj aprūpēt bērnu un lietā nebija strīda par to, ka bērns ir ļoti pieķēries tēvam.

- 2004. gada 30. septembrī Rīgas rajona Centra rajona tiesas tiesnesis R.B. pieņēma lēmumu par prasības nodrošinājumu lietā par uzturlīdzekļu piedziņu, nosakot, ka bērna mātei ir aizliegts traucēt tēvam īstenot bērna aizgādību un izvest bērnu no dzīvokļa un aizliegts bērnam ar māti šķērsot valsts robežu.

Šāds tiesneša lēmums ir pretrunā ar Civilprocesa likumu, kas nosaka, ka prasības nodrošinājums ir iespējams tikai mantiska rakstura prasībās un tas var būt vērsts tikai pret mantu. Konkrētajā gadījumā vecāki aizgādību īstenoja kopīgi – nebija noteikta tēva atsevišķa aizgādība un tiesas rīcībā nebija pierādījumu, ka māte var apdraudēt bērna drošību. Tiesai nebija nekāda juridiska pamata ierobežot mātes aizgādības tiesības un tiesas lēmums acīm redzami tika pieņemts viena vecāka – tēva, personiskajās interesēs. Pirms lēmuma pieņemšanas tiesa nebija saņēmusi ne bāriņtiesas atzinumu, ne arī noskaidrojusi bērna viedokli par šādu bērna pārvietošanās brīvības ierobežošanu, kas ir pretrunā Latvijas Republikas Satversmei un likumiem. Bērnu un ģimenes lietu ministrija ir lūgusi Tieslietu ministriju un Augstākās Tiesas priekšsēdētāju izvērtēt tiesneša R.B. rīcību pieņemot bērna tiesību ierobežojošu lēmumu. Informāciju par nelikumīgi pieņemto lēmumu bērna māte ir iesniegusi arī LR Saeimas izvērtēšanai.

- 2004. gada 17. jūlijā autokatastrofā gāja bojā 1 gadu un 8 mēnešus vecas meitenītes abi vecāki. Bērns līdz vecāku bojāejai dzīvoja ģimenē ar abiem vecākiem un vecmāmiņu A.K. (mātes māti), kas bērnu aprūpēja mātes un tēva darba laikā. Pēc autoavārijas, kurā cieta arī pati meitenīte, vecmāmiņa turpināja mazmeitas aprūpi un iesniedza Olaines pagasttiesā lūgumu iecelt viņu par bērna aizbildni. Ar analogisku lūgumu pagasttiesā griezās arī otra vecmāmiņa T.L. (tēva māte). Neskatoties uz to, ka nebija nekādu šaubu par to, ka bērnam bija izveidojušās ciešas un ģimeniskas attiecības ar A.K., kas vienā ģimenē ar bērnu bija dzīvojusi kopš viņas dzimšanas, bet ar otru vecmāmiņu T.L. bērns bija ticis reti, pie tam meitene dzīvoja latviskā vidē, bet T.L. latviešu valodu nesaprata un ar bērnu tajā sarunāties nevarēja, Olaines pagasttiesa 07.09.2004. gadā nolēma, ka aizbildņa tiesības ir jāpiešķir T.L., jo viņai ir labākas materiālās iespējas apgādāt bērnu. Tiesa nereaģēja uz A.K. argumentiem un kaimiņu un radnieku liecībām par to, ka meitene ir ļoti pieķērusies vecmāmiņai A.K. un viņa ļoti maz pazīst T.L., kā arī neņēma vērā psihologa atzinumu, ka bērnam, kurš zaudējis abus vecākus, maksimāli jā saglabā vide un cilvēki, kas viņu līdz šim aprūpēja un kuriem bērns ir pieķēries. Pagasttiesa uzskatīja, ka *bērns vēl nav sasniedzis 2 gadu vecumu un spēj pielāgoties jebkuriem apstākļiem.*

Tūlīt pēc lēmuma pieņemšanas T.L., pamatojoties uz pagasttiesas lēmumu, vardarbīgi aizveda bērnu no viņas vecāku mājām, atraujot no vecmāmiņas – pēdējā dzīva palikušā

ģimenes locekļa, un, pretēji savam solījumam pagasttiesai neliegt bērna tikšanos ar A.K., tikai pēc sūdzības Bērnu un ģimenes lietu ministrijai un tiesai atļāva A.K. īslaicīgi tikties ar bērnu.

2004. gada 26. oktobrī Administratīvā rajona tiesa atcēla nelikumīgi pieņemto Olaines pagasttiesas lēmumu par T.L. iecelšanu par bērna aizbildni, norādot, ka Olaines pagasttiesa, pieņemot lēmumu, nav vadījusies no bērna labākajām interesēm, ir izvērtējusi tikai iespējamo aizbildņu materiālās iespējas, bet ir ignorējusi bērna emocionālās vajadzības. Tiesa ir norādījusi, ka bāriņtiesa nav ievērojusi Latvijas likumu un starptautisko tiesību normu prasību visus lēmumus pieņemt bērna labākajās interesēs. Administratīvās rajona tiesas spriedums tika pārsūdzēts un Administratīvā apgabaltiesa uzskatīja, ka Olaines pagasttiesa ir rīkojusies bērna vislabākajās interesēs.

Bērna labākās intereses netika ievērotas arī iepriekš minētajā piemērā (8.p.) par ārvalsts tiesas nolēmuma atzīšanu.

Organizācijā „Glābiet bērnus” ar sūdzībām ir griezušies bērna vecāki un aizbildņi par sociālās palīdzības nesniegšanu pēc bērna atrašanās vietas. Likums gan nosaka, ka sociālā palīdzība bērnam ir jāsniedz nevis pēc viņa deklarētās dzīvesvietas, bet ņemot vērā bērna reālo atrašanās vietu, bet pašvaldības nereti cenšas izvairīties no palīdzības sniegšanas, nepareizi piemērojot likumu, ko daļēji var izskaidrot ar ļoti trūcīgo sociālo budžetu.

Skat. 38.-29.p. priekšlikumus.

83. skat. 6.p. komentāru par grozījumiem Kriminālprocesa likumā.

87. 2003. gadā Latvijā bija 14 audžuģimenes, no kurām tikai 7 ģimenēs tika ievietoti bērni. 2005.gadā jau ir kopumā 102 ģimenes, kas ieguvušas audžu ģimenes statusu, bet tikai 72 no tām ir ievietoti bērni. Ņemot vērā, ka jau 2003. gadā vien bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs no jauna tika ievietoti 1380 bērni, kuri turpina iestāties arī 2004.un 2005.gadā, audžuģimeņu skaitu nevar uzskatīt par pietiekamu un ir pilnīgi neizprotami tie iemesli, kādēļ ne visās audžuģimenēs tiek nekavējoties ievietoti bērni.

Neskatoties uz „Glābiet bērnus” ilgu gadus intensīvajiem pūliņiem panākt audžuģimeņu kustības aktivizēšanos, reāls pozitīvs rezultāts nav sasniegts valsts un pašvaldības nepietiekamā atbalsta un ieinteresētības dēļ. Lēna, bet tomēr attīstība ir tomēr sākusies tikai pēdējos gados, pateicoties milzīgai jaunās BGLM aktivitātei, kura pārņēma atbildību par audžu ģimenēm no Labklājības ministrijas, kura šo darbu nedarīja. Rodas iespaids, ka pašvaldības iestādes labprātāk ievieto bērnus valsts iestādēs nekā ģimenēs. Viens no izskaidrojumiem varētu būt, ka pašvaldības izvēlas sev vieglāku ceļu un nevēlas uzņemties atbildību par bērniem audžuģimenēs, ne arī par audžuģimeņu pareizu izvēli.

Skat. 22.p. priekšlikumus.

D. Bērna viedokļa ievērošana

(detalizēti var iepazīties GB sastādītajā Bērnu ziņojumā)

109. Pozitīvas pārmaiņas ir notikušas un bērna viedoklis tiek uzklauts vairāk, bet tas saistīts ar dažādām jaunatnes organizāciju un Bērnu un ģimenes lietu ministrijas rīkotajām aktivitātēm, kā arī ar sabiedrības izglītošanu. Nekādi nevar uzskatīt, ka tiek

pildīta Konvencijas norma : „Uzklausīt un ņemt vērā bērna viedokli, pieņemot jebkuru lēmumu jebkurā līmenī, kurš tieši vai netieši skar bērna intereses”. Tie veidojumi, kuri it kā pauž bērna viedokli skolās vai atsevišķās pašvaldības vai izveidoti pie kādas valsts iestādes, nekādā ziņā neatspoguļo visu Latvijas problēmgrupu bērnu viedokli. Vairumā gadījumu bērni, kuri darbojas minētajos veidojumos, ir no labvēlīgām, relatīvi pārtikušām ģimenēm. Visaptverošu bērnu viedokli ir iespējams iegūt tikai valsts, pašvaldību, pētniecības institūtu vai NVO veiktu aptauju vai pētījumu līmenī. GB sadarbībā ar BTT NVO regulāri veic šādus pētījumus un iegūtie dati ir apkopoti Bērnu ziņojumā.

Skat. arī 8.p. komentāru par Rīgas rajona tiesas 2003. gada 5. septembra spriedumu.

Ir nepieciešams:

- **valsts un pašvaldību līmenī regulāri uzklaut bērņus, kuri pārstāv dažādas problēmgrupas, un pieņemt attiecīgus lēmumus, balstoties uz bērņus sniegto informāciju.**

170.-174. Gandrīz viss valsts darbs, kurš ir minēts šajos Ziņojuma punktos, tika uzsākts tikai pēc tam, kad GB konstatēja plaši izplatītu vardarbību izglītības un aprūpes iestādēs, kuri ir atspoguļoti klāt pievienotajā pētījumā par vardarbību. Līdz tam pārbaudes iestādēs notika pavirši un formāli, tikai pēc pirmajiem sižetiem par vardarbību TV raidījumos „Glābiet bērņus” mūsu Ombuda birojā pa uzticības telefonu un pa pastu sāka lavīnveidīgi pienākt sūdzības par bērņus tiesību pārkāpumiem bērņus iestādēs. Visi galvenie valsts laikraksti bija pilni ar GB sniegto informāciju par vardarbību pret bērņus, un valsts izrādījās pilnīgi nesagatavota tos risināt. Tikai tādu augsta ranga amatpersonu kā izglītības ministra vai pat prezidentes un Ģenerālprokuratūras iesaistīšana varēja iekustināt normālu izmeklēšanas procesu un darbu pie bērņus iestāžu darbinieku izglītošanas par to, kā tad strādāt ar bērņus bez vardarbības.

IV Pilsoniskās tiesības un brīvības.

A Vārds un pilsonība (7.pants)

Bērņa reģistrēšana un paternitātes atzīšana

GB agrākajos gados regulāri saņēma sūdzības no vecākiem, kuriem bija grūtības reģistrēt bērņus. Šie vecāki bija bezvalstnieki, nepilsoņi vai pastāvīgie iedzīvotāji vai arī kāds no vecākiem nebija Latvijas pilsonis u.c. Pārsvarā bērņa vecāki paši bija vainīgi, jo nepietiekami intensīvi kārtoja dokumentus. Tomēr Pilsonības un imigrācijas departaments (PID) nebija pietiekami pretimnākošs. Lai arī vainīgi bieži bija vecāki, tomēr cietējs bija bērņus, kurš nesaņēma nekādas sociālas garantijas ne no valsts, ne no pašvaldības. Bieži šie bērņus bija bez nekādiem iztikas līdzekļiem. Ārkārtīgā birokrātija un ierēdņu ignorance pret ANO Konvenciju (rīkoties bērņa labākajās interesēs) un likumu nezināšana (pašvaldībai jāsniedz palīdzība pēc bērņa atrašanās vietas) nostādīja bērņus veselībai, attīstībai un pat dzīvībai draudošos apstākļos. Vēlāk situācija uzlabojās. Minēsim piemēru no GB Neatkarīgā Ombuda arhīva. *GB jau divus gadus atbalsta meitenīti bārenī, kuru audzina viņas vecmāmiņa. Meitenes mamma nomira, bet tēvs*

meiteni neatzina par savu meitu un kopš dzimšanas nepiedalījās viņas audzināšanā. Meitene ir Latvijas Republikas pilsoņe, bet vecmāmiņa ir Krievijas pilsoņe. Kad meitene palika viena, vecmāmiņa gribēja viņu aizvest uz savu pilsētu Krievijā, bet tur meiteni neuzņēma skolā, jo viņa ir Latvijas Republikas pilsoņe. Vecmāmiņa atbrauca atpakaļ uz Latviju, lai iegūtu atļauju dzīvot Latvijā un audzināt savu mazmeitu kā aizbildne, jo meitene negribēja dzīvot Krievijā un skuma pēc Latvijas. VCB un GB divus gadus veda saraksti un sarunas ar PID par vecmāmiņas atļauju dzīvot un strādāt Latvijā. Beidzot tikai pēc diviem gadiem vecmāmiņai ir iedota atļauja uz gadu dzīvot un strādāt Latvijā, lai viņa var rūpēties par mazmeitu. Pa šo laiku vecmāmiņa jau ir iemācījusies runāt latviski, jo viņai visu laiku palīdzēja dažādas NVO.

Arī 7.pantā noteiktā paternitātes atzīšana šobrīd netiek nodrošināta visiem bērniem, kuriem tā ir nepieciešama, lai varētu saņemt tēva nemaksātos alimentus no valsts izveidotā Uzturlīdzekļu fonda. GB regulāri saņem palīdzības lūgumus no mātēm, kurām tiesā jāpierāda paternitāte, bet viņām nav naudas DNS testu veikšanai.

2005.gadā GB birojā griezās 8 gadus veca bērna māte, kurai caur tiesu vajadzēja pierādīt paternitāti. Iepriekšējos gados viņas bērnam bija palīdzējuši vecvecāki, taču pašlaik šis atbalsts bija izbeidzies. Bērna māte saņēma ļoti zemu atalgojumu un nespēja apgādāt savu bērnu. Viņai vajadzēja samaksāt lielu summu par bērna tēva DNS noteikšanu, bet neviena banka nedeļa mātei kredītu, jo viņas alga bija par zemu. GB viņai aizdeva naudu analīzēm. Tiesu divas reizes atlika un viņa joprojām ir parādā šo naudu GB.

Ir nepieciešams:

- **valstij kreditēt DNS analīžu apmaksu paternitātes noteikšanai un pēc tam šo summu piedzīt no tēva caur minēto Uzturlīdzekļu fondu (alimentu fondu).**

B Identitātes saglabāšana (8.pants)

8.pantā ir noteikts, ka „valsts sniegs palīdzību un aizsardzību, lai iespējami ātrāk atjaunotu bērnu tiesības saglabāt savu identitāti, ieskaitot pilsonību, vārdu un ģimenes attiecības”. Vienu no gadījumiem par šī panta normu pārkāpšanu minam piemērā no GB Ombuda biroja arhīva.

GB birojā griezās jauna sieviete, kura bija dzimusi un pastāvīgi dzīvoja Latvijā. 80-tajos gados apprecējās ar virsnieku – arī pastāvīgu Latvijas iedzīvotāju. Vīru aizsūtīja dienēt uz Krieviju, sieva viņam aizbrauca līdz, bet pēc kāda laiciņa atgriezās Latvijā, jo gaidīja bērniņu un gribēja viņu dzemdēt Latvijā. Kad bērniņš piedzima, PID nedeļa iespēju reģistrēt šo bērniņu un piešķirt bērnam personas kodu, argumentējot, ka bērna tēvs bija Padomju armijas virsnieks. Neskatoties uz to, ka bērna māte ir pastāvīga Latvijas iedzīvotāja, PID bērnu negribēja reģistrēt un sieviete bija spiesta griezties Satversmes tiesā.

C Izteiksmes brīvība (13. pants)

Lasiet GB sastādītajā Bērnu ziņojumā

D un E punktu Valsts ziņojumā GB nekommentē, jo uzskata, ka šī panta normu pārkāpumu Latvijā nav.

F. Privātās dzīves aizsardzība (16.pants)

Sīkāk var lasīt Bērnu ziņojumā. Bērni uzskata, ka viņu privātās dzīves noslēpumu, godu un reputāciju aizskar patreizējā situācija veselības aprūpē un sociālajā dzīvē. Daudzi bērni norāda, ka viņi vajadzības gadījumā nemeklē palīdzību bāriņtiesā, sociālajā dienestā vai pie skolu psihologa, jo šo profesiju pārstāvjiem nav noteikta atbildība par bērnu privātās dzīves noslēpuma izpaušanu. Daudzi bērni šī iemesla dēļ arī izvairās iet pie ģimenes ārsta, jo neuzticas ārstu nodotajam Hipokrāta zvērestam glabāt pacienta noslēpumu, jo ir sastapušies ar to, ka uzticētās problēmas ir izpaustas visai mazpilsētai vai pagastam. Tādēļ arī jaunieši vēlas, lai viņiem būtu savi veselības centri. Īpaši bērnus uztrauc llikums „Par reproduktīvo veselību”, kura normas paredz bāriņtiesas iejaukšanos nepilngadīgo grūtniecības gadījumā, neļaujot 14 - 16 gadus vecai meitenei izlemt pašai par grūtniecības saglabāšanu vai pārtraukšanu. Bērni brīnās par valsts politikas pretrunīgumu - ka kriminālatbildība viņiem iestājas 14 gadu vecumā, savukārt atbildība par reproduktīvo veselību viņiem iestājas tikai tuvu pilngadībai.

17.pantā noteiktās tiesību normas ir diskutētas Bērnu ziņojumā, kā arī šajā ziņojumā saistībā ar 29.Konvencijas pantu sadaļā par Izglītību un kultūru. Īsumā var minēt, ka valsts masu saziņas līdzekļi nenodrošina „bērniem informāciju, kuras mērķis ir veicināt viņu labklājību un attīstību”.

H. Tiesības netikt spīdzinātam (37.Konvencijas pants (a))

168. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9. p. nosaka aizliegumu bērnu fiziski sodīt, tomēr likumā joprojām nav noteikta atbildība par miesas sodu piemērošanu bērnam. Saeimas deputāti vairākkārt ir noraidījuši Latvijas „Glābiet bērnus” priekšlikumu par kriminālatbildības noteikšanu par bērnu fizisku sodīšanu. Gan Satversmes 95.pants, gan šis Konvencijas pants nosaka, ka valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu un ka dalībvalstis gādās, lai „neviens bērns netiku pakļauts spīdzināšanai vai citam cietsirdīgam, necilvēcīgam, vai viņa pašcieņu pazemojošam apiešanās veidam vai sodam”. NVO Bērnu tiesību tīklam ikdienā nākas sastapties ar šī panta pārkāpumiem pret bērniem, gan ģimenēs, gan skolās, gan aprūpes iestādēs. Joprojām ir grūti apzināt visus šos gadījumus, bet vēl grūtāk ir sodīt vainīgos. Personām, kuras strādā ar bērniem, netiek sniegts pietiekams zināšanu līmenis par saskarsmes problēmām. Policijas, prokuratūras un tiesu darbiniekiem trūkst zināšanu par pareizu Krimināllikuma piemērošanu šī Konvencijas panta pārkāpuma gadījumos. Līdz ar to pāridarītāji paliek nesodīti, bet bērni turpina ciest regulāru aizskaršanu, pazemošanu, grūstīšanu, pļaukāšanu, izsmiešanu, pēršanu. Arī pašiem bērniem nav skaidri saskarsmes ētikas principi. GB ar BGLM atbalstu ir sagatavojusi filmu rādīšanai skolās un iestādēs „Bērniem draudzīgas vides radīšana – jeb kā mazināt vardarbību”. Mēs piedāvājam filmu pavairot un lūdzām to finansēt ministrijām, kuru atbildībā atrodas bērnu iestādes (Izglītības un Labklājības ministrijām), diemžēl saņēmām atbildi, ka šim nolūkam ministrijām neesot līdzekļu. Vairāk nekā puse bērnu dažādās aptaujās norāda, ka viņi cieš no tāda vai cita veida saskarsmes problēmām.

Par spīdzināšanu tiek uzskatīta arī situācija, kad kāds no ģimenes locekļiem terorizē pārējos, apdraudot bērnu psihisko un fizisko veselību vai pat dzīvību, taču apdraudētajam bērnam un pārējiem ģimenes locekļiem valsts vai pašvaldība nav nodrošinājusi alternatīvas patvēruma iespējas. Valstī ir ļoti plaši sastopama vardarbība ģimenē, taču ne valsts, ne pašvaldības līmenī netiek sniegts patvērumu mātei kopā ar bērnu. Tas ir pieejams ārkārtīgi retos gadījumos un, neraugoties uz lielo pieprasījumu, netiek atbalstītas tās NVO, kuras uzņemas misiju sniegt patvērumu mātēm ar bērniem, kuri cieš no spīdzināšanas savā ģimenē (piemēram, Lauku sievietes pret vardarbību). Policija bieži izvairās iejaukties šādās situācijās, bet bāriņtiesas iesaka atdot bērnu valsts aprūpē līdz situācijas noskaidrošanai. Savukārt pašvaldības liedzas ierādīt citu dzīvojamo platību spīdzinātajai mātei ar bērnu.

Par spīdzināšanu uzskatāma arī bērnu turēšana pašcieņu pazemojošos apstākļos. GB un BTT uzskata, ka bērna turēšana slimnīcās bez regulāras pieejamības personiskās higiēnas iespējām arī ir spīdzināšana. Arī daudzi bērni un viņu vecāki kā pašcieņu aizskarošu un spīdzinošu vērtē tādu medicīniskā personāla attieksmi pret bērnu, kad viņam tiek veiktas manipulācijas, kuras ir sāpīgas vai šķiet bērnam draudīgas un tiek veiktas pret bērna gribu un viņam neizskaidrojot. Vairāki bērni ir izteikuši, ka pret viņiem ir izturējušie kā pret malkas vai gaļas gabalu, nevis kā pret dzīvām, saprātīgām būtnēm.

Eiropas spīdzināšanas novēršanas komitejas pārstāvji veica apsekojumu Latvijā un tikās arī ar GB un BTT pārstāvjiem. Komiteja savā 2002.gada ziņojumā acīmredzot atzīst spīdzināšanas un pazemošanas pazīmes un norāda, ka jāuzlabo apstākļi bērniem, kuri atrodas psihiskās ārstēšanas un aprūpes iestādēs, – jāuzlabo dzīves apstākļi, jānodrošina pietiekami psihologa un psihiatra un iekššķīgo slimību ārsta pakalpojumi.

GB veiktajā aptaujā 2000.-2002.gadā bērnu aprūpes iestādēs, bērni ar garīgās attīstības traucējumiem divās no tām atzina plaši izplatītu un regulāru spīdzināšanu. Viņi norādīja uz varmācīgām medikamentu injekcijām gadījumos, kad bērni izrādīja mazākās neapmierinātības vai protesta pazīmes, sodus ar ilgstošu nedošanu ēst, nokalpināšanu privātās saimniecībās, slēgšanu rokudzelžos un pieķēdēšanu pie radiatoriem, dedzināšanu ar ieslēgtu gludekli, regulāru sišanu un iesaistīšanu netiklās darbībās (par vardarbību un spīdzināšanu pret bērniem var lasīt detalizētāk sadaļā par vardarbību pret bērniem iestādēs).

BTT rīcībā ir informācija par Kuldīgas rajona policijas atteikšanos ierosināt krimināllietu par cietsirdīgu izturēšanos pret trim mazgadīgiem bērniem. A. ar trīs mazgadīgiem bērniem bija ievietoti krīzes centrā, kurā konstatēja, ka bērni ir smagi cietuši no vardarbības ģimenē, konkrēti - no tēva, kas turējis ģimeni pusbadā, bērniem nav atdevis Ziemassvētku paciņas un vecmāmiņas sūtīto pārtiku, bērnam uz skolu katru rītu lika ar kājām iet caur mežu līdz autobusam, lai gan tēvs pats uz darbu brauca ar automašīnu, ģimene bija novesta tik tālu, ka bērni badā apgrauza tēva pamestos vistas kauliņus. Pagasttiesa nekavējoties pārtrauca tēvam aprūpes tiesības un tiesa ne tikai atņēma tēvam aizgādības tiesības, bet arī aizliedza tēvam tikties ar bērniem, pamatojoties uz psihologu atzinumiem. Tai pašā laikā policija savā lēmumā atzina, ka vardarbība ģimenē nav notikusi, tēvs ir piemērojis nepareizus audzināšanas paņēmienus un nav pamata krimināllietas ierosināšanai.

Ir nepieciešams:

- nekavējoties un viennozīmīgi noteikt konkrētu sodu par miesas sodu piemērošanu bērniem, neatkarīgi, vai to ir darījuši vecāki vai citas personas, no kurām bērns ir atkarīgs.
- valstij un pašvaldībai finansēt patversmes vecākiem ar bērniem, kuri cieš no spīdzināšanas u.c. vardarbības ģimenē

V. Ģimeniskā vide un alternatīvā aprūpe

A. Vecāku izglītošana

178. Analizējot tiesu un bāriņtiesu praksi, ir noskaidrots, ka daudzas ģimenes, kas nonākušas krīzes situācijā, nesaņem vajadzīgo psiholoģisko palīdzību. Viens no iemesliem ir pašu vecāku nevēlēšanās vai atteikšanās apmeklēt psihologa konsultācijas. Neatrisināta un ieilgusi konflikta situācija starp bērna vecākiem noved arī pie tiesu spriedumu nepildīšanas. Nereti atsevišķi dzīvojošam vecākam nav iespējas satikties ar savu bērnu tiesas spriedumā noteiktā kārtībā. Latvijas likumos nav noteikta īpaša procedūra, kā ir jāizpilda piespiedu kārtā šādi spriedumi. Parasti tiesu izpildītājs pēc nesekmīgām pārrunām ar vecākiem sastāda aktu par tiesas sprieduma izpildes neiespējamību un līdz ar to oficiālās iestādes atzīst savu bezspēcību nodrošināt bērna tiesības tikt ar abiem vecākiem.

Nereti arī bāriņtiesas, paredzot priekšā stāvošās grūtības vecākiem nonākt pie kopīga lēmuma, sniedz tiesai atzinumu par vecāku kopīgas aizgādības pārtraukšanu un viena vecāka atsevišķas aizgādības noteikšanu. Šādi lēmumu nav bērna, bet gan tā viena vecāka interesēs, kura aizgādībā paliek bērns. **Skat. 81.p. komentārus.**

Ir nepieciešams:

- izstrādāt detalizētu un noteiktu tiesas spriedumu piespiedu izpildes kārtību attiecībā uz aizgādības un saskarsmes tiesībām.

F. Bērna uzturēšana, tiesības uz atbilstošu dzīves kvalitāti

186. Ministru kabineta noteiktā minimālā uzturlīdzekļu summa ir nepietiekoša un neatbilst reālam iztikas minimumam – tātad nevar bērnam nodrošināt ne uzturu, ne arī atbilstošu dzīves kvalitāti. Tiesas, izskatot lietas par uzturlīdzekļu piedziņu, bieži vadās tikai no uzturlīdzekļu maksātāja oficiālās izpeļņas un neuzliek par pienākumu parādniekam pašam gādāt izziņas no reģistriem par kustamas un nekustamas mantas piederību. Izlemjot lietas par uzturlīdzekļu piedziņu tiesas ne vienmēr ir objektīvas un ne vienmēr lemj par labu bērnam. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa 2004. gadā civillietā A. prasībā pret T. piesprieda bērnam nepietiekamu uzturlīdzekļu summu, kas nebija samērojama ar parādnieka ienākumiem. Tiesa ņēma vērā, ka atbildētājs maksā kredītu sakarā ar jauna dzīvokļa iegādi un parādnieka vajadzībām, kas nebija pirmās nepieciešamības, deva priekšroku salīdzinājumā ar bērna vajadzību saņemt nepieciešamo uzturu, kuru māte viņam nespēja sagādāt objektīvu apstākļu dēļ.

Skat. 38.-39.p. priekšlikumus.

H. Adopcija

199. skat. 6. p.

202.-204., 209. Aplūkojot Valsts ziņojuma 209.p. ietverto tabulu, ir redzams, ka 2003. gadā bāreņu aprūpes iestādēs dzīvoja 700 juridiski brīvi un adopcijai pieejami bērni. Vietējie Latvijas iedzīvotāji 2003. gadā adoptēja tikai 27 bērnus, bet pašvaldību iestādes deva atļauju tikai 126 bērnu adopcijai uz ārvalstīm. Tajā pašā laikā adopcijas rindā gaidīja un bērnus savās ģimenēs bija gatavi uzņemt 356 ārvalstu adoptētāji. Tātad 547 bez vecāku gādības palikušajiem bērniem tika liegta iespēja dzīvot ģimeniskā vidē.

Bāriņtiesas un pagasttiesas vēl joprojām ļoti kūtri pieņem lēmumus par iestādēs dzīvojošu juridiski brīvo bērnu nodošanu ārvalstu adopcijā.

Nevalstiskās organizācijas uzskata, ka šāda situācija ir diskriminējoša attiecībā uz tiem bērniem, par kuriem atļauja adopcijai nav dota.

Izskaidrojums šādai situācijai ir no pirmajiem neatkarības gadiem mantotais viedoklis, kā arī iepriekšējo adopcijas noteikumu nosacījums, ka ārvalstu adopcijā var nodot tikai smagi slimus bērnus. Pastāvot šādai attieksmei veidojas sekojoša situācija: ņemot vērā, ka vairākums adoptētāju vēlas ņemt audzināšanā ģimenē mazus bērnus (līdz 3 gadu vecumam, bet reti kad vecākus par 6-7 gadiem), bet pašvaldības nedod atļauju mazus un veselus bērnus nodot ārvalstu adopcijai, bērni pavada ilgstošu laiku bērnu namos. Kad ir pilnīgi skaidrs, ka praktiski nav cerību konkrētajam bērnam atrast adoptētājus Latvijā (vietējie adoptētāji parasti adoptē zīdaiņus), tad tiek dota atļauja ārvalstu adopcijai, bet bērns pa šo laiku ir pārsniedzis „pieprasīto vecumu” un uzaug bērnunamā. Šāda situācija ir diskriminējoša attiecībā uz veselajiem bērniem, jo viņiem atšķirībā no smagi slimiem bērniem ir mazāka un ierobežotāka iespēja nokļūt ģimenē.

208. Saskaņā ar Civilprocesa likuma noteikumiem tiesas spriedums stājas spēkā pēc 20 dienām. Šāds nosacījums attiecas arī uz spriedumiem, ar kuriem tiek apstiprināta adopcija. Šo 20 dienu laikā adoptētāji nevar turpināt kārtot adopcijas dokumentus. Ārvalstu adopciju gadījumos bērnam pēc aprūpes perioda (adoptētāju ģimenē pavadītā laika) faktiski ir jāatgriežas bērnu iestādē, kas bērnam rada emocionālu pārdzīvojumu, ja bērns ir mazs un vecuma dēļ nevar saprast, kādēļ viņu no ģimenes atkal atdod atpakaļ bērnu namā. Iemesls bērna atgriešanai bērnu iestādē ir ārvalstu adoptētāju neiespējamība Latvijā pavadīt vairākus mēnešus pēc kārtas. Tikai adopcijas apstiprināšanas procedūra vien ievilka 3-4 mēnešus un ne vienmēr ārvalstu adoptētājiem ir iespējas saņemt tik ilgstošus atvaļinājumus un tādēļ viņi pēc aprūpes perioda beigām atgriežas darbā un bērnu ir spiesti atstāt valsts institūcijā.

Saskaņā ar likumu pēc aprūpes perioda dokumenti ir jāiesniedz tiesā apstiprināšanai, kas labvēlīgos apstākļos prasa vismaz 1,5 mēnesi un vēl pēc tiesas sprieduma pieņemšanas ir jānogaida 20 dienas, kas paredzētas tiesas sprieduma pārsūdzēšanai. Pārsūdzēšanas termiņu adopcijas lietās nav pamata noteikt, jo tiesas procesā piedalās prokurors, bāriņtiesas pārstāvis, adoptētāji un pats bērns, ja viņš ir sasniedzis 12 gadu vecumu.

Par tiesas sprieduma nekavējošu spēkā stāšanos adopcijas lietās, kas būtiski paātrinātu adopcijas procedūru, Latvijas „Glābiet bērnus” bija iesniegusi priekšlikumus Saeimai, kas tika noraidīti.

Lai sakārtotu adopcijas procedūru atbilstoši bērna interesēm, nepieciešams steidzami noteikt spriedumu par adopcijas apstiprināšanu nekavējošu spēkā stāšanos un noteikt, ka tiesām pieteikumi par adopcijas apstiprināšanu ir jāizskata divu nedēļu laikā. Šāda kārtība nodrošinātu ārvalstu adoptētājiem iespēju sava atvaļinājuma laikā izpildīt likumā

noteiktās prasības – aprūpēt bērnu pirms adopcijas, piedalīties personīgi tiesas procesā un nokārtot bērnam dokumentus pēc adopcijas. Paātrināta adopcijas procedūra būtiski atvieglotu adopcijas lietu kārtošanu arī vietējiem adoptētājiem un, iespējams, veicinātu lielāku aktivitāti bāreņu adoptēšanā.

Skat. 6.p. priekšlikumus.

G. un I. Bērni aizbildnībā un aprūpes iestādēs (20. un 25.pants)

Par bērniem, kuri atrodas alternatīvā aprūpē (ārpus ģimenes), uzraudzība un atbildība ir jānes tai bāriņtiesai, kuras teritorijai bērns bija piederīgs pirms ievietošanas iestādē vai nodošanas aizbildniecībā. GB regulāri sastopas ar sūdzībām par bāriņtiesu kompetences trūkumu, nepareizi piemērojot likumu normas un neievērojot bērna labākās intereses. Tas attiecas gan uz vecāku šķiršanās gadījumiem – kur dzīvot bērnam, gan uz aizbildnības piešķiršanu, neņemot vērā bērna viedokli. Bāriņtiesu nolaidības rezultātā, faktiski arī līdz pat nesenam laikam tās nekontrolēja no savas teritorijas nākušo bērnu aprūpi dažādās iestādēs un arī nepārbaudīja situāciju ar vardarbību pret bērniem šajās iestādēs. Bāriņtiesu un pagasttiesu bezdarbības dēļ ir cietuši vai gājuši bojā diezgan daudzi bērni dažādos Latvijas novados, jo bāriņtiesas nav izņēmušas bērnus no ģimenēm situācijā, kad ir apdraudēta bērna veselība, attīstība vai pat dzīvība. *Kādā Liepājas rajona pagastā sadega 3 bērni pie mātes mājā, kurai bija pārtraukta vecāku vara, aizbildne bija bērnu vecāmāte, taču pagasttiesa ļāva bērniem apmesties pie mātes alkoholiķes, pie kuras tad bērni arī sadega.* Šādu gadījumu ir daudz, un tie ir izskaidrojami ar bāriņtiesu zemo līmeni, noslogotību un nepiemērotību. Pašos pēdējos gados situācija ir uzlabojusies, jo ir izmainījies bāriņtiesu sastāvs un daudzas bāriņtiesas strādā patiešām labi. Taču turpinās arī kļūdaini lēmumi un tas ir bīstami, jo bāriņtiesām ir ļoti liela vara pār bērna dzīvi un dzīvību. BTT biedri ir arī Latvijas Bāriņtiesu un pagasttiesu asociācija, kura daudz dara, lai darbiniekus izglītotu un konsultētu. Taču nepieciešams vēl liels darbs no valsts puses.

No I.pagasta GB griezās 8 gadīgas meitas māte ar lūgumu palīdzēt viņas meitai, kurai uzmācās 25 gadus vecs vīrietis, piedāvājot savu draudzību un mīlestību. Šis vīrietis katru dienu pēc skolas gaidīja šo meitenīti un piedāvāja aizvest viņu ar savu personīgo transporta līdzekli līdz mājām. Meitenes māte bija spiesta griezties pagasta bāriņtiesā pie bērnu tiesību speciālista un pašvaldības policijā ar lūgumu brīdināt uzmācīgo vīrieti pārtraukt emocionāli iespaidot mazo meitenei. Pēc mātes lūguma ne bērnu tiesību speciālisti, ne pašvaldības policija nevarēja norobežot 8- gadīgo meiteni no vīrieša uzmācības, tikai pēc GB iejaukšanās un griešanās Valsts centrā pret vardarbību „Dardedze” šī centra speciālisti, strādājot ar bērniem, konstatēja emocionālo vardarbību pret bērnu no pieaugušā vīrieša puses. GB speciālisti aizsūtīja savu slēdzienu par bērnu tiesību pārkāpumiem kā pagasta bāriņtiesai, tā arī pašvaldības policijai, pievienojot psihologa slēdzienu.

GB saņēma vēstuli no bērna bāreņa kaimiņiem un skolotājiem par neciešamiem apstākļiem, kuros dzīvo šis bērns pie savas aizbildnes. Šī bāreņa aizbildne bija Jehovas liecinieku sektas locekle, nerūpējās par bērnu, ierobežoja viņu no vienaudžu sabiedrības, emocionāli un psiholoģiski ietekmēja bērnu. Bērns sāka slikti mācīties, neapmeklēt skolu un bieži slimot. Zēna kaimiņi un skolotāji jau griezās Rīgas bērnu tiesību aizsardzības centrā, Rīgas bāriņtiesā, bet nekādas reakcijas un palīdzības bērns nesagaidīja. GB pēc

šīs vēstules saņemšanas satikās ar zēna kaimiņiem un skolotājiem, noskaidrojot visu situāciju un saprotot, ka bērnus ir jāglābj no aizbildnes. Kopā ar BGLM Uzraudzības daļas vadītāju sagatavojām izsmeļošu vēstuli, kas un kā jādara, lai palīdzētu šim bērnam. GB atrada jaunu aizbildņu ģimeni bērnam un tagad zēns dzīvo ļoti jaukā daudzbērnu ģimenē laukos.

J. Bērna ļaunprātīga izmantošana un nevērība pret bērnu, sociālā un psiholoģiskā rehabilitācija (19., 39. pants)

Īstenībā šī sadaļa valsts ziņojumā ir neprecīzi nosaukta, jo 19.pants paredz, ka valstij ir jāveic viss nepieciešamais, lai ikviens bērns būtu pasargāts no jebkura veida vardarbības. Savukārt 39. Konvencijas panta dziļākā būtība ir, ka dalībvalsts gādās, lai jebkurš bērns, kurš ir kļuvis par upuri jebkādos apstākļos, tiktu izdziedēts un reintegrēts, un ka tas notiks bērna veselībai, pašcieņai un godam labvēlīgā vidē.

219.-220. Valsts ziņojumā šī sadaļa sākas ar tabulu par vardarbību pret bērniem. Tabulā uzrādīts arī bērnu skaits, kuri cietuši no cietsirdības un vardarbības, par kuru vainīgajam iestājas atbildība saskaņā ar Krimināllikumā 174.pantu. Savulaik pēc GB iniciatīvas Parlamentā līdzīgs pants bija iekļauts Kriminālkodeksā kā 111.prim pants. Šī panta piemērošanu joprojām nepārzina ļoti liela daļa policijas un prokuratūras darbinieku Latvijā. Pēc būtības šis Krimināllikuma pants ietver kriminālatbildību par Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktās bērna fiziskās sodīšanas aizlieguma pārkāpšanu. Krimināllikuma 174.pants aizliedz sodīt bērnus tādā veidā, kas bērnam sagādātu fiziskas vai psihiskas ciešanas. Jebkurai ar saprātu apveltītai cilvēcisķai būtnei, lasot šādu likuma normu, kļūst pilnīgi skaidrs, ka pret bērnu nedrīkst pielietot „nekādus miesas sodus”, jo nav iespējams miesas sods, kurš nesagādātu pie pilnas apziņas un samaņas esošam bērnam fiziskas vai psihiskas ciešanas. Izrādās, ka daļa sabiedrības – vecāki, pedagogi, kāda augsta VCB amatpersona, daži pazīstami Parlamenta deputāti, bet it īpaši jau daļa policistu, prokuroru un pat tiesnešu - ir pārliecināti, ka bērnu fiziska sodīšana (jeb neliela iekautīšana) bērniem fiziskas un psihiskas ciešanas nerada. Ja minētie ļaudis šādu situāciju novēro uz ielas vai savos darba birojos, ka divi pieaugušie viens otru „fiziski soda”, tad gan viņiem nerodas šaubas par nepieciešamību nosodīt šādu „audzināšanas veidu” un dēvēt iekautīto pusi par cietušo. Acīmredzot viņi pieņem, ka bērniem ir biezāka āda, vēl neattīstīti nervu ceļi, kuri novada sāpju impulsus uz smadzenēm. Diemžēl visus šos gadus daudzas policijas un prokuratūras atsakās ierosināt krimināllietas par bērnu fizisku sodīšanu. Diemžēl tiesībsargājošās struktūras attaisno bērnu sitējus ar virtuoziem skaidrojumiem: „viņam nebija nodoma sagādāt bērnam fiziskas vai psihiskas ciešanas”, jeb “pedagogs to darīja audzināšanas nolūkā, jo bērnu nama bērni ir pieraduši pie stingrākiem sodiem”. Lai tomēr pasargātu bērnus no vardarbības un ne jau 71, kā ir minēts Valsts ziņojuma statistikas datos, bet gan desmitiem tūkstošus bērnu, kurus per un iekauta viņu vecāki, skolotāji un bērnu namu un patversmju audzinātāji. GB ir atkārtoti griezušies parlamentā ar lūgumu precīzāk formulēt Krimināllikuma 174.pantu, skaidri un gaiši ierakstot tur aizliegumu pielietot miesas sodus. Katru reizi Saeima ir pieaicinājusi speciālistus no IeM, Ģenerālprokuratūras, lai apspriestu mūsu priekšlikumu. Un katru reizi šis priekšlikums ir noraidīts, motivējot no minēto ierēdņu puses, ka likumā viss esot gana skaidri pateikts un

vajagot prast to pareizi piemērot. Tajā pat laikā visas attiecīgās ministrijas ir atzinušas, ka viņām nav naudas, lai apmācītu policistus, prokurorus un tiesnešus to likumu normu pareizā piemērošanā, kuras attiecas uz bērniem. Šī ziņojuma sastādītāji, šķiet, nekad nespēs aizmirst parlamenta izglītības komisijas vadītāja ieteikumu: „Nu ko Jūs, GB, te nāciet katru gadu ar vienu un to pašu? Jums taču ir jāsaprot, ka sabiedrība Latvijā nav un vēl ilgi nebūs gatava pārstāt pērt bērnus. Tāda ir tradīcija un tas nevienam nenāk par ļaunu.”

Valsts savā ziņojumā atzīst, ka ar 174.pantu ir saprotama bērna goda un cieņas pazemošana, atstāšana bez aprūpes, ēdiena, izdzīšana no mājām, draudi ar fizisku izrēķināšanos, sišana, piekaušana, spīdzināšana. Pie tam valsts arī atzīst, ka lai konstatētu šajā pantā noziedzīgā nodarījuma sastāvu, nav nepieciešamas nekādas reālas sekas (tātad nav jābūt redzamiem nekādiem miesas bojājumiem, kā tas ir attiecībā uz citiem pantiem). Taču amatpersonas praktiskā dzīvē to neatzīst.

221. Nepastāv oficiāla statistika par to, cik krimināllietās Latvijā gada laikā cietušajiem bērniem kā pārstāvis tiek pieaicināts valsts apmaksāts advokāts. Arī Latvijas „Glābiet bērnus” neizdevās iegūt šādu informāciju, aptaujājot ģimenes, kuru bērni ir cietuši noziedzīgu nodarījumu rezultātā. Jāsecina, ka Latvijā nav ieviesta prakse pieaicināt lietās bērna pārstāvi - juristu, ja bērna tiesības ir bijuši nopietni apdraudētas.

Valsts cilvēktiesību biroja veiktā bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa analīze rāda, ka Latvijā 2001. gadā no vardarbības ir cietuši 1077 bērni, 2002. gadā – 1144 bērni un 2003. gada pirmajā pusgadā – 800 bērni. 2005.gadā no vardarbības ir cietuši 1531 bērnu. 2005.gada oktobrī tika uzsākta kampaņa „Apturi vardarbību ģimenē”. Centrs pret vardarbību „Dardedze” informē, ka katru dienu centra darbinieki sastopas ar 5-10 jauniem vardarbības gadījumiem. Bērni ir kļuvuši par slepkavību, cietsirdības, pavešanas netiklībā, laupīšanas, huligānisma upuriem. Uzklusot krīžu centru speciālistu, sociālo pedagogu un psihologu viedokļus, ir konstatējams, ka vardarbības gadījumu pret bērnu skaits ir lielāks, nekā apkopots statistikas datos.

NVO BTT var apgalvot, ka šis skaits ir desmitiem reižu lielāks. Tātad iznāk, ka vismaz 90% vardarbībā cietušo bērnu nekādu valsts rehabilitāciju nesaņem.

*GB jau 1999./2000.gadā veica 4300 skolēnu aptauju par vardarbību visā Latvijā. Toreiz bērnu vidū vēl nebija izpratnes par vardarbības jēdzienu: kas ir emocionāla vardarbība vairums vispār nezināja, par seksuālu vardarbību tolaik bērni uzskatīja izvarošanu vai izvarošanas mēģinājumu, bet par fizisku vardarbību uzskatīja kārtīgu pērienu vai īstu sišanu. Katrā ziņā, atbildot uz aptaujas jautājumiem, bērni kā vardarbību neuzrādīja apsūkāšanos, kliegšanu un grūstīšanos, nedz arī tādas seksuālas vardarbības formas kā netikli pieskārieni un piedāvājumi vai „mētelīšu virinātāji”. Šādos apstākļos, kad bērniem nebija īstas izpratnes par vardarbības slēptām formām, mums savā pētījumā bija jārēķinās, ka tiks uzrādīts daudz zemākas vardarbības procents. Taču jau pirms 5 gadiem bērnu uzrādīto skaitli par seksuālo vardarbību (2%), interpolējot uz kopīgo Latvijas bērnu skaitu, mēs redzam, ka no smagām seksuālās vardarbības formām jau pirms 5 gadiem cieta aptuveni 11 000 bērnu, bet no izteiktas fiziskas vardarbības cieta 18%, tātad ap 80 000 jeb 1/5 daļa bērnu Latvijā. Vēlāk arī citas NVO ir izdarījušas pētījumus, kas norāda, ka valsts statistikas minētie dati neiztur nekādu kritiku. **Secinājums ir, ka ap 90% bērnu, kuri ir cietuši no vardarbības, netiek nekur ne reģistrēti, ne uzskaitīti un***

acīmredzot lielākā daļa no viņiem nesāņem ne psihologa palīdzību, ne rehabilitāciju. Tātad valsts sniegtie dati, par to, ka vairums no vardarbības cietušo bērnu saņem valsts apmaksātas rehabilitācijas iespējas, neatbilst patiesībai. Tādējādi var uzskatīt, ka Latvijā netiek nodrošināti Konvencijas 19.un 39.panta normas, ne ANO 13., 16.,27. 28., 31., 32 Rekomendācijas.

231.-234. Rīgas apgabaltiesas Civillietu kolēģijas tiesa 2003. gada 19. novembrī, izskatot lietu, kurā bērns cietis no vardarbības, tiešām ir analizējusi normatīvos aktus un vadījās no bērnu tiesību aizsardzības pamatprincipiem. Minētais tiesas nolēmums ir izcili motivēts un lēmums ir pieņemts bērnu vislabākajās interesēs. Diemžēl Latvijas „Glābiet bērnus” nezināmu un neizprotamu iemeslu dēļ Latvijas tiesu augstākajām amatpersonām ir dažāda attieksme pret tiesnešu pieņemtajiem nolēmumiem, un to sniegtā informācija nereti liecina par šo amatpersonu pilnvaru pārsniegšanu.

81.p. tika minēts piemērs, kad Rīgas pilsētas Centra rajona tiesnesis R.B. ir pieņēmis lēmumu par aizliegumu bērnam kopā ar māti atstāt dzīvokli, nosakot to kā prasības nodrošinājumu uzturlīdzekļu piedziņas lietā. Uz advokāta un bērnu un ģimenes lietu ministra lūgumu Augstākajai Tiesai un Tieslietu ministrijai izvērtēt tiesneša kompetenci klaji nelikumīga lēmuma pieņemšanā attiecīgās amatpersonas sniedza atbildi, ka nav tiesīgas izvērtēt tiesneša pieņemto lēmumu, kas būtu tiesneša neatkarības apdraudējums.

8.p. minētajā piemērā, kur Rīgas rajona tiesneses S.B. lēmums tika pārsūdzēts Rīgas apgabaltiesā un Civillietu tiesas kolēģija lietu izlēma bērna interesēs, pēc mēneša – 2003. gada 23. decembrī Augstākās Tiesas sabiedrisko attiecību konsultante ziņu aģentūrai LETA sniedza Augstākās Tiesas viedokli minētās lietas sakarā –

Augstākā Tiesa uzskata, ka sabiedriskas organizācijas priekšsēdētājas, kura rakstiski ir lūgusi Augstākās Tiesas priekšsēdētāju izvērtēt nekompetenti, neievērojot bērnu viedokli un pretēji bērnu interesēm pieņemtu tiesas nolēmumu, kura rezultātā bērniem būtu jātiekas ar personu, kas bērnu ir seksuāli izmantojis, ir nodarījusi būtisku kaitējumu tiesu varas prestižam. Augstākā Tiesa informācijā LETAI norāda, ka tiesnese S.B. pieņemtais lēmums ir pamatots un atbilst bērnu tiesību pamatprincipiem (upura tikšanās ar savu varmāku). Tālāk pausts Augstākās Tiesas viedoklis, ka apelācijas instances – Rīgas apgabaltiesas lēmums ir pieņemts nelikumīgi. Augstākā Tiesa gan atzīst, ka Rīgas apgabaltiesas nolēmums nav pārsūdzams. Šāds Augstākās Tiesas publiski pausts viedoklis – atbalsts nelikumīgi pieņemtam un tādēļ atceltam un spēkā neesošam tiesas lēmumam, izraisa absolūtu neizpratni un arī izskaidro noteiktas sabiedrības daļas šaubas par taisnīgas tiesas iespējamību Latvijā. Tai pašā laikā uz Bērnu un ģimenes lietu ministra lūgumu izvērtēt Rīgas Centra rajona tiesneša rīcību Augstākā Tiesa atbildēja, ka nav tiesīga iejaukties tiesas spriešanas procesā un izvērtēt tiesneša rīcību.

Skat. 38.-39.p. priekšlikumus.

GB un BTT vēlreiz uzsver nepieciešamību valstī nodibināt Bērnu Ombudu. Pašlaik šādu nevalstiska – sabiedriska Bērnu Ombuda darbu jau ilgus gadus veic Latvijas „Glābiet bērnus”. Diemžēl šim darbam valsts finansējumu nedod. Bērniem šis darbs ir ļoti nepieciešams. To apliecina daudzie gadījumi, kad bērnu tiesību pārkāpumi ir tikuši novērsti tikai pēc tam, kad procesā ir iesaistījusies GB un citas NVO.

Attiecībā uz vardarbību un pamešanu novārtā, kad atbildīgās pašvaldību vai valsts institūcijas nebija bērniem palīdzējušas, minam dažus piemērus.

GB birojā piezvanīja vienas 9-gadīgas meitenes vecmāmiņu, izstāstot, ka gaišā dienas laikā viņas mazmeitai, kad viņa gāja uz skolu uz sporta nodarbībām, uzmācās vīrietis,

ievilka viņu tuvākās mājas kāpņu telpā, kaut ko čukstēja viņai, spieda viņu un tad, kad bērns sāka raudāt, sāka viņu sist. Pēc tam attapās un aizskrēja. Vecmāmiņa un bērna māte, kura nevarēja pavadīt bērnu uz skolu, jo gulēja slimnīcā, gaidot otro bērnu, uzrakstīja iesniegumu uz Rīgas pilsētas pašvaldības policiju ar lūgumu izmeklēt šo gadījumu.

Meitene pārdzīvoja ļoti stipru psiholoģisko traumu, viņai vajadzēja apmeklēt psihologu un viņa baidījās viena pati iziet no mājām. Spriežot pēc vecmāmiņas teiktā, policija informēja viņu, ka neko neizmeklēs, jo kā var atrast kaut kādu vīrieti, kura portretu meitene atcerējās ļoti minimāli. GB uzrakstīja vēstuli Rīgas pilsētas pašvaldības policijas priekšniekam ar lūgumu izmeklēt šo gadījumu un neatstāt šo situāciju bez atrisinājuma, jo citādi var ciest arī citi bērni. Pēc šī gadījuma bija ierosināta krimināllieta.

GB birojā tika saņemta vēstule no R. pagasta iedzīvotājiem ar lūgumu palīdzēt R. sanatorijas – internātskolas bērniem, kuri, pēc iedzīvotāju novērojumiem, cieta no šī internātskolas administrācijas nelikumīgām izdarībām. Vēstule bija minēti daudzi piemēri, kad skolas administrācija nepareizi izmantoja finanses, ka bērni nesaņem pietiekamu uzturu, staigā netīri, dzīvojamās telpās un bērnu drēbēs atrodamas utis, blusas un citi parazīti, kā arī bērniem nav istabas čību un viņi staigā pa istabu botēs, kas ir netīras, slapjas un smird. Par visām šīm nebūšanām vairākas reizes tika informēta K. rajona Izglītības pārvalde, bet visas viņu ziņošanas bija tikai sauciens tuksnesī. Tā kā šī bija jau otrā sūdzība par K. rajona izglītības nodaļas bērnu iestādēm, GB griezās Korupcijas apkaršanas un novēršanas birojā (KNAB) ar lūgumu izmeklēt un pārbaudīt vēstulē minētos faktus. Pēc pēdējās informācijas, ko saņēmām no KNAB, pašlaik šī biroja darbinieki veic pārbaudi visās K. rajona izglītības pārvaldes iestādēs.

VII sadaļa Izglītība un kultūra

(28.,29.,31. ANO Konvencijas panti)

A Izglītība, tai skaitā profesionālā izglītība (28.pants)

337. 28.pants reglamentē valsts pienākumus attiecībā uz izglītību. Ilgus gadus Latvijā tiek pārkāptas bērna tiesības uz izglītību, jo aptuveni 15 000 – 17 000 bērnu vispār nesaņem pamatzglītību. Šis skaitlis parāda starpību starp Latvijā dzimušo bērnu skaitu, kurš ir reģistrēts, un mācību iestādēs reģistrēto bērnu skaitu. Jāņem vērā, ka Latvijā sastopami arī Dzimstības reģistrā neregistrēti bērni, kā arī liels skaits bērnu, kuri regulāri neapmeklē skolu nedēļām un mēnešiem ilgi un tādēļ arī nesaņem kvalitatīvu pamatzglītību. Valsts un pašvaldības struktūras jau kopš 90-to gadu sākumu līdz šodienai nav nodrošinājušas skolā neejošo bērnu identificēšanu, nedz arī izstrādājušas mehānismu, kā piespiest vecākus sūtīt bērnus skolā.

Savukārt vidējā izglītība grūti pieejama vairumam bērnu, kuri izkrīt eksāmenos, beidzot pamatskolu.

Valsts pārkāpj arī 28.pantā minētās bērnu tiesības, lai izglītība būtu „bezmaksas un pieejama ikvienam bērnam, un veikt finansiālās palīdzības sniegšanu nepieciešamības gadījumos”.

Šogad Satversmes tiesā valsts zaudēja tiesas procesu pret kādu privātu minoritāšu skolu, kurai valsts izvairījās pārskaitīt katra bērna izglītībai paredzēto finansējumu. Ne valsts, ne pašvaldība nepārskaita finanses arī Latvijas bērnu mācībām Latvijas Starptautiskajā skolā, kurā mācās arī daļa Latvijas skolēnu. Motivācija ir, ka skola visus šos gadus neesot Latvijā akreditēta, kas ir pavisam dīvaini, jo mācības skolā notiek pēc starptautiskās bakalaureāta programmas un skola ir akreditēta starptautiskajā līmenī. Šo bērnu vecāki ir spiesti no savas kabatas vēlreiz maksāt lielu naudu, kuru jau reiz ir nomaksājuši nodokļos un kura pienākas ikviena Latvijas bērna bezmaksas izglītībai. Latvijas bērniem netiek nodrošināti bezmaksas mācību materiāli. Ja jau izglītība ir bezmaksas, tad pats par sevi saprotams, ka bezmaksas ir jābūt mācību grāmatām, papīram, burtņīcām. Oficiālie grāmatu un burtņīcu formāti tiek nemitīgi mainīti, padarot neiespējamu iepriekš izdoto mācību līdzekļu lietošanu. Neskaitāmi vecāki un bērni sūdzas par finansiālām grūtībām mācību grāmatu iegādē, tādēļ mājās, uzsākot kārtējo mācību gadu, pietrūkstot pārtikas un citu dzīvē nepieciešamo lietu

NVO bērnu tiesību tīkls uzskata, ka bezmaksas izglītība nozīmē citastarpā nodrošināt bērnus, īpaši jau tādus, kuri dzīvo zem reāla iztikas minimuma, arī ar nepieciešamajiem mācību līdzekļiem.

Pamatzglītība ir obligāta, bet Latvijā 2004.gadā bija tikai 4 pamatzglītību izlīdzinošas skolas. Nav izstrādāts pilnvērtīgs mehānisms un nodrošinātas iespējas pamatzglītību iegūt tiem, kuri dažādu iemeslu dēļ to nav ieguvuši.

Pēdējos gados aptuveni 10% bērnu nesekmīgi beidz pamatskolu.

Ir novērojama noslāņošanās starp jaunatnes daļu, kuri iegūst izglītību, un starp tiem, kuri pēc pamatskolas neturpina mācīties. Laukos paliek tā jaunatnes daļa, kuri pēc pamatskolas nav turpinājuši izglītoties un kuriem nav arī specialitātes. Šo jauniešu integrēšanai tiek rosinātas sabiedriskās organizācijas. Valsts šajā jomā līdzekļus neiegulda.

341. Valsts ziņojumā ir redzams, ka uz vietām pirmsskolas iestādēs bija aizvien pieaugoša rinda, kura laika posmā no 2001. līdz 2005. gadam divkāršojās. GB saņēma vairākas sūdzības no krievvalodīgo bērnu vecākiem par to, ka viņu bērniem vai nu trūkst vietu grupās ar latviešu valodu vai nu viņiem atsaka iespēju pieņemt bērnus grupās ar latviešu valodu. **Latviešu valodas grupu skaits pirmsskolas iestādēs ir būtiski jāpalielina, lai nodrošinātu etnisko minoritāšu bērniem viņu tiesības uz integrāciju Latvijas sabiedrībā.**

GB turpina ienākt sūdzības par bērnu saskarsmes problēmām ar pedagogiem pirmsskolas iestādēs, kas liecina par pedagogu nepietiekamo izglītības līmeni bērnu psiholoģijā. *Rēzeknes rajona N. pagasta bērnudārzā divas audzinātājas regulāri pazemoja un iebiedēja bērnus. Vecāku sūdzības izglītības kontroles iestādēm nedeva nekādas rezultātus. Tikai pēc tam, kad gan vecāki, gan GB iesniedza bērnu un vecāku liecības, kas bija fiksētas videomateriālā apgabala un Ģenerālprokuratūrā, uzsākās objektīva izmeklēšana. Taču atrisinājums visus aplēja kā ar aukstu dušu, jo pašvaldība attiecīgo bērnu pirmsskolas izglītības iestādi gluži vienkārši slēdza, lai izvairītos no tālākiem sarežģījumiem.* Latvijā joprojām nav iespējams atlaist darbinieku, kurš strādā ar bērniem un par kura vardarbību ir sūdzējušie daudzi bērni un vecāki, kamēr viņa vaina nav pierādīta tiesā. Process parasti prasa vairākus gadus un darbinieks turpina strādāt ar bērniem un ietekmēt viņus kā lieciniekus. Teorētiski darbinieku var atstādināt uz izmeklēšanas laiku, bet visu šo laiku viņam jāturpina maksāt algu un viņa vietā jāpieņem aizvietotājs, kurš arī jāalgo. Pašvaldībām vienkārši nav naudas, lai to darītu. Par incidentiem ar pedagogiem dažādās Latvijas izglītības iestādēs sūdzas no 10 līdz 20% bērnu.

GB un BTT rekomendē: Ieviest pedagogiem obligātu apmācības kursu bērnu psiholoģijā un saskarsmes problēmu risināšanā.

343. Ir samazinājies pirmsskolas izglītības iestāžu skaits. **Skat. 74.p. komentārus.**

344. - 345. Kopš 2000. gada turpinās polemika par internātskolu slēgšanu. Izglītības ministrija bija nolēmusi valsts budžetu internātskolām slēgt līdz 2004. gadam, protams, atstājot iespēju finansēt šīs skolas pilnībā pašvaldībām (protams, tām nav naudas). Par internātskolu slēgšanas iespēju bija satraukusies visa Latvijas sabiedrība, īpaši laukos, kur nabadzība ģimenēs ir vislielākā un bērniem mērojams kilometriem tāls ceļš līdz skolai, bet transports bieži nav pieejams. Bērniem, kuri mācās internātskolās, bieži trūkst pārtikas viņu mājās, tāpat arī piemērota apģērba tālā skolas ceļa veikšanai. Internātskola pārsvarā ir vienīgā iespēja šiem bērniem saņemt pilnvērtīgu uzturu, atrasties cilvēcīgos apstākļos, piekļūt mācību grāmatām un beigu beigās iegūt izglītību. NVO atzīst nepieciešamību bērnam augt ģimeniskā vidē – dzīvojot savās mājās ikdienā, ne tikai nedēļas nogalēs, taču diemžēl tāda ir reālā dzīve Latvijā, **ka internātskolas valstij ir jāturpina uzturēt kā pārejas perioda mācību iestāde, līdz pietiekami uzlabosies ekonomiskā situācija valstī.**

352.-355. Valdības ziņojumā ir norādīts, ka 2002. gadā skolu neapmeklēja 2512 bērni, izdarot secinājumu, ka salīdzinājumā ar 2001. gadu skolu neapmeklējošo bērnu skaits ir samazinājies par 3,8%.

Valsts Cilvēktiesību birojs savā 2003. gadā veiktajā pētījumā „*Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanā*” norāda, ka 2002. gadā iedzīvotāju reģistrā ir reģistrēti 313 329 obligātā skolas vecuma bērni, 294 443 bērni mācās izglītības iestādēs, no kuriem skolu neapmeklēja 2512 bērni, bet 14 908 bērni vispār nav reģistrēti

izglītības iestādēs. **Tātad, visticamāk skolu neapmeklē vismaz 17 420 bērni.** Šis skaits saskan ar „Glābiet bērnus” ikgadēju aptauju un pētījumu rezultātiem (skolā nemācās ap 15 000 – 17 000 bērnu), uz kuriem „Glābiet bērnus” norādīja arī iepriekšējā *Alternatīvajā ziņojumā ANO*. Saskaņā ar „Glābiet bērnus” pētījumiem skolu neapmeklējušo bērnu skaits kopš 1994. gada būtiski nemainās.

Valsts Cilvēktiesību birojs norāda, ka faktiski situācija par bērniem, kuri nav reģistrēti izglītības iestādēs, nav apzināta. Nav noskaidrots bērnu skaits, kuri ar vecākiem ir izbraukuši no Latvijas vai kuri dzīvo Latvijā, bet mācās citās valstīs. Šādu bērnu nav daudz, bet valsts un pašvaldības iestādēm par šiem bērniem nav informācijas.

Ir nepieciešams:

- **neatliekami LR Izglītības ministrijai sadarbībā ar pašvaldībām noskaidrot visus skolu neapmeklējošos bērnus un sadarbībā ar sociālajiem dienestiem nodrošināt šiem bērniem Izglītības likumā noteiktā izglītības līmeņa apgūšanu.**

360. Par pedagogu un izglītības līmeņa kvalitāti Latvijas skolās liecina jauniešu sekmju pasliktināšanās pēdējos gados. **Eksāmenus, beidzot 9.klasi, nevar nolikt 10% bērnu.** Situācija ir šiem bērniem traģiska, jo nevienā labas kvalitātes vidējā mācību iestādē viņi mācības turpināt nevar. Valstī joprojām nepastāv izglītības kvalitātes kritēriji, tādēļ amatpersonām paveras lielas iespējas uzvelt vainu par sliktajām zināšanām bērniem, kuri, viņuprāt, ir par slinku vai par dumju, lai mācītos. Pedagogu kvalitāti gan apšaubā mazāk. Fakti liecina pretējo – **kvalitatīvu izglītību saņem bērni tikai nelielā daļā Latvijas lauku skolu un nelielā daļā Rīgas centra skolu.** Pārbaudījumu statistika apliecina krasās zināšanu atšķirības. *Piemēram, ļoti sliktas latviešu valodas un literatūras zināšanas ir pusei Jelgavas rajona skolēnu, gandrīz pusei Liepājas un Dobeles rajonu skolēnu. Jēkabpils rajonā vājas zināšanas dzimtajā valodā ir 24.8%, bet Rīgas centra rajonā 9.5% bērniem. Tajā pat laikā Rīgas Ziemeļu rajona skolās ir sliktas zināšanas līdzīgi kā iepriekš minētajos lauku rajonos.* GB veiktajā pētījumā, aptaujājot vairāk nekā 1000 skolēnu visā Latvijā, vairāk nekā puse bērnu norāda, ka pazīst daudzus bērnus, kuri nespēj apgūt mācību vielu tādēļ, ka trūkst mācību līdzekļu un skolotāji nepietiekami izskaidro mācību vielu.

Īpaši bēdīgs skats paveras, pētot centralizēto eksāmenu statistiku:

Skolēnu īpatsvars, kuri eksāmenos saņēmuši divus zemākos rādītājus

Matemātika	
2002.gads	48.6%
2003.gads	46.2%
2004.gads	35.8%
2005.gads	38%
Latviešu valoda un literatūra	
2004.gads	18%
2005.gads	32.6%
Angļu valoda	
2002.gads	19%
2003.gads	23%
2004.gads	27.5%
2005.gads	26.5%

Eksāmenus vērtē sešos līmeņos no A līdz F (kur F ir viszemākais un nozīmē, ka skolēna zināšanas priekšmetā ir minimālas, virspusējas, atbildēs lietotie argumenti neloģiski, aplami). 2005.gadā eksāmenos E un F ieguvuši 27.8% vidusskolas absolventu, 2004.gadā - 21.5%.

Izglītības departaments atzīst, ka „nav resursu, lai pētītu šo situāciju”. Savukārt labi valsts eksāmenu latviešu valodā nokārtojuši mazākumtautību skolu 9. klašu absolventi, no kuriem 2/3 sasnieguši trīs augstākos līmeņus, bet E un F līmenī palikuši tikai 11.4%. **Tas apliecina viņu gatavību vidusskolā vismaz 60% mācību priekšmetu mācīties latviski.**

350. Valsts arī nepietiekami gādā, lai augstākā izglītība būtu pieejama visiem atbilstoši viņu spējām. Satriecoša ir situācija ar augstākās izglītības pieejamību Latvijas bērniem. Bezmaksas augstāko izglītību valsts nodrošina tikai niecīgam skaitam valsts studentu. Pirmās Latvijas Republikas pastāvēšanas gados Latvija bija pirmajā vietā Eiropā studentu skaita ziņā. Latvijai nav nekādu dabas resursu, tādēļ tautas attīstība iespējama, gūstot peļņu, pateicoties augstam izglītības līmenim. Iespējas ņemt kredītus mācībām augstskolā ir ļoti ierobežotas. Daļai jauniešu ir grūtības atrast kredīta galvotājus. Īpašas grūtības ir bērniem no nelabvēlīgām ģimenēm, kuri atradušies aprūpes iestādēs un ir tā sauktie „dzīvu vecāku bāreņi”. Kamēr īsti bāreņi studiju laikā var saņemt apgādnieka zaudējumu pensiju (kas arī nav pietiekama eksistencei), tikmēr **„dzīvo vecāku bāreņi” nekāda veida atbalstu nesaņem.** *Vairāk nekā 800 Rīgas vidusskolēnu aptauja, kuru 2005.gadā veikusi ekspertu grupa „Latvijas reitingi”, pauž šokējošu vēsti – 78% bērnu pēc vidusskolas beigšanas plāno pamest Latviju. Vairāk nekā 40% bērnu vēl nezina uz kuriem, bet 1/3 konkrēti zin uz kuriem dosies.* Kontekstā ar vecāku masveida došanos peļņā uz Īriju vai Lielbritāniju bērnu aizbraukšana no Latvijas liecina par nopietnu draudu valsts attīstībai.

28.panta 2.punktā reglamentētie valsts pienākumi, lai nodrošinātu skolas disciplīnas uzturēšanu tikai ar tādām metodēm, kas respektē bērna cilvēcisko pašcieņu, arī tiek pārkāpti. GB pēc palīdzības griezušies daudzi bērni un vecāki sakarā ar pedagogu emocionālu, fizisku un seksuālu vardarbību pret skolēniem, viņu cieņas un goda aizskaršanu. Sarunā ar skolu direktoriem bieži gadās, ka viņi aizstāv aizskarošas audzināšanas metodes un ļoti biežs izteikums pedagogu mutē - „ar mūsdienu bērniem nav iespējams kontaktēties un ir jāaizsargā pedagogu, nevis bērnu tiesības, kuri terorizē pedagogus. Vajag izbeigt ažiotažu ap bērnu tiesībām, pēdējais laiks ir sākt viņiem mācīt viņu pienākumus”. Līdzīga nostāja diemžēl valda arī daļas parlamenta deputātu un augstu valsts amatpersonu vidū, kuri ir atbildīgi par cilvēktiesību ievērošanu Latvijā. Latvijas iedzīvotāji atceras liela Latvijas cilvēktiesību speciālista komentāru Latvijas valsts televīzijā par gadījumu, kad skolotāja bija iekautījusi savu audzēkni par viņas nosaukšanu necenzētā vārdā. **Valsts amatpersona uzslavēja skolotājas rīcību, skaidrojot to no cilvēktiesību aspekta šādi: „Jebkurai sievietei ir tiesības iecirst pļauku vīrietim, kas atļaujas viņu apsaukāt.”** Kādā Zemgales internātskolā skolotāja bija vairākus gadus terorizējusi veselu klasi bērnu ar īpašām vajadzībām. Atšķirībā no vairuma šādu iestāžu vadītājiem, direktorei pietika drosmes viņu atstādināt no pienākumu pildīšanas uz izmeklēšanas laiku un aizliegt viņai tuvoties šīs klases bērniem, lai viņa nevarētu ietekmēt bērnu liecības. Diemžēl Latvijā joprojām ir ļoti grūti pierādīt skolu un iestāžu darbinieku vardarbību pret bērniem, taču vēl grūtāk ir panākt viņu sodīšanu, bet jau pavisam grūti aizliegumu turpmākajā dzīvē strādāt ar bērniem. Likumā, kas reglamentē darbu uz dzelzceļa, gan ir skaidri noteikts, ka cilvēki, kas pieļāvuši dažādus pārkāpumus, darbu uz dzelzceļa nedrīkst turpināt vairs nekad.

Par emocionālu vardarbību skolā un bērnu aprūpes iestādēs no bērnu vai pedagogu puses sūdzas aptuveni puse aptaujāto. Sīkāk ar bērnu tiesību pārkāpumiem no mācību iestāžu darbinieku puses var iepazīties sadaļā ar GB pētījumu par vardarbību, kura atrodama NVO bērnu tiesību tīkla ziņojumā ANO vai GB – NVO tiesību tīkla prezidējošās organizācijas mājas lapā vai minētā tīkla mājas lapā www.rnc-rtb.lv.

28.panta 3.punktā noteikts, ka „valsts veicinās un attīstīs starptautisku sadarbību izglītības jautājumos, it īpaši, kura atvieglos piekļūšanu mūsdienīgām mācīšanas metodēm”. Daļa bērnu stāsta, ka vairāki skolotāji neinteresanti vai nesaprotami skaidro mācību vielu un aizvainojoši izsakās, ja viņus lūdz atkārtot. GB pārstāvji salīdzināja mācīšanas metodes Latvijas Starptautiskajā skolā, Alternatīvajā skolā, Rīgas starptautiskajā skolā ar pasniegšanas metodi vairākās citās Latvijas skolās un secināja, ka mācību vielu pasniegšanas veids, atmosfēra klasē ir nesalīdzināmi bērniem draudzīgāka. Īpaši atšķiras mācīšanas metode Starptautiskajā un Latvijas skolā jaunāko klašu skolēniem. Tas liecina, ka izglītības ministrijai veicams daudz darba 28.panta 3.punktā minēto prasību īstenošanai.

Ir nepieciešams:

- jāievieš piemaksa pie ģimenes pabalsta augustā mācību līdzekļu iegādei vai mācību līdzekļi jānodrošina bez maksas caur skolu bibliotēkām;
- jāizlīdzina iespējas bez vecāku gādības palikušajiem bērniem iegūt augstāko izglītību;
- ienākuma nodokļa attaisnotie izdevumi par izglītību jātuvina reālajiem izdevumiem;

- **jāmaina apgādnieka zaudējuma pensijas aprēķina formula**
- **jāpalielina apgādnieka zaudējuma pensijas minimālais sliekšnis**

Latvijas Valsts ziņojumā nav pievērsta īpaša uzmanība ANO Konvencijas 29.panta normām. NVO Bērnu tiesību tīkls tādēļ komentāram ievieto tekstu par 29.pantu no GB sastādītā Bērnu ziņojuma

29.pants (par izglītību)

1. a) Nosaka, ka „bērna izglītošana ir jāvirza uz to, lai maksimāli attīstītos bērnu personība, talanti, garīgās un fiziskās spējas”. Bērni un arī NVO pārstāvji uzskata, ka Latvijā daļai pedagogu nav modernu pedagoģijas iemaņu. Stundās ir neinteresanti, tās samērā bieži nenotiek. Jau minēts, ka joprojām nav izglītības kritēriju valstī. Mazākās skolās ir ļoti ierobežotas bērnu interešu attīstības iespējas. Piemēram, bērnu teiktais - ir vai nu tikai koris vai tikai dejošana, citu iespēju nav, bet tie, kuri nav muzikāli, taču tur nevar piedalīties.

1. b) Vairums aptaujāto bērnu teica, ka viņiem skolā nevienā priekšmetā „nemācīja cieņu pret cilvēku tiesībām un pamatbrīvībām, nedz arī ANO statūtos ietvertajiem principiem”. Reti kurš atzina, ka šie jēdzieni būtu skaidroti interesanti un saprotami;

c) etnisko minoritāšu un latviešu bērnu aptauja liecina, ka ļoti lielam procentam bērnu „nav iemācīta cieņa pret kultūridentitāti, valodu, valsts nacionālajām vērtībām, kā arī pret civilizācijām, kas ir citādas nekā viņa”;

d) bērnu aptauja liecina, ka aptuveni trešā daļa bērnu „nav sagatavoti dzīvei brīvā sabiedrībā, kur valda draudzība starp visām etniskajām grupām un vietējās izcelsmes personām”.

29.panta 2.punkts saistībā ar 28.pantu arī tiek pārkāpts, jo pastāv incidenti ar valsts finansējuma nenovirzīšanu bērniem, kuri mācās privātās skolās. (Skat. pie 28.panta)

28. un 29.pants ietver arī valsts atbildību par cilvēka cieņai atbilstošu disciplīnas nodrošināšanu skolā, kā arī bērnu izglītošanu par cieņu pret cilvēku tiesībām un draudzību starp visām etniskajām grupām un vietējās izcelsmes grupām.

PVO 2004.gada izdevums „Veselības politika bērniem un pusaudžiem” apstiprina GB ilgu gadu pētījumos iegūtos rādītājus, kuri allaž tika apšaubīti valsts amatpersonu vidū. Publikācija norāda skolēnu skaitu, kuri ņirgājušies par citiem (uzmanību tulkam - bullying): 11 gadu vecumā 28% meiteņu un 47% zēnu; 13 gadu vecumā 45% meiteņu un 62% zēnu; 15 gadus veci 46% meiteņu, 59% zēnu. Šie skaitļi rāda, ka Latvijā daudz vairāk bērnu ņirgājas par citiem bērniem, ievērojami pārsniedzot vidējo starptautisko rādītāju visās vecuma grupās. Šie skaitļi apstiprina milzīgo emocionālās vardarbības izplatību skolās. Par Latvijas bērniem emocionāli vardarbīgāki ir bērni Vācijā, Austrijā, bet izrādās, ka emocionāli visvardarbīgākie bērni ir Lietuvā.

Savukārt skolēnu skaits, par kuriem ņirgājušies citi vismaz vienu reizi iepriekšējos divos mēnešos, arī vairāk nekā par trešdaļu pārsniedz vidējos starptautiskos rādītājus. Apmēram puse bērnu atzīst, ka viņi ir cietuši no emocionālās vardarbības skolā un aptuveni puse pusaudžu vecuma bērnu atzīst, ka „skola nav jauka vieta”. BGLM 2005.gadā veica projektu „Bērniem draudzīga skola”, kurā ir liels skolu dalības skaits. Piedaloties projekta prezentācijas konferencē, daudzi bērni uzdeva jautājumus par to kā rīkoties, kā risināt situācijas konkrēti, kad viens bērns citu aizskar. Jautājumi bija arī par to, cik tiesīgs ir skolotājs uzspiest skolēnam savu gribu morāles un ētikas jautājumos. GB šādu

pilotprojektu uzsāka 5 gadus agrāk un situācija ir maz mainījies. Joprojām vairums bērnu un pedagogu nav gatavi risināt šādas situācijas

Minētie dati liecina, ka ir nepieciešams:

- valstij turpināt veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu bērniem draudzīgu vidi skolās;
- GB un BTT piedāvā plaši lietot mūsu sagatavoto filmu par to, kā mazināt emocionālu vardarbību skolās (nirgāšanos, aizskaršanu, pazemošanu).

361. Attiecībā uz izglītības lomu sabiedrības integrācijā (30.ANO Konvencijas pants). Valsts savā ziņojumā šiem jautājumiem pieskaras citā sadaļā „Īpašie aizsardzības pasākumi” apakšnodaļā „Bērni, kuri pieder pie mazākumtautībām”.

GB un BTT šo tēmu aplūko Bērnu ziņojumā sadaļā par etnisko minoritāšu bērnu problēmām.

Ir nepieciešams:

- jāievieš skolotāju obligātā izglītība bērnu un saskarsmes psiholoģijā;
- jāievieš moderna mācību metodika;
- jāceļ skolotāju pedagoģijas zināšanu līmenis.

C. Ārpusskolas aktivitātes, kultūras pasākumi, tiesības uz spēli un brīvo laiku (31.ANO Konvencijas pants)

Bērnu viedokļi par brīvā laika pavadīšanu un kultūras pasākumiem ir apkopoti Bērnu ziņojumā.

Īsumā:

63% aptaujāto bērnu norāda, ka viņiem trūkst iespēju regulāri apmeklēt pasākumus, kā arī piedalīties viņus interesējošās ārpusskolas nodarbībās. Kā iemeslus bērni norāda naudas trūkumu ģimenē, piemērota apģērba trūkumu, jo kautrējas iet uz pasākumiem zemas kvalitātes ikdienas drēbēs. Savukārt līdzdalībai viņus interesējošos pulciņos bērniem trūkst iespēju vai nu līdzekļu trūkuma dēļ, vai piemērota sporta inventāra dēļ. Īpaši lauku skolās bērni norāda, ka visa skola nodarbojas tikai ar kādu vienu aktivitāti, kura viņus neinteresē vai viņam nav attiecīga talanta. Bērniem trūkst naudas, lai segtu lielās transporta izmaksas, kas nepieciešamas, lai aizbrauktu uz kādu pulciņu vai pasākumu. *Piemēram, vilciena biļete 20 km garam ceļam no Jūrmalas līdz Rīgai un atpakaļ bērnam, kurš ir sasniedzis 11 gadu vecumu, maksā 0.80 LVL (vairāk nekā 1 eiro) – bieži tā ir visa nauda viņa eksistencei vienu dienu. Kā ziņo NVO no reģioniem, tad nodarbības interešu pulciņos bieži pasniedz skolotāji bez atbilstošas kvalifikācijas.*

GB aptaujātie bērni norāda, ka vairāk nekā pusei bērnu nav pieejamas tādas ārpusskolas nodarbības, kuras viņus interesē. Bērnu sniegto informāciju apliecina arī valsts 2005.gada statistika. Redzams, ka pašdarbības kolektīvos un pulciņos iesaistīti 26 000 bērnu (aptuveni 7 - 8 % no kopējā bērnu skaita). Sporta klubos ir iesaistījušies ap 10% skolas vecuma bērnu, un šim skaitlim ir tendence pieaugt kopš 2002.gada. Interese izglītības iestādēs darbojas ap 25% bērnu, bet mūzikas un mākslas skolās aptuveni 6%.

Latvijā iznāk 2 bērnu avīzes un ap 20 žurnālu un komiksu

TV raidorganizāciju skaits, kuras pārraida bērniem, kopš 2000.gada ir samazinājies par 30%. Samazinājies ir arī TV raidījumu ilgums bērniem, attiecinot to pret kopējo raidījumu ilgumu (pieaugušajiem): 2000.gadā tie bija 4% no kopējā raidījumu skaita, bet 2004.gadā - 3%.

Radio raidorganizāciju skaits, kuras pārraida bērnu programmas, kopš 2004.gada ir samazinājies par 40%. Bērnu raidījumu ilgums 2000.gadā sastādīja 0.41% no kopējā raidījumu ilguma, bet 2004.gadā - 0.47 %

Minētie dati liecina, ka bērniem paredzētais raidlaiks ir ārkārtīgi mazs. Bez tam statistikā minētie raidlaiki neatspoguļo tikai valsts finansētos raidlaikus, tā kā nav iespējams spriest, kādu ieguldījumu tad sniedz valsts, lai nodrošinātu bērnu tiesības uz informācijas pieejamību un tāda veida izglītību, kas nodrošinātu bērna intelektuālo, garīgo, fizisko un sociālo attīstību.

VII Veselība un labklājība

Bērni ar īpašām vajadzībām

ANO Konvencijas 23.pants

Detalizētus viedokļus un priekšlikumus, kurus ir izteikuši paši bērni ar īpašām vajadzībām, lasiet GB sastādītajā Bērnu ziņojumā GB un BTT mājas lapā www.rnc-rtb.lv.

Īsumā: nav pietiekami pieejami sociālās rehabilitācijas centri – 36%, netiek nodrošināta nepieciešamā ārstēšana un procedūras dzīvesvietās – 30%- 40% bērnu, nav iespējas tikties ar psihologu – 48%, palīdzību un sapratni nesaeņem: ģimenē – 20%; skolā 37%, no apkārtējiem bērniem 62%, uz ielas – 90% ; par apsmiešanu un fizisku aizskaršanu sūdzas 18% bērnu; 1/5 bērnu norāda uz tehnisko palīgglīdzekļu trūkumu, vairums norāda uz palīgierīču trūkumu – apkārtējās vides nepiemērotību bērniem ar speciālām vajadzībām.

Psiholoģisku un emocionālu diskomfortu, kuru izjūt liela daļa bērnu ar īpašām vajadzībām, apliecina(8.4%) bērnu atbildes par pašnāvības domām.

ANO 37. un 38.rekomendācijas

37. Komiteja izsaka savas bažas par faktu, ka bērniem - invalīdiem papildus tiek piešķirti valsts pabalsti tikai līdz 16 gadu vecumam un ka bērniem – invalīdiem, kas dzīvo lauku apvidos, nav pieejami tāda paša līmeņa pakalpojumi un zāles kā bērniem, kas dzīvo citās valsts daļās. Tā ir arī nobažījusies par augsto bērnu – invalīdu skaitu, kas atrodas iestādēs. Tā arī ar bažām atzīmē, ka bērnu – invalīdu integrācija normālajā izglītības sistēmā ir problemātiska speciāli apmācītu skolotāju trūkuma dēļ un ka skolas nav viegli pieejamas bērniem ar kustību traucējumiem.

38. Komiteja iesaka dalībvalstij piešķirt nepieciešamos resursus programmām un iestādēm visiem bērniem – invalīdiem līdz 18 gadu vecumam, it īpaši bērniem - invalīdiem, kas dzīvo lauku apvidos, un izstrādāt uz sabiedrību balstītas programmas, lai bērni varētu palikt mājās kopā ar savām ģimenēm. Ievērojot Standartnoteikumus par vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu invalīdiem (Ģenerālās Asamblejas Rezolūcija 48/96) un Komitejas rekomendācijas, kas pieņemtas tās Vispārējā diskusiju dienā “Par bērnu – invalīdu tiesībām” (CRC/C 69), tā arī iesaka dalībvalstij tālāk veicināt viņu integrāciju izglītības sistēmā un iekļaušanu sabiedrībā, tai skaitā nodrošinot speciālu apmācību skolotājiem un padarot skolas vieglāk pieejamas.

37.ANO Rekomendācijas ieteikumi joprojām nav īstenoti. Joprojām bērni un viņu vecāki sūdzas par grūtībām, kuras viņu ģimenēm rada nepieciešamība atkārtoti apstiprināt invaliditāti pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas, lai turpinātu saņemt pabalstus. Tāpat arī bērnu - invalīdu integrācija normālajā izglītības sistēmā turpina būt problemātiska gan speciāli apmācītu skolotāju trūkuma dēļ, gan arī tādēļ, ka skolas nav viegli pieejamas bērniem ar kustību traucējumiem. Tomēr no bērnu - invalīdu aptaujas var secināt, ka minētie apstākļi nav vienīgie, kuri kavē bērnu mācīšanos parastās skolās. Vienā daļā sabiedrības valda negatīva attieksme – gan starp klases biedru vecākiem, gan

pedagogiem, kuriem bērnu ar speciālām vajadzībām klātbūtne klasē šķiet ne tikai fiziski apgrūtināša, bet, ar kaunu jāatzīst, ka diezgan daudz iebildumu ir estētisku apsvērumu dēļ: "Kāpēc manu bērnu ikdienā klasē piespiež redzēt kropļību, tā ir emocionāla vardarbība." Diemžēl arī atsevišķas augsta līmeņa amatpersonas ministrijās, kuras ir saistītas ar valsts politikas veidošanu, kā arī pakalpojumu sniegšanu bērniem, negatīvi izturas pret iespēju bērniem ar īpašām vajadzībām mācīties parastās skolās. Viņi uzskata, ka šādi bērni ievērojami traucēs pārējiem klases biedriem apgūt mācību vielu, apgrūtinot jau tā maz atalgotos pedagogus. Šāda attieksme liecina par nespēju izprast kādas konkrētas bērnu problēmgrupas izjūtas, kā arī būtībā apliecina šīs problēmgrupas tiesību nezināšanu. Minētais liecina, ka vēl ir liels darbs veicams sabiedriskās domas ietekmēšanā. Agrāk lielu daļu šāda darba veica GB un citas NVO, producējot regulārus raidījumus par bērnu tiesībām Latvijas TV.

38. ANO rekomendācijā ANO iesaka Latvijai piešķirt nepieciešamos resursus vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai bērniem invalīdiem, it īpaši invalīdiem, kas dzīvo lauku apvidos, norādot, ka vajag speciāli apmācīt skolotājus un padarīt pieejamas skolas. ANO arī norāda, ka valstij jāizstrādā programmas, lai samazinātu bērnu invalīdu lielo skaitu iestādēs un lai viņi varētu palikt mājās kopā ar savām ģimenēm. Pateicoties šai ANO Rekomendācijai, ir ievērojami pacelts pabalsts bērniem ar speciālajām vajadzībām, kā arī nākotnē ir paredzēts finansiāls atbalsts tuviniekam, kurš kopj bērnu, ieskaitot sociālā nodokļa nomaksu.

Jāsaka, ka attieksme pret bērniem ar speciālām vajadzībām Latvijas aprūpes iestādēs ir ļoti atšķirīga. Ir iestādes, kurās šādi bērni jūtas laimīgi, taču ir arī iestādes, kurās bērni jūtas spīdzināti, pazemoti un cieš no regulāras vardarbības un pamešanas novārtā. Par to var lasīt GB pētījumā par vardarbību bērnu iestādēs.

2004.gadā kāda vājredzīga meitene attiecīgā mācību iestādē tika novesta līdz pašnāvības mēģinājumam. Viņa pati un viņas klases biedri pēc tam atzina, ka dažreiz skolas darbiniekiem pietrūkst izpratnes par savstarpējo attiecību ētiku ar audzēkņiem, ka netiek respektēts viņu viedoklis un ka ir gadījumi, kad audzēkņi tiek apsmieti un pazemoti par atšķirībām apģērbā un uzvedībā. Lai gan meitenes māte ir aktīva GB lauku nodaļas biedre, tomēr viņa baidījās ziņot prokuratūrai par sava bērna novešanu līdz pašnāvībai, jo prognozēja, ka pēc tam pret meitu skola piemēros represijas.

Valsts ziņojumā ir atklāti atzīti vairāki trūkumi bērnu ar īpašām vajadzībām tiesību nodrošināšanā. Taču vairākos ziņojuma punktos valsts viedoklis ir atšķirīgs no NVO viedokļa. Valsts ziņojumā nav minēts, ka bērniem ar speciālām vajadzībām trūkst pietiekamu iespēju iegūt vietu atbilstošā pirmsskolas iestādē vispār, nerunājot par to, ka bieži tā atrodas šim bērnam nerasniedzamā attālumā no dzīves vietas.

Arī turpmākās izglītības iestādes šādām bērnu grupām atrodas tik tālu no dzīves vietas, ka bērni ir spiesti dzīvot internātskolās prom no savām ģimenēm. Lai varētu iekļūt labā pirmsskolas iestādē, bērniem ar īpašām vajadzībām ir ilgstoši jāstāv rindā.

238., 239., 245. un īpaši 247. Vidēji pasaulē 4% jaundzimušo ir bērni ar speciālām vajadzībām, viņi ir mums līdzās, viņi ir mūsu tuvinieki, viņiem jānodrošina cilvēciska dzīve. Līdzcietīgākai sabiedrības daļai tas ir pats par sevi saprotams. Otrai daļai, t.sk. tām amatpersonām, kuras turpina neuzskatīt šos bērnus par cilvēkiem un atbalsta viņu izolētu izvietošanu tālāk prom no sabiedrības acīm, ir jāiesaka cita, tīri pragmatiska pieeja situācijas izprašanai. Vairumu bērnu ar speciālām vajadzībām var apmācīt parūpēties par sevi un pat par citiem un labi justies. Arī ciniskākajai sabiedrības daļai

jāizskaidro, ka ir izdevīgi ieguldīt līdzekļus šo bērnu apmācībā un rehabilitācijā, jo viņiem tas iznāks daudz lētāk. Ieguldot darbu bērnu ar speciālām vajadzībām attīstībā, sākot no visagrīnākā vecuma, ir panākti fantastiski, agrāk necerēti rezultāti. Diemžēl pagaidām agrīna apmācība ir iespējama pārsvarā bērniem no tām ģimenēm, kuras pašas neatlaidīgi meklē iespējas un ir gatavas vest bērnus ļoti lielus attālumus uz šīm mācību iestādēm. Ja paši vecāki par šīm iespējām neinteresējas vai nespēj tās nodrošināt, tad lieli panākumi, ko var nodrošināt agrīna vecuma bērnu attīstībā un socializācijā, tiek zaudēti. *Latvijas Portidža asociācija nodrošina agrīno korekciju bērniem ar attīstības traucējumiem, kuru pamatā ir daudzas saslimšanas. Minētā NVO arī izglīto vecākus un speciālistus, kuri var strādāt ar šādiem bērniem (Dauna sindroms, bērnu trieka, autisms, dzemdību traumas, hidrocefālija u.c.). Pēc šīs sistēmas ar bērniem sāk strādāt, sākot no dzimšanas līdz skolas vecumam. Strādājot ar bērniem pēc šīs sistēmas, rezultāti ir satriecoši un ieguvēji ir visa sabiedrība kopumā, jo bērna, viņa vecāku un citu kontaktpersonu labā ir izdarīts viss iespējamais, lai uzlabotu dzīves kvalitāti. Tam neapšaubāmi ir liels ekonomisks efekts.*

Ir nepieciešams:

- **daudz lielāks valsts atbalsts, lai šo sistēmu varētu ieviest visos Latvijas novados.**

245. Laika posmā no 2000.gada līdz 2003.gadam profesionāli GB eksperti konstatēja rupjus bērnu tiesību pārkāpumus sociālās aprūpes centrā V. un citās iestādēs. Centrā tika turēti bērni ar garīgas attīstības traucējumiem un daudzi no viņiem nesaņēma atbilstošu izglītību, lai gan bērni bija spējīgi to darīt. Latvijā ilgu laiku arī valdīja prakse, ka bērnus ar uzvedības traucējumiem no vispārīzglītojošām skolām un internātskolām regulāri nosūtīja uz iestādēm atpalikušiem bērniem, kā arī psihiatriskām ārstniecības iestādēm. Bērnu kā traucējošu faktoru eliminēja, tā vietā, lai bērnam palīdzētu psihologs. Tādējādi pasliktināja bērna stāvokli, jo viņš guva jaunu psiholoģisko traumu un bija norobežots no izglītības. Tas turpinās arī pašlaik.

Valsts ziņojumā nav atzīts, ka bērniem invalīdiem nav pieejami kvalitatīvi tehniskie palīglīdzekļi.

Ir atzīts, ka valsts budžetā paredzētā summa šiem palīglīdzekļiem pilnībā nenodrošina visu pieprasījumu, taču nav norādīts, ka likumā un noteikumos minētajā kārtībā bērni nemaz nevar pretendēt uz vairākiem nepieciešamajiem palīglīdzekļiem.

Tā, piemēram, bērni var saņemt gadā tikai vienu pāri valsts apmaksātu ortopēdisko apavu, kas nozīmē, ka sezonai atbilstošu apavu bērniem pārsvarā nav. Daudziem bērniem nav iespējas saņemt sev nepieciešamās protēzes, kas nodrošinātu viņu nepieciešamās funkcionālās vajadzības, jo bērni ātri aug un pietrūkst līdzekļu, lai piemērotu aizvien jaunas protēzes. Daudzos gadījumos piemērotas protēzes Latvijā nemaz nevar izgatavot. Taču valstī ilgu laiku nebija plānoti budžeta līdzekļi, lai šādu iespēju bērnam varētu nodrošināt ārzemēs. Daļai bērnu līdzekļus mēģina savākt NVO.

257. Grupā „bērni ar īpašām vajadzībām” netiek ietverta milzīga grupa bērnu – tā sauktie hiperaktīvie (pareizāk jāsaka - bērni ar uzmanības deficīta sindromu (UDS)).

258. CSP Reģionālā monitoringa ziņojumā „Bērni un invaliditāte Latvijā”, kas ir citēts Valsts ziņojumā, ir atzīti trūkumi bērnu ar īpašām vajadzībām integrēšanā vispārējā izglītības sistēmā, taču arī šeit grupa bērnu ar UDS nav minēti. Valstī nav izstrādāta palīdzības sistēma bērniem ar UDS. Statistika citur pasaulē liecina, ka mērenā klimata

joslā no 2 līdz 9% iedzīvotāju cieš no šī sindroma. Pārsvārā tie ir apdāvināti bērni, bet, ja viņiem netiek sniegta laikus uzsākta palīdzība, tad puse no šiem bērniem nespēj socializēties, ir pakļauti riskam kļūt par alkoholiķiem, narkomāniem, noziedzniekiem, sociāli atstumtiem cilvēkiem. Par spīti minētajam netiek veikts skrīnings pirmsskolas vecuma iestādēs, lai konstatētu bērnus ar UDS; ne pirmsskolas, ne skolas pedagogi, ne vecāki nav apmācīti, kā konstatēt UDS, lai bērnam laikus varētu uzsākt palīdzības sniegšanu. Katrā klasē ir viens vai vairāki šādi bērni, kuri apgrūtinā dzīvi sev, biedriem un pedagogiem. Sabiedrībā ir liela interese, bet no valsts nav nekādas iniciatīvas, lai beidzot uzsāktu palīdzību šādiem bērniem.

Ar invalīdu problēmām nodarbojas vairākas sabiedriskas organizācijas, un ir arī vecāku apvienības, kuras attiecas uz kādu konkrētu šauru saslimšanu, piemēram, diabētu, astmu, celiakiju, leukēmiju u.c. Visu šo NVO viedokli kopumā pauž bērnu invalīdu vecāku asociācija „Rūpju bērns” un cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija „SUSTENTO”, un Sociālās pediatrijas centrs „Sauls mirdzums”: 53% ir problēmas ar kompensējamo medikamentu saņemšanu, 81% nepietiek naudas, lai iegādātos visus medikamentus. Zāļu iegādei vecāki tērē 30% no saviem ienākumiem. Cilvēktiesību pārkāpums bija valsts lēmums aplikt medikaments un higiēnas preces ar PVN, kas vēl vairāk ierobežo to iegādi. Astmas slimnieks nevar saņemt neatliekamās palīdzības medikamentus, jo ģimenes ārsts tos drīkst izrakstīt, tikai konstatējot astmatisku lēkmi. Valstij nepieciešams segt sociālās iemaksas par cilvēkiem, kuri aprūpē invalīdus un tādēļ nevar strādāt citu darbu.

Pārsvārā nav apzināts bērnu ar īpašām vajadzībām skaits un stāvoklis riska ģimenēs, ko GB konstatēja savos ilggadīgos apsekojuma braucienos pa Latvijas reģioniem. *GB šo gadu laikā konstatēja daudzus gadījumus, kad vecāki ir turējuši bērnus ar īpašām vajadzībām necilvēcīgos, antisantirāros apstākļos, pakļautus visa veida vardarbībai, arī seksuālai, nesniedzot viņiem palīdzību un nekāda veida izglītību un attīstību. Īsi sakot, bērni tiek un tika turēti veselībai un dzīvībai bīstamās situācijās, bet pašvaldību dienesti to ignorēja vai nezināja.*

Ir nepieciešams:

- atcelt PVN medikamentiem un higiēnas precēm;
- jāievieš bērna invalīda kopšanas pabalsts;
- jāveic valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas no valsts budžeta, ja viens no vecākiem nestrādā;
- pašvaldību sociālajiem dienestiem kopīgi ar bāriņtiesu apzināt visus bērnus ar speciālām vajadzībām un viņu stāvokli un vajadzības ģimenēs, īpaši riska ģimenēs.

B. Veselība un veselības pakalpojumi (24.pants)

Valsts saistības bērnu tiesību nodrošināšanai veselības un labklājības jomā nosaka ANO Konvencijas 24. pants

1. Dalībvalstis atzīst bērna tiesības izmantot vispilnvērtīgākos veselības aizsardzības sistēmas pakalpojumus un slimību ārstēšanas un veselības atjaunošanas līdzekļus. Dalībvalstis cenšas nodrošināt, lai nevienam bērnam netiktu atņemtas viņa tiesības uz

šādu veselības aizsardzības sistēmas pakalpojumu pieejamību.

2. Dalībvalstis cenšas panākt šo tiesību pilnīgu realizēšanu un veic arī nepieciešamos pasākumus, lai: a) pazeminātu zīdaiņu mirstības un bērnu mirstības līmeņus; b) nodrošinātu nepieciešamās medicīniskās palīdzības sniegšanu un visu bērnu veselības aizsardzību, pirmām kārtām veltījot uzmanību sākotnējās medicīniski sanitārās palīdzības attīstīšanai; c) cīnītos pret slimībām un badošanos, arī sākotnējās medicīniski sanitārās palīdzības ietvaros, līdztekus citiem līdzekļiem izmantojot viegli pieejamu tehnoloģiju un sniedzot pietiekami vērtīgu uzturu un tīru dzeramo ūdeni, ņemot vērā briesmas un risku, ko rada vides piesārņotība; d) sniegtu mātēm pienācīgus pakalpojumus veselības aizsardzībā pirmsdzemdību un pēcdzemdību periodā; e) nodrošinātu visu sabiedrības slāņu, it sevišķi vecāku un bērnu, informētību par bērna veselību un ēdināšanu, zīdīšanas priekšrocībām, bērna dzīves vides higiēnu un sanitāriju un nelaimes gadījumu novēršanu, kā arī izglītības pieejamību un viņu atbalstīšanu šādu zināšanu izmantošanā; f) attīstītu izglītošanas darbu un pakalpojumus profilaktiskās medicīniskās palīdzības jomā un ģimenes skaita plānošanā.

3. Dalībvalstis veic visus efektīvos un nepieciešamos pasākumus, lai likvidētu tradicionālo praksi, kas negatīvi ietekmē bērnu veselību.

4. Dalībvalstis apņemas stimulēt starptautisko sadarbību un attīstīt to, lai pakāpeniski panāktu šajā pantā atzīto tiesību pilnīgu realizēšanu. Šai sakarā īpaša uzmanība jāvelti jaunattīstības valstu vajadzībām.

Pēc GB un Latvijas valsts Sākotnējo ziņojumu izskatīšanas ANO Bērnu tiesību Komitejas sesijās, uz nepieciešamajām darbībām, kas jāveic Latvijas valstij, norādīja sekojošas 2001.gada ANO Rekomendācijas:

D.4. Pamatveselība un labklājība

Veselība un veselības pakalpojumi

35. *Lai gan Komiteja atzīst, ka dalībvalsts ir uzsākusi procesu, kas koncentrē uzmanību uz preventīvo veselības aprūpi, tā tomēr ir nobažījies par faktu, ka mātes, bērna un reproduktīvās veselības stāvoklis ir slikts. Tā it īpaši ar bažām atzīmē augstos bērnu mirstības rādītājus, lai gan pēdējos gados tā ir mazinājusies, un bērnu saslimstības rādītājus, it īpaši augsto saslimstību ar ērcu izraisīto encefalītu un difteriju. Tā arī norāda, ka imunizācijas programma ir tikusi aizkavēta, jo finansiālie līdzekļi bijuši nepietiekami, un ka tā vairs nav pieejama skolās.*

36. *Komiteja iesaka dalībvalstij piešķirt pienācīgus līdzekļus un izstrādāt visaptverošu politiku un programmas, lai uzlabotu visu bērnu veselības stāvokli bez jebkādas diskriminācijas. Attiecībā uz imunizācijas programmu Komiteja mudina dalībvalsti pievērsties starptautiskajai sadarbībai, lai rastu atbalstu vakcīnu ražošanai un piegādei.*

VESELĪBA

Vairāki pētījumi apliecina, ka veselības aizsardzības sistēma Latvijā nespēj nodrošināt bērna tiesību normas, kuras ir ietvertas Konvencijas 24.pantā. Ļoti zemais valsts budžeta procents, kurš ir atvēlēts veselības aizsardzībai, neļauj īstenot ANO ieteikumus par pamatveselību un labklājību. Sakarā ar aplamo valsts politiku un nepietiekamo budžetu veselības aprūpei ir samazinājies arī bērnu ārstu skaits(1995.gadā - 798; 2000.gadā – 390, 2005.gadā -261). Samazinājies arī bērnu ārstu skaits specialitātēs (bērnu infektologi 1995. – 16, 2000. g. – 10; 2005.gadā – 4; bērnu ginekologi – 1995.-10; 2000.g – 8; 2005.g. - 1). Šie skaitļi skaidri norāda uz iemesliem, kādēļ Latvijā joprojām ir augstākā bērnu mirstība un saslimstība ar infekcijas slimībām ES valstu ietvaros.

UNICEF savā izdevumā „Progress bērniem” (2004) norāda, ka Latvija ir vienīgā valsts Eiropā, izņemot Gruziju un Krieviju, kur bērnu mirstība no 0 līdz 5 gadu vecumam netiek ievērojami samazināta kopš 1990.gada. Pēdējos gados skaitļi samazinās, kaut arī joprojām ir ļoti augsti salīdzinot ar citām ES valstīm.

Gatavojot šo nodaļu, mūsu ziņojuma sastādītāji ir analizējuši gan savus, gan citu NVO datus, kā arī izmantojuši dažādus valsts statistikas izdevumus un UNICEF Monee centra pārskatus. Tika izmantoti arī LU Filozofijas un socioloģijas institūta, Veselības veicināšanas valsts aģentūras, Narkoloģijas valsts aģentūras, Valsts Cilvēktiesību biroja u.c. pētījumi. Izmantojām arī informāciju no publikācijām presē, kurās bija atspoguļoti dažādu sabiedrisko aptauju dati.

Kopš Valsts, kā arī NVO sākotnējo Ziņojumu iesniegšanas ANO, ar tām sekojošām ANO Rekomendācijām 2001.gadā, bērnu veselības stāvoklī ievērojami uzlabojumi netiek konstatēti. **Galvenie veselības un labklājības rādītāji Latvijā joprojām ir paši sliktākie vai vieni no sliktākajiem ES valstu kontekstā.** 2002.gadā GB un NVO Bērnu tiesību tīkls Latvijas Parlamentā prezentēja savu 2.Ziņojumu par bērnu stāvokli, kurš ANO darba kārtībā nenonāca tā iemesla dēļ, ka Latvijas valsts nebija sagatavojusi savu ziņojumu. Toreiz bija nesen publicēts UNICEF Monee centra pētījums „Pārejas desmitgade”, kurā bija atspoguļoti dati par Latvijas bērniem starptautiskā kontekstā. **Pārejas desmitgades beigās (1991.-2001.gads) Latvijā vairums svarīgu rādītāju bija vissliktākie 12 ES kandidātvalstu vidū un, kas rada īpašas bažas, lielākā daļā šo rādītāju Latvijā bija arī sliktāki nekā tuvākajās kaimiņvalstīs Baltijā – Igaunijā un Lietuvā: augstākā mātes un zīdaiņu mirstība, augstākā bērnu mirstība visās bērnu vecuma grupās. Zīdaiņu mirstība vēl lielāka bija vienīgi Bulgārijā, bet bērnu mirstība lielāka bija vēl vienīgi Bulgārijā un Rumānijā. Kopš 1996.gada Lietuva un Igaunija grandiozi progresē, samazinot zīdaiņu mirstību. Latvijā mirstība sāk samazināties, tikai sākot ar 1999.gadu, diemžēl joprojām paliekot augstāka nekā Lietuvā un Igaunijā un, protams, pārējās ES kandidātvalstīs, izņemot vienīgi Rumāniju un Bulgāriju. Daudzi no šiem rādītājiem ir joprojām ļoti slikti, salīdzinot ar pārējām ES valstīm.**

UNICEF Pārejas desmitgades ziņojumā Latvija negatīvā nozīmē izcēlās arī ar ļoti straujo HIV/AIDS pieaugumu. Inficēšanās gadījumu skaits kopš 1998.gada bija pieaudzis piecas reizes, bet bērnu vidū - desmit reizes. Šie rādītāji korelē ar narkomānijas rādītājiem, jo heroīna lietošana arī bija pieaugusi trīs reizes. Tas bija atbilstošas valsts politikas trūkuma rezultāts, jo nebija nacionālā rīcības plāna narkomānijas un HIV/AIDS izplatības novēršanai. Bīstama situācija bija izveidojusies infekciju slimību jomā. Tuberkulozes izplatība bija augstākā Eiropā. Laikā no 2000. līdz 2002.gadam saslimstība ar dizentēriju bija palielinājusies 4,5 reizes. 2001.gadā epidēmiskā parotīta izplatība sasniedza augstāko līmeni 10 gadu laikā, palielinoties 3.5 reizes gada laikā. 2000.gadā Latvijā bija augstākais

saslimstības līmenis ar difteriju. 2001.gadā par 600% pieauga saslimstība ar masaliņām viena gada laikā. Esošie statistikas dati apliecināja, ka 2001.gadā ģimeņu un bērnu veselība bija pasliktinājusies līdz 90. gadu sākuma līmenim. **Minētie statistikas dati ir izskaidrojami vienīgi ar kļūdainu valsts politiku veselības aizsardzības un labklājības jomā.** Visas veselības aizsardzības reformas bija galīgi izgāzušās. Pretstatā Lietuvai un Igaunijai, kurās bērnu stāvoklis turpināja uzlaboties, Latvijā tas slīdēja uz leju uz no ES paplašināšanas procesa tolaik izslēgto Rumānijas un Bulgārijas pusi. Ģimenēm ar bērniem bija samazināta pieejamība kvalificētiem medicīnas pakalpojumiem, aptuveni puse ģimeņu ar bērniem nevarēja iegādāties labus medikamentus, daudzi ģimenes ārsti nedeļa nosūtījumu pie speciālistiem. Skolās vairāk nestrādāja mediķi, tādēļ netika nodrošināta pietiekama bērnu imunizācija. Dienesti, kuri kontrolē pārtikas kvalitāti, konstatēja desmitiem tūkstošus pārtikas kvalitātes pārkāpumu, t.sk. bērnu iestādēs, tādēļ notika masveida inficēšanās ar difteriju un salmonelozi.

35.ANO Rekomendācija ietver bažas par bērnu mirstību un saslimstību ar infekcijas slimībām.

Attiecībā uz 35.Rekomendācijā noteikto situācija Latvijā ir daļēji uzlabojusies.

Patiešām samazinājusies ir bērnu mirstība 15-19 gadu grupā un mātes mirstība. Tomēr, ar citām valstīm salīdzinot, joprojām ir ļoti augsti bērnu mirstības rādītāji visās citās vecuma grupās.

Joprojām ir ļoti augsta atsevišķu infekcijas slimību un vakcīnatkarīgo slimību izplatība. Lai gan ir mazinājusies saslimstība ar tādām slimībām kā difterija, epidēmiskais parotīts, tad savukārt kopš 2000.gada dramatiski pieaugusi saslimstība ar vējbakām - par 60%; saslimstība ar skarlatīnu pieaugusi par 30%; ar Laima slimību (boreliozī, kuru izplata ērces) - par 129%. Pedikulozes izplatība ir palielinājusies par 25%.

Lai gan arī tuberkulozes izplatība ir mazinājusies, tā joprojām ir viena no augstākajām ES, tādēļ arī tieši Latvijā tika atklāts Pasaules tuberkulozes centrs.

Bērnu un pusaudžu saslimstība ar tuberkulozi turas 1998.gada līmenī un diemžēl pēc 2003.gada atkal palielinās. Pieaug bērnu skaits, kas kļūst invalīdi.

36. ANO Rekomendācija pieprasa pārtraukt jebkādu diskrimināciju bērnu veselības aprūpē.

Ja attiecībā uz bērnu imunizāciju situācija ir uzlabojusies, tad bērnu diskriminācija veselības aprūpē zeļ un plaukst. Runājot par 33.un 34.ANO Rekomendācijā minētām vakcīnām, jāatzīst, ka bērniem dārdzības dēļ joprojām nav pieejamas vakcīnas pret tādām bīstamām infekcijas slimībām kā ērcu encefalīts, gripa un hepatīts. 2005.gada nogalē sakarā ar „putnu gripas” draudiem valdība apspriež iespēju bērnus vakcinēt pret gripu bez maksas.

Plaša bērnu diskriminācija izpaužas arī kā iespēju trūkums iegādāties kvalitatīvus medikamentus (52%), apmeklēt pediatru nepieciešamības gadījumā (39%), apmeklēt zobārstu (63%), nokļūt pie kvalificētiem speciālistiem. Bērni no nelabvēlīgām ģimenēm, īpaši jau no lauku rajoniem bieži nesaņem nepieciešamos medicīniskos pakalpojumus nedz profilakses, nedz ārstēšanas jomā. Savulaik GB panāca aizliegumu no ģimenes iekasēt naudu par ārsta izsaukumu uz mājām. Diemžēl tagad tiek iekasēta maksa par transportu, kas būtībā ir viens un tas pats. 2005.gadā nepārdomātas rīcības rezultātā ir radīti patiesi jauni draudi bērnu veselībai un pat dzīvībai, jo ātrā palīdzība sākusi iekasēt lielas naudas summas par „nepamatotu ārsta izsaukumu”. Tā rezultātā daudzi vecāki

baidās izsaukt ārstu. Tas var kļūt bīstami bērna dzīvībai, jo vecāki, kuriem nav medicīniskas izglītības, nav spējīgi izvērtēt bērna stāvokli. Diskriminācija pret bērniem veselības aprūpē jo īpaši aptver bērnus ar saslimšanām, kuras prasa nopietnu vai ilgstošu ārstēšanos, – diabēts, astma un neskaitāmas citas saslimšanas. Salīdzinot ar reālajām vajadzībām, valsts vai pašvaldības atbalsts ir nepietiekošs, un, ja akūtas saslimšanas gadījumā vecāki vairāk vai mazāk spēj sagādāt daļu no ārstēšanai nepieciešamā, tad ilgstošas ārstēšanas gadījumos vecāku resursi ātri izsīkst. Laba veselības aprūpe ir pieejama vienīgi ļoti turīgiem, pa bagātiem cilvēkiem.

Iezīmējas vairākas bērnu veselības nozares, kurās valstij būs jāiegulda liels darbs, lai bērnu veselības rādītājus uzlabotu atbilstoši pārējo ES valstu līmenim. Joprojām ļoti zems ir bērnu skaits, kuri saņem mātes pienu, lai gan jāatzīst situācijas uzlabošanās - ar krūti baroto bērnu skaits līdz gada vecumam no 2000. līdz 2004. gadam ir pieaudzis no 9 līdz 16%, bet līdz pusgada vecumam no 29 līdz 42%. Tas ir Veselības ministrijas un NVO darba rezultāts. Arī GB minētajā laika posmā veica vairāku tūkstošu māmiņu konsultēšanu pa uzticības telefonu, kā arī sagatavoja un izplatīja lielākajā daļā Latvijas dzemdību nodaļu rokasgrāmatu par krūts barošanu. GB veiktā māmiņu aptauja liecināja, ka daudzos valsts rajonos mediķi joprojām iesaka lietot mātes piena aizvietotājus, sastopoties ar mazākām grūtībām zīdīšanā (bērns slikti pieņemas spēkā, slikti zīž, bērnam ir caureja, māte saslimst). Diemžēl valstī nav atradušies resursi atkārtotiem metieniem, kas pēc neskaitāmām pozitīvām atsauksmēm būtu ļoti nepieciešami.

Ļoti nepatīkams ir fakts, ka **Latvijā nav novērsts ne joda deficīts, ne joda deficīta sekas,** kādu tas atstāj uz bērnu garīgo un fizisko attīstību, radot garīgās un intelektuālās attīstības aizturi. UNICEF divas reizes finansēja joda līmeņa noteikšanu bērnu organismā Latvijā un abas reizes tika konstatēts viegls, vietām pat mērens joda deficīts. Arī viegls joda deficīts var radīt dažādus intelektuālās un fiziskās attīstības traucējumus. ANO Ģenerālajā Asamblejā, Speciālajā sesijā par bērniem 2002. gadā Ņujorkā Latvijas valsts uzņēmās saistības novērst joda deficītu un tā radītās sekas līdz 2005. gadam. Bēdīgi, ka vairāki **nozīmīgus amatus ieņemoši Latvijas mediķi** ne tik vien **apšaubā nepieciešamību ieviest jodēto sāli, bet pat uzskata to par kaitīgu** un, publicējot šādus savus izteikumus, ietekmē sabiedrisko domu. **Šī iemesla dēļ ne valdības, ne parlamenta līmenī joprojām nav radīta juridiska bāze sāls jodizēšanai.**

Mūsu valstī ir arī **augstākais bērnu nāves gadījumu un invalidizēšanās skaits no sadzīves traumām un nelaimes gadījumiem ES,** kas ir 2. nāves cēlonis.

Bērni visbiežāk mirst vardarbīgā nāvē nevis slimības, bet transporta vai citu nelaimes gadījumu, tīša paškaitējuma, vardarbības un saindēšanās dēļ. Aģentūra "LETA" 2005. gadā izplatīja CSP datus, ka kopš neatkarības atjaunošanas Latvijā 5-19 gadu vecumā miris gandrīz 1% bērnu. Vairāk kā 2/3 nelaimes gadījumos, bet vairāk kā 1/4 daļa transporta nelaimes gadījumos, 8.6% - pašnāvības, 4.5% - vardarbības rezultātā.

Pēdējos gados valsts sākusī atbalstīt dažādu izglītojošo preventīvu materiālu veidošanu, lai to novērstu. 2005. gada nogalē parlamentā tiek apspriesta iespēja pārtikas veikalos aizliegt tirgot koncentrētu etiķskābi, kā arī aizliegt pārdod bērniem viegli atveramos fasējumos veselībai bīstamas vielas. Ar likumu ir noteikta vecāku atbildība par bērna pamešanu bez uzraudzības, ir mainīts likums, kas ļauj arestēt šoferus, kuri ir pat nelielā alkohola reibumā.

Diemžēl joprojām dienām ilgi milzīgās teritorijās pilsētās un laukos nav redzams neviens ceļu policists, kurš kontrolētu ceļu satiksmes drošību no bērnu apdraudētības viedokļa un sodītu autovadītājus par bērna pārvadāšanu bez drošības jostas, bērnu sēdeklišiem, pārkāptu ātrumu pirms gājēju pārejām, neuzmanīgu braukšanu gar sabiedriskā transporta līdzekļiem pieturās, ātruma pārsniegšanu apdzīvotās vietās.

Diemžēl valsts parlaments nav iekļāvis Bērnu tiesību likumā iesniegto normu, lai uz bērnu drēbēm un skolas somas būtu atstarojošais materiāls un lai aizliegtu tirgot skolas somas, kam nav atstarotāju. Pašlaik uz somām veikalos ir vidēji pa vienam atstarotājam uz 20 somām. 2004.gadā uz ceļiem ievainoti 1622 gājēji, 197 gāja bojā; un katrs trešais no cietušajiem ir bērns. 2005.gada 9 mēnešos uzbraukts vairāk nekā 1200 gājējiem. Viens no cēloņiem ir tas, ka šoferi nespēj laikus pamanīt gājējus, jo nav atstarotāju (CSDD dati).

39. un 40.ANO Rekomendācija – kas attiecas uz pusaudžu veselību

39. Komiteja izsaka savas bažas sakarā ar to bērnu un jauniešu skaita pieaugumu, kas lieto narkotikas, alkoholu un tabaku, seksuāli transmisīvo slimību un HIV – AIDS gadījumu pieaugumu jauniešu vidū, kā arī augošo aborta kā dzimstības kontroles metodes pielietojumu. Tā arī norāda uz ierobežoto skaitu pieejamo programmu un pakalpojumu pusaudžu veselības jomā, tai skaitā garīgās veselības jomā, it īpaši ārstniecības un rehabilitācijas programmas no alkohola un narkotikām atkarīgajiem, profilakses un informācijas programmas par reproduktīvo veselību skolu līmenī.

40. Komiteja rekomendē dalībvalstij paplašināt centienus veicināt pusaudžu veselības politiku, tai skaitā garīgās veselības jomā, it īpaši attiecībā uz alkohola patēriņu, ļaunprātīgu vielu izmantošanu un reproduktīvo veselību, un izstrādāt programmu veselības izglītībai skolās. Komiteja arī ierosina veikt visaptverošu un multidisciplināru pētījumu, lai apzinātu pusaudžu veselības problēmu mērogu, tai skaitā seksuāli transmisīvo slimību un HIV-AIDS negatīvo ietekmi, kā arī lai izstrādātu piemērotu politiku un programmas. Vēl tiek ieteikts dalībvalstij veikt turpmākus pasākumus, tai skaitā piešķirt pienācīgus cilvēku un finansu resursus un veikt apmācības programmu efektivitātes novērtējumu veselības izglītībā, it īpaši reproduktīvajā veselībā, un izveidot jaunatnei labvēlīgas konsultāciju, aprūpes un rehabilitācijas iestādes, kas ir pieejamas bez vecāku piekrišanas, kad tas ir bērna labākajās interesēs.

Arī Latvijas pusaudžu veselības rādītāji ir vieni no sliktākajiem ES, un pusaudžu veselība turpina pasliktināties. Pusaudži bieži un ilgstoši slimo, ko NVO skaidro ar slikto uzturu un nepietiekamo pieejamību kvalificētiem ārsta pakalpojumiem un medikamentiem. Pieaug bērnu invalīdu skaits.

Draudoša situācija ir ar pusaudžu reproduktīvo veselību. Kopējais abortu skaits ir desmit gadu laikā samazinājies par 20%, savukārt abortu skaits meitenēm līdz 14 gadiem ir palielinājies par aptuveni 50%. Vēlākos pusaudžu gados no 15 līdz 17 gadiem abortu skaits ir nedaudz samazinājies. Nepilngadīgās dzemdētājas sastāda 5% no kopskaita. Nīderlandē abortu skaits uz 1000 dzimušiem bērniem ir 10, Latvijā - 67. Jauni HIV infekcijas gadījumi vecajās Eiropas valstīs ir vidēji 4 gadā, bet Latvijā ir 300. 2004.gada sākumā no visiem HIV inficētajiem 11% bija vecumā no 10 līdz 18 gadiem. Tā kā, pēc

VVA aptaujas, vidējais vecums, kurā dzimumsakari bijuši pirmo reizi, ir 14.3 gadi, no kuriem ļoti liela daļa nelieto aizsardzības līdzekļus, **ir pilnīgi skaidrs, ka valstī ir steidzami jāveido jauniešu centri** kā Igaunijā un daudzās citās ES valstīs, **kā arī kardināli jāmaina veselības mācības pasniegšana skolās.** Jauniešu reproduktīvā veselība ir kritiska. *Veselības veicināšanas valsts aģentūras (VVA) dati rāda, ka visbiežāk jaunieši pie ārsta griežas, lai nevis ārstētos, bet saņemtu izziņas. Bērnu un jauniešu aptauja liecina, ka viņi nevēlas iet un uzticēties ģimenes ārstiem, jo baidās par informācijas noplūdi – ka vecāki vai biedri uzzinās par viņu reproduktīvās veselības problēmām. Bērni atzīts, ka veselības mācība skolās tiek pasniegta pilnīgi nepieņemami un ka viņiem vispār nav pie kā īsti aiziet, lai uzzinātu par kontracepcijas līdzekļiem, ginekoloģiskām un seksuāli transmisīvām slimībām.* Latvijā Veselības ministrija atsakās veidot jauniešu veselības centrus, kur bērni vienuviet varētu saņemt informāciju, konsultāciju un medicīnisku palīdzību. Igaunijā ir 18 šādi centri, kuri veiksmīgi strādā jau vairāk nekā 10 gadus. 56 NVO koalīcija, kuru koordinē NVO „Papardes zieds”, 2005.gada rudenī aicināja ministru prezidentu atbalstīt Veselības centra izveidošanu palīdzībai jauniešiem.

Ciešā saistībā ar iepriekš minēto ir arī skolēnu veselības paradumi, kurus savā pētījumā ir raksturojusi Veselības veicināšanas valsts aģentūra. Arī šis pētījums norāda, ka bērniem un jauniešiem trūkst pietiekamas izglītības par veselīgu dzīvesveidu. Pēdējos gados vecāki un ārsti visā pasaulē ir nobijušies par draudošo diabēta II izplatību, kura ir neglābjami prognozējama, ja vien bērniem netiks liegta saldo gāzēto dzērienu, „ātro uz kodu”, saldumu pārmērīga lietošana. Ir vairākas valstis, kuru augstākās amatpersonas (t.sk. ASV prezidents Bušs) par vienu no savām personīgām prioritātēm ir pasludinājušas cīņu pret diabētu II, panākot augšminēto produktu maksimālo ierobežošanu bērnu un pieaugušo uzturā. Latvijā nav iespējams panākt, lai pašvaldības piespiež aizvākt no skolām saldo dzērienu automātus, saldumu, čipsu un bulciņu tirgotājus. Latvijā šo produktu lietošana bērnu vidū, salīdzinot ar citām ES valstīm, pagaidām ir zema –tikai 15% skolēnu tos lieto vismaz vienu reizi dienā. Tomēr tas ir izskaidrojams nevis ar veiksmīgu bērnu izglītošanu, bet gan ar kabatas naudas trūkumu vispārējās maznodrošinātības apstākļos. PVO iesaka lietot dārzeņus un augļus katrā ēdienreizē. VVA pētījums apliecina, ka arī tik nepieciešamos augļus un dārzeņus tikai apmēram trešdaļa skolēnu lieto 2-4 reizes nedēļā un tikai katrs ceturtais skolēns tos ēd vismaz vienu reizi dienā katru dienu.

Dramatiska ir situācija ar bērnu zobiem. Jau pirms vairākiem gadiem veiktais UNDP pētījums apliecināja, ka **63% bērnu no ģimenēm ar 2 un vairāk bērniem nav pieejami nepieciešamie zobārstniecības pakalpojumi.** Lai gan formāli skaitās, ka zobārstniecība bērniem ir bezmaksas, tad liela daļa Latvijas bērnu nav nodrošināta ar tiem, jo bezmaksas zobārsti ir pārslogoti. Bet, ejot pie cita zobārsta, šis pakalpojums ir par lielu samaksu. Tikai 50% bērnu tīra zobus biežāk nekā vienu reizi dienā (Nīderlandē, Šveicē un Zviedrijā - 80%).

PVO 2004.gada publikācijā „Bērna veselības politika” minēts, ka Latvijā bērni novērtē savu veselību kā neapmierinošu un ka šie rādītāji ievērojami atšķiras no starptautiskiem vidējiem – 27% 11-gadīgu meiteņu un jau 43% 15-gadīgu meiteņu (pretstatā pasaulē vidējiem rādītājiem 16% un 27%) vērtē savu veselību kā neapmierinošu. Tik slikti savu veselību ES ietvaros vērtē vēl vienīgi bērni Lietuvā.

Smēķēšanas rādītājs skolēnu vidū liecina, ka piektā daļa 15 gadus veci zēni un 8.8% 13 gadus vecu zēnu smēķē katru dienu, un tas ir vairāk nekā vidējais starptautiskais rādītājs. Latvijā un Lietuvā arī ir vislielākais bērnu skaits, kuri skatās TV vairāk nekā 4 stundas dienā, – tādu bērnu ir 2/3 jeb par 100-200% vairāk nekā vidējais starptautiskais rādītājs.

39.un 40. ANO rekomendācijas veselības jomā: mums ir vēl sekojoši komentāri valsts ziņojumā minētajam.

273. Kā jau minējām, primārās veselības aprūpe, kura ir pirmais un galvenais veselības aprūpes sistēmas līmenis, nav sakārtota tā, lai būtu pieejama visiem bērniem (GB, UNDP u.c. organizāciju veiktie pētījumi liecina, ka vairāk nekā pusei ģimeņu ar bērniem nav pieejami kvalitatīvi medikamenti vai pediatra aprūpe, kad tas ir nepieciešams). Vadošās valsts bērnu slimnīcas mediķi sūdzas, ka pie viņiem nonāk ļoti liels skaits tādu bērnu, kuru aprūpe būtu jāveic ģimenes ārstiem. Īpaši šie bērni nonāk stacionārā ar ātrās palīdzības dienestu vakaros un svētku dienās, jo ir pilnīgi neatrisināta palīdzības sniegšana minētajā laikā. Skolās ir iznīcināts medicīnas palīdzības dienests, kura bērniem ļoti pietrūkst. Nav reāli pieejami bezmaksas zobārsta pakalpojumi ārstu trūkuma dēļ. Lauku rajonos un pat kūrorta pilsētā Jūrmalā nedarbojas dežūraptiekas.

Sekundārā un terciārā veselības aprūpe ir ierobežoti pieejama bērniem, jo neskaitāmās ienākošās sūdzības liecina, ka daudzi ģimenes ārsti izvairās dot norīkojumu bērniem pie augstas kvalifikācijas speciālistiem. Rinda pie šādiem speciālistiem bieži ir ļoti gara, un bērniem jāgaida mēnešiem ilgi, kas apdraud viņu veselību.

274. Lai gan pakalpojumi bērniem līdz 18 gadiem formāli skaitās bez maksas, taču ārstu trūkums vai viņu nepieejamība svētku dienās un vakaros spiež izvēlēties speciālistus par samaksu.

275. Joprojām valsts nevar atbildēt, kāda medicīnas budžeta daļa tiek novirzīta tieši bērniem.

276. – 282. Ziņojuma punktus runāts par dažādiem dokumentiem, kuri izstrādāti Veselības ministrijā u.c., lai uzlabotu bērnu veselību. Diemžēl lielā mērā tie ir palikuši deklaratīvi. Tā 281. minētā joda deficīta novēršana nenotiek, bet minētais projekts „Skolu piens” ir apšaubāms, jo vismaz 30% bērnu ir tāda vai cita veida piena produktu nepanesība un šis aspekts nav projektā ņemts vērā. Bērniem gan ir nepieciešamas brīvpusdienas un tīrs dzeramais ūdens ar vienreizējas lietošanas glāzēm skolas telpās.

289. Profilakse un izglītība reproduktīvās veselības jomā skolēniem pieejamā formā nenotiek. To dažādu NVO veiktajās aptaujās atzīst vairums skolēnu.

290. Par rīcības programmu alkohola patēriņa mazināšanai. Vairāk nekā puse skolēnu aptaujā norāda, ka viņiem nekādas viņus interesējošas brīvā laika pavadīšanas iespējas, ko piedāvātu valsts, nav pieejamas.

296. un 299. Lai gan Valsts ziņojumā uzrādīts, ka ir ievērojami samazinājies reģistrēto saslimstību skaits, t.sk. mentālo saslimšanu skaits, Latvijas NVO Bērnu tiesību tīkla dalīborganizāciju un citu NVO sniegtie dati norāda uz to, ka liels skaits saslimstības gadījumu netiek reģistrēti tā vienkāršā iemesla dēļ, ka ģimenes ar bērniem retāk griežas pie ārsta.

Lai uzlabotu bērnu veselību, ir nepieciešams:

- **Izveidot piemērotu bērnu veselības aizsardzības sistēmu, kam ir nepieciešams samērīgāks finansējums no valsts budžeta un genocīda izbeigšana pret bērnu ārstiem, modificējot tos ģimenes ārstos.**

- Bērnu ārstu pakalpojumu nodrošināšana visā Latvijas teritorijā vakara stundās un izejamās dienās.
- Diskriminācijas izbeigšana pret bērniem veselības jomā pēc sociālā principa un dzīvesvietas.
- Mediķu un bērnu attiecību ētikas kodeksa izstrādāšana, lai novērstu emocionālo vardarbību medicīnisku manipulāciju rezultātā, kuras tiek veiktas neizskaidrojot un pret bērna gribu.
- Bērniem draudzīgas vides radīšana medicīnas iestādēs, t.sk. slimnīcās; *elementāru higiēnas priekšmetu, piemērota uztura un personāla draudzīgu attiecību nodrošināšana.*
- Bezmaksas vakcīnu nodrošināšana pret gripu un C hepatītu.
- Jauniešu veselības centru izveidošana ar jauniešiem draudzīgiem pakalpojumiem.
- Psihologa palīdzības nodrošināšana bērniem katrā Latvijas mācību iestādē.
- Reāla bezmaksas medikamentu un medicīnas pakalpojumu nodrošināšana visiem bērniem, kuru ģimenēs ienākumi uz vienu personu pēc nodokļu nomaksas ir zemāki par 108 LVL (iztikas minimums).
- Medicīnas māsu posteņa atjaunošana mācību iestādē regulārai profilaktisko apskaušu veikšanai, darbam stājas defektu novēršanai, vakcinācijas kontrolei u.c.
- Kvalitatīva veselības mācība izglītības iestādēs.
- Aizliegums tirgot mācību iestādēs saldus gāzētos dzērienus, čipsus un pārējo fast food.
- Aizliegt veselībai bīstamu vielu tirgošanu bērniem viegli atveramos fasējumos.
- Valsts atmaksātu brīvpusdienu un saldā un skābā piena produktu nodrošināšana visiem bērniem mācību iestādēs (*kā tas ir pārējās Baltijas valstīs*).
- Apmācīt bērnus un pedagogus pirmās neatliekamās palīdzības sniegšanā, uz mācību iestādes bāzes veidojot komandas arī vecāku apmācīšanai.
- Veikt nepieciešamos pasākumus joda deficīta un tā radīto seku novēršanai.
- Izstrādāt veicināšanas un sodu sistēmu mediķiem, kuri nepietiekami motivē mātes krūts barošanai vai, sastopoties ar pirmajām grūtībām, iesaka to pārtraukt.

C. un D. SOCIĀLĀ DROŠĪBA un DZĪVES LĪMENIS

18., 26. un 27. ANO Konvencijas panti

Komentāri par valsts ziņojuma VII sadaļas D punktu

Materiālā situācija un izlikšana no dzīvokļa

18. Konvencijas pants nosaka, ka valsts pienācīgi palīdzēs vecākiem un likumīgiem aizbildņiem pildīt bērnu audzināšanas pienākumus un gādās par bērnu, iestāžu un

dienestu tīklu attīstību, kā arī darīs visu nepieciešamo, lai strādājošu vecāku bērniem būtu tiesības baudīt labumus, ko var sniegt šie dienesti un iestādes.

26. Konvencijas pants nosaka ikviena bērna tiesības uz sociālu nodrošinājumu un valsts pienākumu sniegt palīdzību atbilstoši nepieciešamībai.

Savukārt 27. ANO Konvencijas pants nosaka „ikviena bērna tiesības uz viņa fiziskajai, psihiskajai, garīgajai, tikumiskajai un sociālajai attīstībai nepieciešamo dzīves līmeni. Ir noteikts, ka dalībvalstis nepieciešamības gadījumā sniegs materiālo palīdzību, it īpaši attiecībā uz nodrošināšanu ar uzturu, apģērbu un mājokli.

ANO Bērna tiesību komiteja savā 41. un 42. rekomendācijā Latvijas valstij izsaka savas bažas par bērnu sociālās labklājības stāvokli. ANO Komiteja mudina Latvijas valsti maksimālā apjomā atbalstīt ģimenes grūtā situācijā.

ANO Rekomendācijas

Pienācīgs dzīves līmenis

41. Komiteja izsaka savas bažas par lielo skaitu ģimeņu, it īpaši ģimenēm ar trim un vairāk bērniem, kas dzīvo zem iztikas minimuma līmeņa, un lielo skaitu ģimeņu, kurām draud izlikšana no viņu mājokļiem, jo sociālās labklājības sistēmu kopumā ietekmējusi pāreja uz tirgus ekonomiku.

42. Ievērojot Konvencijas 3., 4., 6., 26. un 27. pantu, Komiteja mudina dalībvalsti veikt visus atbilstošos pasākumus tai pieejamo resursu maksimālā apjomā, it īpaši vietējā līmenī, lai atbalstītu ģimenes grūtā ekonomiskā un/vai sociālā situācijā, lai, cik vien tas ir iespējams, nodrošinātu visu Latvijā dzīvojošo bērnu izdzīvošanu un attīstību.

Kā pirmo komentāru attiecībā uz šo abu ANO Rekomendāciju ieteikumu pildīšanu no valsts puses šajos gados, mēs uzreiz gribam teikt, ka tas nav izdarīts. Par spīti tam, ka Latvijas IKP laika posmā kopš 2000.gada ir pieaudzis par 11%, bērnu nabadzība valstī nav mazinājusies. Neraugoties uz to, ka IKP pieaugums ir bagātinājis valsti kopumā, lielu daļu labuma no tā ir ieguvusi sīka saujīņa (2.3%) cilvēku, kuri ir ļoti bagāti. Savukārt valsts tā vietā, lai palielinātu valsts pabalstus ģimenēm ar bērniem vai bērnu skaitu, kuriem tiek piešķirtas brīvpusdienas vai pabalsti izglītībai un audzināšanai, ir savu palīdzību minētajās jomās ierobežojusi. To apliecina statistikas dati izdevumā „Bērni Latvijā 2005. gadā”.

Bērnu skaits, kuriem ir piešķirtas brīvpusdienas, aizvien samazinās (CSP dati). No 2000.līdz 2005.gadam bērnu skaits, kuri ir saņēmuši brīvpusdienas, ir samazinājies divas reizes (pie tam jāņem vērā, ka vairums šo bērnu nesaņem regulāras brīvpusdienas, bet tikai kādu laika posmu; pēc tam brīvpusdienas saņem citi bērni). Arī pabalsts bērna izglītībai un audzināšanai kopš 2000.gada ir samazinājies vairāk nekā 2,5 reizes. Abi šie skaitļi rāda, ka abus minētos pabalstus ir saņēmuši mazāk nekā 10% bērnu, kuri mācās izglītības iestādēs, un šis skaitlis ir daudzas reizes zemāks par to bērnu skaitu, kuriem šāds atbalsts ir nepieciešams.

Lai gan Latvijā ir pieaudzis IKP, bērnu skaits, kuri saņem augšminēto palīdzību, ir samazinājies.

Šajās rekomendācijās ANO norāda Latvijas valstij, ka tā nepilda arī ANO Konvencijas par bērna tiesībām 3.,4., 6., 26. un 27. pantu, un aicina tos pildīt

3.Konvencijas pants norāda, ka jebkurā situācijā maksimāli un pirmām kārtām tiks ievērotas bērna intereses.

4.Konvencijas pants nosaka valsts pienākumu darīt maksimālo, lai īstenotu šīs Konvencijas pantus dzīvē un, ja vajadzīgs, piesaistītu starptautisko sadarbību.

6.Konvencijas pants nosaka, ka dalībvalsts maksimāli gādās, lai bērns izdzīvotu un normāli attīstītos.

Daudz no visas patiesās bērnu un ģimeņu situācijas Latvijā ir atspoguļots 9000 bērnu aptaujas rezultātos, ar kuriem var iepazīties GB sastādītajā Bērnu ziņojumā, kā arī UNICEF, UNDP, PVO, LU Filozofijas un socioloģijas institūta u.c. pētījumos un publikācijās. Valsts ziņojuma sadrumstalotības dēļ cita starpā arī šī tēma tiek apskatīta fragmentāri, izmētajot to par visdažādākajām nodaļām. Tādēļ arī mēs – Alternatīvā ziņojuma sastādītāji - esam spiesti savos komentāros nevajadzīgi mētāties. Lai atvieglotu darbu tiem, kuriem vajag salīdzināt Latvijas Valsts ziņojumu ar mūsu Bērnu tiesību tīkla, tad vēl ar GB sastādīto Bērnu ziņojumu, kā arī tiem datiem, ko būs sniegušas dažādas starptautiskas institūcijas, labāk īsumā uzskaitīsim galvenās bērnu labklājības problēmas, kuru mazināšanā nav pietiekoša progresa. Šo problēmu mazināšanai ir nepieciešams starptautisks atbalsts gan aizrādījumu, gan padomu līmenī.

Sociāli ekonomiskais fons laika posmā no Sākotnējā ziņojuma iesniegšanas līdz 2005.gada nogalei.

Dzimsības rādītājs diemžēl 2004.gadā ir atkal krities, atgriežoties tuvu 2000.gada līmenim. Tas liecina par vecāku bažām no ekonomiskās situācijas. Iepriekšējais dramatisks dzimsības kritums bija vērojams no 1990. līdz 1997.gadam - dzimsība bija samazinājusies divas reizes. No 1999. līdz 2000.gadam tai bija tendence palielināties, taču pašreizējā situācija apliecina dzimsības krišanos un sociālo nedrošību.

Vidēji 85% ģimeņu ar bērniem dzīvo zem reālā iztikas minimuma, kas nav mazinājies visu gadu laikā.

Valsts noteiktais garantētais iztikas minimums sastāda nepilnus 20% no reālā iztikas minimuma.

Minimālā alga vienam cilvēkam ir 80 LVL, t.i., tā sastāda 74 % no reālā iztikas minimuma.

Minimālā alga ir uzkāpusi no 50 LVL 2001.gadā līdz 80 LVL 2004.gadā.

Minimālā alga nespēj nosegt pat ģimenes apgādnieka personīgās vajadzības, kur nu vēl bērnu vajadzības un sievas vajadzības gadījumā, ja viņa nestrādā.

Visa augšminētā rezultātā vairāk nekā puse bērnu norāda, ka viņi saņem nepietiekamu vai nekvalitatīvu un nesabalansētu pārtiku. 39% bērnu norāda, ka viņiem nav iespējas nokļūt pie bērnu ārsta, bet apmēram pusei nav iespējas iegādāties kvalitatīvus medikamentus. 63% bērnu no ģimenēm ar 3 un vairāk bērniem nav pieejami nepieciešamie zobārsta pakalpojumi. 44% bērnu norāda, ka apkārtējie izturas sliktāk pret bērniem no

maznodrošinātām ģimenēm. 63% bērnu norāda, ka nav pieejami viņus interesējoši pasākumi. Vairāk nekā 1/3 bērnu norāda, ka viņiem pietrūkst apkures vai elektrības, vai ūdens, vai sadzīves un higiēnas priekšmeti, vai mācību līdzekļi. **Daudzi bērni aicina valdību ieviest obligāto skolas formu, lai viņi nejustos pazemoti sociālo atšķirību dēļ. Viens no visskandalozākajiem bērnu tiesību pārkāpumiem no valsts puses ir tas, ka valsts nepasargā ģimenes ar bērniem no izlikšanas no dzīvokļiem.**

Ieskats situācijā par izlikšanām no dzīvokļiem jau ir sniegts mūsu ziņojuma 35.punktā, jo valsts savā ziņojumā bija iekļāvusi šīs problēmas analizēšanu sadaļā Nr.1 Vispārējie pasākumi Konvencijas īstenošanai. Ģimeņu izlikšana no dzīvokļiem šeit tika izskatīta likumdošanas aspektā, un Tieslietu ministrija tika vainota kā šķērslis, kuras dēļ datus par izliktajām ģimenēm tika aizliegts iekļaut valsts statistikā. NVO bērnu tiesību tīkls uzskata, ka valstij ir jāiedarbina visi iespējamie mehānismi, lai pārstatu atņemt jau tā postā nonākušajām Latvijas ģimenēm mājokļus, kuri ir vairāk vai mazāk cilvēka cienīgi. Šī problēma no bērnu viedokļa ir aprakstīta Bērnu ziņojumā. NVO tīkls savā praksē regulāri sastopas ar gadījumiem, kad ģimenes ar bērniem tiek pārvietotas uz pilnīgi necilvēcīgām telpām – bez grīdas, logiem, durvīm, apkures un ūdens, cauriem jumtiem. Uz šādiem apstākļiem tiek pārvietotas arī ģimenes ar slimiem bērniem, ģimenes, kurās bērniem ir tikai viens apgādnieks, arī gadījumos, kad šis viens apgādnieks ir invalīds. Gadiem NVO tīkls ir rādījis šos gadījumus valsts TV raidījumā „Glābiet bērnus”, tos ir rādījuši arī citi žurnālisti. Taču vienīgais, ko ir izdevies panākt, ir tas, ka pavisam reti kļuvuši gadījumi, kad ģimenes ar bērniem tiesu izpildītāji izmet uz ielas pilnīgi bez nekādas platības vietā. Izliktās ģimenes ar bērniem mitinās dārzu mājiņās, izgāztuvēs, pagrabos un bēniņos, nodegušās mājās. Lieki teikt, ka izliktajās ģimenēs skolēniem šādos apstākļos turpināt iet uz skolu ir gandrīz neiespējami. Gatavojot papildinājumus iepriekšējam GB ziņojumam ANO 2000.gadā, Rīgas Domes izpilddirekcijā atteicās sniegt datus par ģimeņu skaitu ar bērniem, kuri gaida izlikšanu, arī par tiem, kuri jau izlikti.

Centrālā statistikas pārvalde tomēr ir apkopojusi ziņas par stāvokli Latvijas Mājokļu Fondā 2004.gadā, minot, ka 2005.gada 1.janvārī rindā uz pašvaldības dzīvokļiem Rīgā stāvējušas vairāk nekā 12 000 ģimeņu. Rīgā 25 500 ģimeņu, tas ir apmēram 60 000 personu, dzīvo namos, kuri pēc okupācijas beigām ir atdoti to īpašniekiem. Īpašniekiem ir jāpaceļ īre, ja viņi grib restaurēt vecos, okupācijas laikos nolaistos namus. Dzīvokļu celtniecība Rīgā ir ļoti lēna, bez tam kredītu dzīvokļu iegādei var saņemt tikai pārtikušas ģimenes. Sabiedriskās domas pētījumu centra „SKDS” 2005.gada vasarā aptaujāja 500 Rīgas denacionalizēto namu īrniekus. Īres palielināšana Rīgas centra namos iedzen šos cilvēkus bezizejā, jo 2/3 aptaujāto trūkst naudas, lai nopirktu pajumti citur. 1/3 īrnieku par mājokli maksā 30% un vairāk no ģimenes ienākumiem. No 1995.līdz 2004.gadam Latvijas tiesās ir ierosinātas lietas pret sešdesmit diviem tūkstošiem ģimeņu. Pārrēķinot uz cilvēku skaitu (reizinot ar 2.5), mēs redzam, ka šo tiesu rezultātā izlikšana draudēja apmēram simt sešdesmit tūkstošiem cilvēku. Tajā skaitā bez citas dzīvojamās platības ierādīšanas prasība tika celta pret 13 000 ģimeņu. Pirmās instances tiesā prasība apmierināta pret 8000 ģimeņu, pret 62 000 ģimeņu notikušas vai vēl gaidāmas tiesas prāvas, apelācijas kasācijas kārtībā. Sabiedriskās organizācijas, kurās apvienojušies denacionalizēto namu īrnieki, apgalvo, ka no divsimt piecdesmit tūkstošiem līdz trīssimt tūkstošiem cilvēku šobrīd ir reāli atņemtās tiesības uz agrākajos laikos piešķirtajiem valsts dzīvokļiem vai dzīve tajos, paaugstinot īres maksu, pārvērtusies izmisīgā cīņā par

izdzīvošanu. Minētās organizācijas ziņo, ka īpašnieki mēģina izdabūt parādnieku ģimenes, nesodīti atslēdzot siltumu, elektrību, ūdeni. Šīs NVO citē kādas ģimenes teikto, „ja īri pacels līdz 60 santīmiem (90 eiro centu par kvadrātmetru), mēs beigsim dzīvi pašnāvībā”. **10 gadu laikā kopš neatkarības atgūšanas Latvijā pašnāvību izdarījuši divpadsmit tūkstoši cilvēku - vidēji gadā 854 cilvēki.** Protams, ne jau visi pašnāvnieki ir darījuši sev galu tieši īres maksas dēļ, taču katrā ziņā tas daudzreiz ir viens no iemesliem, lai iedzītu cilvēku galējā depresijā.

Pastāv diskriminācija starp īrniekiem, kuri dzīvo denacionalizētos namos (īpašniekiem atdotie) un privatizētos namos (agrāk pašvaldībai vai valstij piederošos). Denacionalizēto namu īrniekiem tika gan liegtas tiesības privatizēt dzīvokļus, gan uzlikta augstāka īres maksa. 2005.gadā īres maksa ir kļuvusi trīs reizes dārgāka nekā 2002.gadā un ir 4 reizes dārgāka kā privatizēto namu īrniekiem.

Ģimenes ar bērniem, protams, var pieteikties sociālajā nodaļā uz pabalstu. Lai šo pabalstu saņemtu, ir jāiegūst maznodrošinātā statuss. Maznodrošinātā statusu var iegūt tikai personas, kuru ienākumi uz ģimenes locekli mēnesī nepārsniedz 40 LVL vismaz trīs mēnešus. Ja šī summa tiek pārsniegta kaut vai par dažiem santīmiem, maznodrošinātā statusu nevar iegūt. Summa, kuru var saņemt sociālā palīdzībā, ir niecīga un nevar nosegt ģimenes vajadzības. Bez tam ģimenes ir iedzīvojušās savos dzīvokļos “ar tādu greznību”, kas šķiet nosodāma atsevišķu sociālo nodaļu darbiniekiem, piemēram, bērniem ir atsevišķa vai pat katram sava istaba. Kā likums, šādiem cilvēkiem piedāvā pārvietoties uz daudz mazāku un sliktāku platību. *GB Ombuda biroja apmeklētāji ir raudādami sūdzējušies par apsekotājiem no sociālajām nodaļām, kuri ir atteikušies piešķirt pabalstus veciem, slimiem vai vientuļiem cilvēkiem, kuri audzina bērnus, ja ir konstatējuši, ka mājokļos izskatās tīri un gaiši, ir kristāla trauki, grāmatas un televizors no agrākiem, pārticīgākas dzīves gadiem, bet īpaši, ja lūdzējs ir labi ģērbies (tas nekas, ja pārsvarā no secon hand).*

Milzīgs bērnu tiesību pārkāpums no valsts puses ir arī nepareizu kritēriju pielietošana, nosakot patiesu iztikas minimumu un līdz ar to cilvēku skaitu valstī, kuri dzīvo zem reālā iztikas minimuma, tātad ir trūcīgi.

NVO atzīst, ka Latvija nav pārticības valsts un tādēļ saskaņā ar Sociālo Hartu tai nav pienākums apstiprināt augstu valsts garantēto iztikas minimumu (GIM), kuru tā vienkārši nav spējīga garantēt. Taču nosodāma ir vairuma Latvijas valdību izvairīšanās apzināt un informēt Latvijas un ārvalstu sabiedrību par patieso trūcīgo cilvēku skaitu. **Pēc NVO Bērnu tiesību tīkla domām, pareizi būtu atzīt par maznodrošinātiem visus tos cilvēkus, kuru ienākumi pēc nodokļu nomaksas ir zemāki par reālo iztikas minimumu uz vienu cilvēku ģimenē - 108 LVL (154 euro).** Tuvinātu iztikas minimumu jau kopš 90. gadiem ir aprēķinājusi Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, kā arī GB, saskaitot, cik reāli izmaksā vienam cilvēkam tāda viņa vajadzību apmierināšana, kura neapdraud viņa veselību un psihisko, fizisko, garīgo un sociālo attīstību (kā tas ir definēts starptautiskos cilvēktiesību dokumentos). Minētā summa neietver nekādas luksus vajadzības, bet gan izmaksas, kuras nepieciešamas, lai iegādātos kvalitatīvu, sabalansētu pārtiku, apģērbu (ne no second hand veikaliem), sadzīves un higiēnas priekšmetus, nepieciešamo literatūru, medikamentus, kā arī, lai varētu segt maksājumus par mājokli, apkuri, elektrību, ūdeni, pasākumu apmeklēšanu. 21.gadsimta apstākļos kādreizējās pārticīgās Latvijas tagadējam iedzīvotājam būtu pretdabiski piemērot vēl zemākus maznodrošinātības vai trūcīguma kritērijus. Pilnīgi nesaprotamā kārtā ne Latvijas politiķi,

ne valstsvīri negrib atzīt šo faktu. Var pieņemt, ka līdz 2004.gadam šai izvairībai par iemeslu bija bailes, ka Latviju neuzņems ES, ja tās valdība atzīs patieso nabadzības līmeni valstī. Šodien ir pēdējais laiks valdībai un parlamentam atzīt, ka trūcīgi ir: četras piektdaļas bērnu, visi pensionāri un visi pārējie Latvijas iedzīvotāji, kuru rīcībā pēc nodokļu nomaksas paliek mazāk nekā 108 LVL (154 euro) uz vienu personu ģimenē. Līdz ar to kļūst pilnīgi skaidrs, ka pagaidām „slīcēju glābšana Latvijā ir pašu slīcēju ziņā”, un uz Īriju peļņā dosies arī pārējie Latvijas iedzīvotāji. Deputāti un Ministru kabinets, apmeklējot potenciālo vēlēšanu auditorijas Latvijas pilsētās un novados, atradīs tur dažus nespējniekus, bet pārsvarā uz durvīm būs pielīmēta zīmīte „Vse ušļi na front”. Stindzinošā ienākumu disonance starp vairumu Latvijas iedzīvotāju un sīku saujiņu bagātu un ļoti bagātu cilvēku liek $\frac{3}{4}$ bērnu atzīt, ka viņi dažkārt vai bieži jūtas vientuļi un nomākti, vairāk nekā pusei pusaudžu atzīt, ka skola nav jauka, 53% bērnu, ka viņi vēlas piedalīties lēmumu pieņemšanā, kas skar viņu dzīvi, bet jaunatnei kopumā – sākt dzīvot pēc citiem ideāliem.

Komentāri par dažiem sociālo pabalstu veidiem.

320. Viens no nabadzību veicinošiem faktoriem ir zemās apgādnieka zaudējuma pensijas, kas ir noteiktas tikai kā daļa no mirušā vecāka ienākumiem. Jo vairāk apgādājamo ir bijis mirušajam, jo mazāku pensiju saņem katrs no viņiem. Pašlaik likums paredz, ka apgādnieka zaudējuma gadījumā pensijas apmērs nevar būt mazāks kā 50% no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta (LVL 17,50 (25 euro) mēnesī). Organizācija „Glābiet bērnus” iepriekš un Latvijas Pašvaldību savienība š.g. pavasarī ir iesniegusi Saeimai priekšlikumu izdarīt grozījumus likumā „Par valsts pensijām”, nosakot, ka apgādnieka zaudējuma pensijas apmērs par katru no mirušajiem vecākiem katram bērnam nav mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. Organizācijas „Glābiet bērnus” priekšlikums tika noraidīts.

321.-331. Latvijā ir noteikta vairākpakāpju pabalstu saņemšanas iespēja, kas kopumā ir diezgan sarežģīta, neobjektīva un atšķirīga dažādās pašvaldībās.

Valsts ziņojuma punktā tiek atzīts, ka sociālā palīdzība nenonāk pie tām ģimenēm, kurām objektīvu iemeslu dēļ trūkst līdzekļu pamatvajadzību nodrošināšanai, un tādēļ valsts kopš 2003.gada noteikusi divus pašvaldību sociālās palīdzības pabalstus četru iepriekšējo vietā. GB nav saprotama šī pabalstu mainīšanas jēga, jo tas neatrisina situāciju.

Reālais aprēķinātais iztikas minimums 2004. gada novembrī ir noteikts LVL 94,95 (135 euro) mēnesī, bet 2005. gadā 108 LVL (154 euro) mēnesī. Tajā pašā laikā saskaņā ar LR Ministru kabineta 2003. gada 9. decembra noteikumiem Nr. 693 garantētais minimālais ienākuma līmenis ir tikai Ls 21,00 (30 euro), kas ir gandrīz piecas reizes mazāks nekā iztikas minimums.

Saskaņā ar LR Ministru kabineta 2003. gada 25. februāra noteikumiem Nr. 97 ģimene (persona) ir atzīstama par trūcīgu, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 50% no minimālās algas valstī – pašlaik LVL 40,00 (57 euro) mēnesī uz vienu ģimenes locekli.

Trūcīgai personai (ģimenei) pienākas tikai likumā noteikti atvieglojumi, piemēram, palīdzība dzīvokļa jautājuma risināšanā, bet obligāta sociālā palīdzība pienākas tikai tām trūcīgajām personām vai ģimenēm, kurās ienākumi uz vienu ģimenes locekli nepārsniedz Ls 21,00 (30 euro) mēnesī.

Pašvaldības var noteikt arī citu garantētā minimālā ienākuma līmeni (augstāku kā valsts noteiktais) konkrētās pašvaldības teritorijā dzīvojošām ģimenēm, piemēram –

Valsts garantē – Ls 21,00 (30 euro);

Rīgas pilsētas pašvaldība garantē – Ls 40,00 (57 euro);

Amatas pagasts garantē – Ls 25,00 (35 euro).

Šādas nevienlīdzīgas sociālās garantijas bērniem atkarībā no to dzīves vietas ir jāuzskata par diskrimināciju.

Vecākiem, kuru ienākumi uz vienu ģimenes locekli kopš 2005. gada 1. janvāra pārsniedz Ls 21,00 (30 euro) (līdz 31.12.2004. - Ls 18,00 (25 eiro)) mēnesī nepienākas sociālais pabalsts. Pašvaldība var apmaksāt bērnam brīvpusdienas un sniegt sociālos pabalstus ģimenēm ar bērniem tikai tad, ja atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.p. 3.d. ir apmierināts visu pašvaldības trūcīgo iedzīvotāju pieprasījums pēc pabalsta garantētā minimālā ienākumu līmeņa (LVL 21,00 (30 euro)) nodrošināšanai. Pašreizējais garantētā minimālā ienākumu līmenis ir pārāk zems, lai jaunā pabalstu sistēma efektīvi varētu pildīt savu uzdevumu – sniegt atbalstu krīzes situācijā nonākušajām trūcīgām ģimenēm. Pagaidām sociālais atbalsts ģimenēm ar bērniem nesedz tās izmaksas, kas saistītas ar bērnu aprūpi, audzināšanu un izglītošanu.

Joprojām daudzas ģimenes dzīvo pēc fiziskās izdzīvošanas modeļa. ***Piemērs: ģimenē ir māte (alga LVL 80,00 (114 euro) mēnesī) un 2 bērni (ģimenes pabalsts LVL 13,20 (19 euro)). Pēc nodokļu nomaksas ģimenes kopējie ienākumi ir LVL 78,20 (112 euro), vienam ģimenes loceklim LVL 26,30 (37 euro) . No šīs naudas ir jāsamaksā trīs un komunālie maksājumi, jāpaēd, jāapgērbjas un jānodrošina bērnu izglītošana un medicīniskā aprūpe. Ģimenei pabalsts garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai nepienākas, bet izdzīvot ar šādiem ienākumiem ir praktiski neiespējami. Piemērā minētā ģimene statistiski netiek pieskaitīta nabadzīgajām ģimenēm, bet reāli dzīvo nabadzībā.***

Sakarā ar neefektīvo sociālās palīdzības sistēmu pieaug laukos dzīvojošo sieviešu skaits, kuras dodas peļņā uz ārvalstīm, bet bērni šajā laikā tiek atstāti novārtā.

Saskaņā ar organizācijas „Glābiet bērnus” 2004. gadā veikto bērnu un pieaugušo aptauju skolās un bērnu iestādēs visā Latvijā vairāk kā 40% bērnu dzīvo antisanitāros apstākļos – bez siltā ūdens vai vispār bez ūdens dzīvoklī, elektrības vai apkures; aptuveni puse no aptaujātajiem ir nepaēduši vai pārtiek no sliktā uztura; pusei no aptaujātajiem nav naudas zāļu iegādei un 2/3 ārsta apmeklējumam. Nelabvēlīgo mājas apstākļu dēļ bērniem zūd interese par mācībām, un puse no aptaujātajiem ir atbildējusi, ka nevēlas mācīties vai ir grūti apgūt mācību vielu.

Pašlaik Latvijā ir vērojams nabadzības riska pieaugums sievietēm, bērniem līdz 15 gadu vecumam, jauniešiem vecumā no 16 līdz 24 gadiem un vecuma grupā pēc 65 gadiem. **Visaugstākais nabadzības risks, pēc māsaimniecības demogrāfiskajiem rādītājiem, ir tajās māsaimniecībās, kurās bērnu audzina tikai viens no vecākiem, un daudzbērnu ģimenēs.**

Latvijas universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts 2003. gadā veica pētījumu par sociālās atstumtības riska faktoru identificēšanu trūcīgo ģimeņu bērniem. *Pētījumā ir norādīts, ka viena trešdaļa Latvijas bērnu dzīvo trūkumā, bet 13% dzīvo tādā nabadzībā, kad bērniem ir nepietiekams uzturs un veselība. Kopumā bērni veido apmēram pusi no visa nabadzīgo skaita (vecuma grupā līdz 10 gadiem – 48%, 10-19 gadu vecumā – 44% dzīvo nabadzībā). Pēc ģimenes lieluma analizējot nabadzības risku, noskaidrots, ka vislielākā riska grupā ir ģimenes ar 3 un vairāk bērniem. Zem krīzes iztikas minimuma*

dzīvo 90% ģimenes ar 3 un vairāk bērniem, 78% ar diviem bērniem, 70% ģimenes ar vienu bērnu. Dzīvojot pastāvīgā nabadzībā, būtiski izmainās ilgstošā trūkumā dzīvojošas sabiedrības daļas vērtību orientācija. Nabadzība veicina antisociālās uzvedības izplatību – noziedzību, alkoholismu, narkomāniju, vardarbību.

Nabadzīgā ģimenē bērni nesaņem pilnvērtīgu uzturu, mūsdienīgu un sezonai atbilstošu apģērbu un apavus, siltumu un elektrību mājās. Trūcīgās ģimenēs uzturam, apģērbam un mājoklim tērē vismaz 80% no izdevumiem un neliela daļa atliek izglītībai (0,3%), atpūtai un brīvā laika pavadīšanai (2,8%), kas ir neliela summa (daži lati) absolūtā izteiksmē un arī proporcionāli no kopējiem izdevumiem.

Puse no vecākiem regulāri nevar samaksāt par bērnu piedalīšanos ārpuskolas pulciņos, bet 73% vismaz dažas reizes nav varējuši iedot bērnam naudu līdzdalībai kādā pasākumā. 56,7% nevar iegādāties nepieciešamo apģērbu.

Nabadzība rada arī psiholoģiskas un sociālas sekas. Nabadzības izpausmes ir nedrošība, bailes, nespēja iekļauties vienaudžu subkultūrā, arī nenovīdība, agresivitāte un dusmas. Trūcīgu ģimeņu bērniem ir grūti iegūt augstāko izglītību augstās mācību maksas dēļ. Par valsts budžeta līdzekļiem studēt šiem bērniem ir problemātiski, jo viņu sagatavotības līmenis parasti ir zems.

332.-336. skat. 35.p. komentāru.

Iedzīvotājiem ar minimāliem ienākumiem nav pieejami hipotekārie kredīti. Banku paredzētie atvieglojumi skar ģimenes ar stabiliem un prognozējamiem ienākumiem.

Ģimenēm ar bērniem tādejādi ir minimāla cerība izrauties no nabadzības, pat ja tā vēlas un var uzsākt kādu biznesa plānu.

Ir nepieciešams:

- **Apstiprināt realitātei atbilstošu iztikas minimumu un izveidot tam atbilstošu sociālās palīdzības sistēmu - lai līdzekļi nonāktu līdz bērniem, kuriem tie nepieciešami.**
- **Noskaidrot personu skaitu valstī, kuras dzīvo zem reāla iztikas minimuma, un nodrošināt šādiem bērniem aizsardzību pret diskrimināciju sociālajā, veselības, izglītības jomā:**
- **nodrošināt brīvpusdienas visiem bērniem, kuru ģimenēs pēc nodokļu nomaksas ienākumu līmenis uz vienu personu ir zemāks par 108 LVL (valsts pusoficiāli atzītais iztikas minimums 2005.gadā, kurš nekur reāli netiek ņemts vērā);**
- **nodrošināt bezmaksas mācību līdzekļus (iepriekš minētajiem bērniem);**
- **pārtraukt ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvokļiem bez citas dzīvošanai piemērotas platības ierādīšanas;**
- **pārtraukt bērnu no trūcīgām ģimenēm ievietošanu patversmēs un bērnu namos, bet sniegt ģimenei finansiālu atbalstu bērna uzturēšanai.**

- **Izveidot jaunu sociālās palīdzības dienesta veidu – sociālie asistenti (sociālā darbinieka palīgi), par valsts programmas naudu apmācīti cilvēki Latvijas novados, kuri ir nepieciešami sociālo darbinieku trūkuma dēļ, varētu strādāt ar riska ģimenēm, apzinot tajā situāciju, uzmundrinot, stāstot par darba apmācības iespējām, strādāt ar alkoholiķiem un viņu bērniem. Sociālo darbinieku mūsu valstī ir vismaz 10 reizes mazāk kā ziemeļvalstīs. Sociālie**

asistenti būtu apmācāmi ātri, lēti un īsā laikā. Bez tam šie cilvēki iegūtu darba vietas.

VIII. Īpašie aizsardzības pasākumi

Bērni, kuru vecāki devušies peļņā uz ārzemēm

Uz šī Ziņojuma iepriekšējo un arī šo nodaļu attiecas jauna, pilnīgi neapzināta un neaizsargāta bērnu grupa, par kuru ne vārda nav minēts Valsts Ziņojumā, tie ir bērni, kuru vecāki devušies peļņā uz ārzemēm.

Pēdējā gada laikā daudzi bērni smagi pārdzīvo to, ka viņu vecāki, nabadzības un izmisuma dzīti, ir aizbraukuši strādāt uz ārzemēm, bieži pametot bērnus Latvijā visai apšaubāmā pieaugušo uzraudzībā vai vispār bez pieaugušo uzraudzības. Pēc dažādiem avotiem ir atšķirīga informācija par aizbraukušo skaitu, bet tas svārstās no 60 000 līdz 100 000 cilvēku, kas ir aptuveni desmitā daļa valsts darbaspējīgo personu. „Glābiet bērnus” biedri, kuri strādā bāriņtiesās norāda, ka šādu gadījumu ir ļoti daudz un viņi vienkārši netiekot galā, lai atrisinātu pamesto bērnu problēmas. Ir ziņas, ka to bērnu vidū, kuri regulāri pazūd jeb vispār ir pazuduši bez vēsts, vairāku vecāki ir devušies peļņā uz Īriju un Angliju. *Piemēri, 2005.gada 11 mēnešos policija reģistrējusi 318 bērnu pazušanas gadījumus. Lielākā daļa ir atrast, bet 14 bērnu vecāki vai aizbildņi ir neziņā par savas atvases likteni. Nepilngadīgā pazušanas iemeslus policijā skaidro ar nevēlēšanos iet skolā un mācīties, konfliktiem ģimenē, vecāku vardarbību, atkarību, prostitūciju, aizraušanos ar azartspēlēm, vēlēšanos izdarīt pašnāvību. Aizkraukles pirmās klases skolniece Laura pazuda septembrī un nav atrasta. Viņas māte strādāja Lielbritānijā, bet policija masu medijiem par meitenes paziņoja tikai pēc 12 dienām.* Valstī nav izstrādāta nekāda koncepcija, kā palīdzēt lielajam skaitam bērnu, kuru vecāki aizbraukuši peļņas darbos uz ārzemēm – lai garantētu šo bērnu tiesības, tajā skaitā, apmierinošu sociālo stāvokli un drošību. 2005.gada nogalē Valsts Prezidentes uzdevumā valdība nodibināja komisiju, lai meklētu risinājumus kā apturēt darba spēka aizplūšanu no Latvijas, taču, cik zināms, valsts līmenī nekas nav darīts, lai kontrolētu un nodrošinātu peļņā aizbraukušo vecāku bērnu stāvokli.

Faktiski tie bērni, kuru vecāki aizbraukuši darbā uz ārzemēm ir pakļauti lielam riskam un viņu attīstība, veselība un pat dzīvība ir apdraudēta. Ikviens normāls bērns izjūt psiholoģisku diskomfortu, ja viņu šķir no ģimenes. Bez tam nav drošu garantiju bērna dzīvei, ja uz vecāku prombūtnes laiku bērnam nav iecelts oficiāls aizbildnis. Latvijā bez vecāku gādības atstātiem bērniem ir absolūti lielāks risks nonākt konfliktā ar likumu, tikt iesaistītiem alkohola un narkotiku lietošanā, prostitūcijā. Šādi bērni ir ļoti neaizsargāti pret jebkura veida vardarbību, cilvēktirdzniecību un vispār jebkuru iespējamu risku.

Šī ir Latvijai pilnīgi jauna problēma, taču tā nav jauna citur pasaulē un tādēļ valstij ir neatliekami jāmeklē veids kā garantēt to bērnu tiesības, kuru vecāki ir devušies peļņā uz ārzemēm.

Bērni, kuri nonākuši konfliktā ar likumu

Skat. arī: pie I Vispārējie pasākumi - par pratināšanu

Latvijā ir lielākais nepilngadīgo ieslodzīto īpatsvars ES dalībvalstu vidū.

Atbilstoši Sabiedriskās politikas centra „PROVIDUS” pētījumam, 2005.gadā „Nepilngadīgo ieslodzīto statuss”:

- ne visās ieslodzījumu vietās, kurās uzturas nepilngadīgie, štatu sarakstā ir paredzēts psihologs, tādēļ administrācija (Matīsa cietums) īstu psihologu pieņem darbā, it kā tas būtu inspektors;
- neskatoties uz to, ka nepilngadīgie un pieaugušie atrodas atsevišķos korpusos, izmantojot īpašus paņēmienus, pieaugušie ieslodzītie nodod nepilngadīgajiem dažādus priekšmetus;
- ne visos cietumos un visās kamerās ir televizors;
- ne visās ieslodzījumu vietās tiek organizēta ieslodzīto profesionālā apmācība;
- pārsvarā cietumos nav labiekārtoti pastaigu laukumi, nav iespēja pastaigu laikā nodarboties ar fiziskiem vingrinājumiem;
- tikšanās ar vecākiem un citiem tuviem radniekiem ir pārāk retas.

Neskatoties uz konstatētajiem trūkumiem, pētījuma autors atzīst, ka ieslodzījumu vietās kopumā tiek ievērotas starptautisko standartu pamatprasības. Autors īpaši atzīmē labos apcietināšanas un soda izciešanas apstākļus meitenēm Ilģuciema cietumā.

GB un BTT no savas puses vērs uzmanību, ka labā situācija Ilģuciema cietumā ir radusies pēc ļoti aktīvas, atkārtotas NVO iejaukšanās. Savulaik cietuma bērnu nama ārste bija izmisumā par to, ka bērni nevar saņemt nekādus piena produktus, jo IeM budžetā nebija paredzēta tam nauda. GB un Rīgas piena kombināts ilgstoši apgādāja bērnus ar piena produktiem. Pirms dažiem gadiem VBTAC direktore izteica iniciatīvu, ka bērniem nav jāatrodas cietumā un sieviešu cietuma bērnu nams ir jāpārceļ uz laukiem. GB griezās pie parlamenta un Bērnu tiesību komisijas sēdē panāca deputātu atbalstu bērnu labākajām interesēm – iespējai katru dienu tikties ar savām mātēm.

2005.gada oktobrī „Latvijas Avīzē” publicēta informācija par izglītības problēmām ieslodzījuma vietu audzēkņiem paredzētajās skolās. Vairums šo skolu atrodas Izglītības ministrijas atbildībā, taču Cēsu 2.maiņu vakarskola vienīgā ir Tieslietu ministrijas pakļautībā kā cietuma struktūrvienība, tā nesaņem valsts naudu mācībām, kas paredzēta katra bērna izglītībai. Valsts šo naudu turpina pārskaitīt uz to pašvaldību, kur bērns mācījies pirms ieslodzījuma. Abas ministrijas nespēj vienoties, kā nodrošināt šo naudu Cēsu 2.vakarskolai. Tā birokrātu izdarības apdraud bērnu attīstību (līdzīga situācija bija sieviešu cietuma bērnu namā, kur bērniem nedeva piena produktus, jo tie nebija iekļauti Iekšlietu ministrijas budžetā). Beidzot TM ir reaģējusi uz NVO un ilggadīgā ieslodzījuma pārvaldes priekšnieka A.Zahara aicinājumu nodrošināt izglītību ieslodzītiem bērniem.

Vairākus gadus GB informēja valdības komisiju bērnu tiesību jautājumos un parlamentu par bērnu tiesību pārkāpumiem cietumos, t.sk. attiecībā uz izglītības trūkumu. Tā rezultātā valsts piešķīra naudu bērnu izglītībai cietumos, taču šī nauda līdz paredzētajam mērķim tā arī nenonāca. Arī 2004.gadā valdībai neatradās nauda, kuru piešķirt ieslodzīto zēnu mācībām Cēsu 2.vakarskolā. 2005.gada septembrī mācības tur uzsāka 152 zēni. Šajā ziņojumā jau minējam citos gadījumus par to, ka valsts nauda izglītībai neseko bērnam (sadaļā par izglītību).

Ir nepieciešams:

- **konceptuāli jāmaina attieksmi pret nepilngadīgu noziedzīga nodarījuma izdarītāju, galveno uzmanību pievēršot nevis bērna nodarījuma raksturam un smagumam, bet gan faktam, ka likumpārkāpējs ir bērns,**

kuram fiziskā un garīgā brieduma trūkuma dēļ ir nepieciešama īpaša aizsardzība un gādība;

- **uzlabot apcietināto dzīves apstākļus, vismaz tiktāl, lai tie atbilstu notiesāto personu dzīves apstākļiem;**
- **risināt nepilngadīgo nodarbinātības problēmas, lai mēnešiem ilgstoša bezdarbība destruktīvi neietekmētu bērna psihi;**
- **pārtraukt bērnu ieslodzīšanu kamerās;**
- **palielināt dzīvojamo platību uz vienu nepilngadīgo apcietināto;**
- **organizēt efektīvu mācību procesu ieslodzījumu vietās;**
- **nodrošināt iespējas veikt aktīvas fiziskas nodarbības telpās un pastaigu laikā.**

C Bērnu ekspluatācija

Bērnu ekonomiskā ekspluatācija, t.sk. bērnu darbs (32.pants).

Ziņo kāda GB Cēsu rajona nodaļa.

427. Latvijā drīzāk ilgus gadus pastāv cita problēma attiecībā uz bērnu darbu. Daudzi bērni vēlas strādāt, lai iegūtu iemaņas un lai papildinātu ģimenes budžetu. Ir daudz tādu darbu, kuri bērnu veselībai nekaitē un kuri nāk tikai par labu bērnu attīstībai. Diemžēl bērnu iespējas iekārtoties šādos darbos ir ļoti ierobežotas. Pēdējos gados valsts un pašvaldību līmenī uzsākti mēģinājumi nodrošināt bērnus ar darbu vasaras brīvlaikā, taču šis process ir tikai pašos pirmsākumos. Joprojām daudzi darba devēji nevēlas pieņemt darbā bērnus vai maksā viņiem ļoti maz par paveikto darbu. Par to pašu darba apjomu pieaugušajam viņi maksā daudz vairāk. Tā ir bērnu diskriminācija un ekspluatācija.

Bērnu ziņojumā vairāki bērni no aprūpes iestādēm ir norādījuši uz faktiem, ka iestāžu darbinieki izmanto bērnus, nodarbinot tos savās privātajās saimniecībās. Ir gadījumi, kad audzinātāji liek savus pienākumus pildīt bērniem – apkopt bērnus, kuri ir apslapinājušies un nosmērēti ar fekālijām. Atteikšanās gadījumā pret minētajiem bērniem tikušas piemērotas represijas. *Kāda Cēsu rajona GB nodaļas biedri ziņo, ka „pagastā dažādos palīgdarbos neoficiāli tiek nodarbināti jaunieši. Bērni strādā smagu darbu gateros. Tie ir bērni, kuri ir vai nav pabeiguši pamatskolu, bet neturpina mācības. Laukos citu darba iespēju, kas būtu uzņēmumā, nav.”*

429. Jauniešiem vecumā līdz 18 gadiem, kuri strādā, netiek veiktas medicīniskās apskates.

430. Pusaudži līdz 18 gadu vecumam, kuri pastāvīgi strādā, tiek nodarbināti tāpat kā pieaugušie – 8-12 stundas.

Vairums bērnu Latvijā strādā, saņemot samaksu „konvertā”. Par viņiem netiek kārtoti sociālie maksājumi, līdz ar to šie bērni nevar iegūt darba stāžu un sociālās garantijas. Īpaši smagi minētā situācija ietekmē meitenes, kuras dzemdē. Lai gan viņas ir nostrādājušas vairākus gadus, viņas nevar saņemt visas sociālās garantijas un pabalstus, jo par viņām nav maksāti nodokļi.

Augšminēto iemeslu dēļ bērni un jaunieši, kuri ir strādājuši, bet par viņiem nav maksāti nodokļi, zaudējot darbu, nevar iegūt bezdarbnieka statusu. Tad viņi paliek ne tikai bez

jebkādiem iztikas līdzekļiem, bet viņiem nav arī iespējas saņemt palīdzību Valsts Nodarbinātības dienestā, kurš bezdarbniekus apmāca dažādu darbu veikšanai.

i) atkarība no narkotiskajām un psihotropajām vielām (33.pants)

Gan Bērnu ziņojumā, gan šī ziņojuma VII sadaļā D 4 punktā minēta situācija ar psihotropo vielu lietošanas izplatību laiku posmā no 1998.g. līdz 2002.gadam. Šajā laika posmā izplatība Latvijā bija gandrīz visaugstākā ES kandidātvalstu vidū. Valsts neparedzēja narkomānijas izplatību un neko nopietnu profilakses jomā nedarīja, pat nebija izstrādāta attiecīga valsts programma ar konkrētu rīcības plānu. Sekas bija dramatiskas, jo dažu gadu laikā intravenozo narkotiku lietotāju skaits pieauga 20 reizes un uzliesmoja HIV/AIDS izplatība. Inficēšanās ar HIV intravenozo narkotiku lietotāju vidū sasniedza kulmināciju 2001.gadā, tad gada laikā iestājās kritums par 40%. Pēdējos gados šo straujo izplatību ir izdevies mazināt, bet situācija vēl joprojām ir ļoti slikta.

2000./2003. gadā visstraujāk pieauga intravenozo narkotiku lietošana un HIV/AIDS izplatība pārsvarā notika ar inficētām šļircēm. Savukārt pēdējos gados inficēšanās vairāk notiek seksuālo kontaktu ceļā. Arī narkotiku lietošanas jomā parādījušās jaunas tendences, vairums aptaujāto bērnu lieto psihostimulatoru grupas preparātus un sāk lietot kādu jaunu kaņepes paveidu un halucinogēnās sēnes.

GB Eiropas Reģionālā NVO tīkla bērniem rīkotās Kampanjas „Nepametīsim nevienu bērnu bez palīdzības” ietvaros veica 1394 personu anonīmu anketēšanu, no tām bērnu 1061, bet pieaugušo 333. Anketas tika saņemtas no visiem 4 Latvijas novadiem, pilsētām un laukiem.

Kopumā 25% bērni norāda, ka viņi pazīst bērnus, kuri lieto narkotikas, no tiem 9% bērni norāda, ka viņi pazīst vismaz dažus psihotropo vielu lietotājus, bet 16% bērnu norāda, ka viņi pazīst daudzus narkotiku lietotājus. Satraucoša ir informētības atšķirība par bērniem narkotiku lietotājiem – starp bērnu un pieaugušo nosauktajiem skaitļiem veidojas „šķēru fenomens”. Tikai 7% aptaujāto pieaugušo norāda, ka viņi pazīst bērnus, kuri lieto narkotikas.

Aptaujātie pieaugušie, kuru vidū ir arī vecāki un pedagogi, atzīst, ka viņi nespēj atpazīt bērnus, kuri lieto narkotikas. 90% aptaujāto bērnu norāda, ka zina, kur jāmeklē palīdzība bērniem, kuri lieto alkoholu un citas toksiskas vielas. Daudzi bērni un arī sociālie darbinieki apliecināja, ka pārsvarā narkotikas laukos un mazpilsētās piedāvā kādreizējie skolēni, kuri vēlāk ir devušies uz citām lielākām pilsētām. Viņu ierašanās savās bijušajās skolās parasti saistās ar dažādu tablešu un pulveru piedāvāšanu mazākiem bērniem. Bērni šos piedāvājumus noraida, daļēji naudas trūkuma dēļ, daļēji pārlicības dēļ. 2004.gada ziemā narkotiku izplatības procents pagastos un mazpilsētās bija zems. Anketās simpātiska šķīta pašu bērnu stingrā nostāja pret alkoholu, cigaretēm un narkotikām. Ļoti daudzās anketās bērni lūdz policiju, valsti, iestādes šīs trīs nelaimes, kas pārsvarā posta viņu dzīves, aizliegt un apkarot. Bērni lūdz savās ģimenēs, kur notiek dzeršanas vai narkotiku lietošana, vairāk rīkot policijas reidus un arī sodīšanu (kaut tie ir viņu vecāki). Daudzās anketās bērni izteica bažas, ka līdz ar iestāšanos ES narkotikas un HIV/AIDS Latvijā izplatīsies daudz ātrāk un plašāk.

100% bērnu apliecina, ka viņi zina, kur paziņot par narkotiku izplatītājiem un par bērniem, kuri lieto narkotikas. Bērni arī zina, kur griezties un kur ziņot par bīstamu seksuāli transmisīvu infekcijas slimību izplatību, un tā tiek uzskatīta bērnu uztverē kā

liels bieds. Aptaujas gaitā tomēr ir jūtams uzticēšanās trūkums dažādiem medicīniskiem un palīdzības dienestiem. Diemžēl bērni norāda arī uz narkobiznesa izplatību.

2005.gada nogalē Latvijas avīzēs sastopamas publikācijas par plašo narkotiku pieejamību valsts galvaspilsētā. Tiek norādīts, ka narkotikas bez problēmām var iegādāties katrā Rīgas priekšpilsētā, nosaukti nopērkamo narkotiku veidi un to cenas. Aptaujājot skolēnus, kas piedalās galvaspilsētas diskotēkās un klubos, viņi norāda, ka, ja pārbaudītu diskotēku un klubu dalībniekus, tad apstiprinātos, ka 75% no viņiem ir lietojuši tādu vai citādu narkotisku vielu. Diemžēl valsts policija šādas pārbaudes neveic. Arī iedzīvotāju aptaujā Rīgas ielās cilvēki iesaka beidzot sākt veikt reidus diskotēkās un klubos, kā arī jāpiespriež cietumsodi narkotiku izplatītājiem, jo ar naudas sodiem šo problēmu neatrisinās.

2004.gadā par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar narkotiskām vielām, sods piespriests 721 cilvēkam. Ar desmit gadu nokavēšanos, 2005.gadā Ministru kabinets beidzot ir apstiprinājis valsts programmu un rīcības plānu, kuri attiecas uz narkotiku apkarošanu. Diemžēl, neraugoties uz draudiem, ko bērnu un jauniešu veselībai var nodarīt narkotikas, valsts vēl līdz šim brīdim nav spējusi nodrošināt efektīvu preventīvo un rehabilitācijas darbu. Netiek veikts regulārs monitorings par narkotiku lietošanu bērnu un jauniešu vidū (to dara tikai reizi četros gados). Narkoloģijas centra mājas lapā septembrī un oktobrī par minēto nebija pieejami nekādi dati. Cik saprotams, tad datu par narkotiku lietošanas izplatību bērnu vidū no 2003.-2005.gadam vispār nav. Atturības organizāciju asociācijas „IOGT- Latvija” prezidente norādīja, ka „*intravenozo narkotiku lietotāju skaits 2003.-2005.gadā ievērojami samazinājies, kas ir Eiropas valstu, t.sk. Latvijas nopelns, nodrošinot vairāk kontroles un izglītojošas informācijas. Līdz ar to ir samazinājies arī ārstēšanā nonākušo skaits. Taču lietotāju skaits ir pieaudzis, bet nomainījies lietojamo narkotiku sastāvs. Turīgākie jaunieši lieto kokaīnu, LSD, halucigēnās sēnes, pārējie pīpē „zāli” un lieto amfetamīnu un ekstazī. No bērnu stāstītā galīgi nav jūtama policijas kontrole tādās jauniešu izklaides vietās kā diskotēkas un klubi, kurās 3/4 bērnu atrodas narkotiku reibumā. Kopumā vismaz 1/3 lielpilsētu bērnu esot vismaz reizi lietojuši narkotikas. Netiek regulāri kontrolētas ne diskotēkas, ne klubi. Valsts Narkoloģijas centra bērnu nodaļa strādā augstā līmenī, taču tai fiziski pietrūkst kapacitātes, lai apmierinātu pieprasījumu.*

Valsts policijā ir pieejami dati par izplatītākajām narkotikām un to cenām Latvijā (heroīns, hašišs, kokaīns, ekstazī, marihuāna, amfetamīns).

Ar narkotiku apriti saistītie noziegumi: 2004.gada pirmā pusgadā valstī 523, Rīgā - 354. 2005.gada pirmajā pusgadā valstī 573, Rīgā - 332.

2005.gada pirmajā pusgadā konfiscētas daudzas narkotikas: 202 tūkstoši psihotropo tablešu, 2200 - LSD, 14 kg heroīna, 1.27 kg hašiša, 2.2 kg amfetamīna u.c.

Lielākie narkotiku izplatītāji ir bezdarbnieki, viņu vidū liels īpatsvars čigānu, taču tās izplata arī bērni.

Joprojām nav pietiekama kontrole pār alkohola un cigarešu pārdošanu nepilngadīgajiem. 2005.gada oktobrī kādā Rīgas vidusskolā alkohola intoksikācijas dēļ samaņu zaudēja 5.klases skolnieks, kurš tika nogādāts reanimācijā. Pārējie skolas bērni norāda uz pārdevējiem, pie kuriem bez problēmām var iegādāties alkoholu.

iii) bērnu seksuālā izmantošana, tirdzniecība ar bērniem (34. un 35.pants).

GB un BTT rīcībā esošā informācija par šīm tēmām ir atspoguļota Bērnu ziņojumā, kā arī šī ziņojuma nodaļās „V. Ģimeniskā vide un alternatīvā aprūpe” un pielikumā „Pētījums par vardarbību bērnu iestādēs”.

D Bērni, kuri pieder mazākumtautībām (30.pants)

Detalizētu informāciju attiecībā uz šo sadaļu var lasīt Bērnu ziņojumā nodaļā par mazākumtautībām. No pieaugušo puses ir vēl tikai daži komentāri Valsts ziņojumam.

Izglītība

Tradicionālo Latvijas mazākumtautību bērniem ir iespēja mācīties arī savās skolās, piemēram, lietuviešu skola, ebreju skola, krievu skolas, čigānu klases, poļu skola u.c. GB un BTT kritiski vērtē veidu, kādā krievu skolās tika īstenota izglītības reforma. Valdība nebija ne mēģinājusi noskaidrot bērnu viedokli, nedz arī ņēmusi to vērā. Pašiem bērniem arī nebija sniegta pietiekama informācija par ieguvumu, ko bērniem varētu sniegt daļas mācību vielas apgūšana latviešu valodā, lai viņi varētu vieglāk integrēties Latvijas sabiedrībā un lai viņiem tiktu nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas augstskolās un darba tirgū.

Mazākumtautību skolās ir īpaša nepieciešamība pedagogiem nodrošināt ANO Konvencijas 29. panta a,c,d) punktā noteiktās normas :

„Dalībvalstis vienojas par to, ka bērna izglītošanas mērķim jābūt šādam: a) attīstīt bērna personību, talantus un intelektuālās un fiziskās spējas to vispilnīgākajā apjomā; b) ieaudzināt cieņu pret cilvēka tiesībām un pamatbrīvībām, kā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtos pasludinātajiem principiem; c) ieaudzināt cieņu pret bērna vecākiem, viņa kultūras savdabīgumu, valodu un vērtībām, pret valsts, kurā bērns dzīvo, un viņa izcelsmes valsts nacionālajām vērtībām un pret civilizācijām, kas atšķiras no viņa paša civilizācijas; d) sagatavot bērnu apzinīgai dzīvei brīvā sabiedrībā saprašanās, miera, iecietības, vīriešu un sieviešu līdztiesības un visu tautu, etnisko, nacionālo un konfesionālo grupu, kā arī pamatiedzīvotāju skaitā ietilpstošo personu draudzības garā; e) ieaudzināt cieņu pret apkārtējo dabu.”

Pašas reformas nepieciešamību ne GB, ne pārējās tīkla NVO neapšaubā, jo pirmie centralizēto eksāmenu rezultāti krievu skolās ir parādījuši salīdzinoši ar Latviešu skolām ļoti labus rezultātus latviešu valodas apgūšanā. Kā arī citos priekšmetos zināšanas nav novērtētas sliktāk kā latviešu skolās.

GB pētījuma datos BTT kampaņas „Nepametīsim nevienu bērnu novārtā” ietvaros uz jautājumu „Kādas jūsu dzīvē ir problēmas, kuras ir saistītas ar tautību” 28.5% norāda uz psiholoģiskām problēmām, 48.5% norāda uz saskarsmes problēmām (kuru pamatā ir valodas nezināšana), 5.7% uz izglītības problēmām, 4.1% norāda uz sociālām problēmām. Kopumā uz to, ka problēmas uz tautību pamata bērniem eksistē, norāda 51.4% bērnu, uz to, ka problēmu nav, - 33.6% bērnu, nav atbildējuši 15% bērnu.

Krievu bērni savos izteicienos ir minējuši sekojošus diskriminācijas pazīmes: bērni zaudē savu etnisko kultūru; citās valstīs neuzspiež savu valodu, aizliedzot mācīties vienīgi savā valodā; necieņa no nacionālā vairākuma puses; mēs esam nabagi (čigāniete).

Tomēr GB un BTT uzskata, ka valsts finansētajos radio un TV kanālos vajadzētu būt iekļautām arī programmām tradicionālo mazākumtautību bērniem – atbilstoši ANO Konvencijas 17. (īpaši a un d punktu), 29. (īpaši c un d punktu) 30. un 31. (2.punktu) pantiem.

Tiesības saglabāt savu kultūru un reliģiju

Minētajās tiesības tradicionālās Latvijas mazākumtautības nav ierobežotas vairāk kā jebkuras citas tiesiskas valsts mazākumtautības pārstāvis. Ir pilnīgi saprotams, ka visā pilnībā tiesības saglabāt savu kultūru ir iespējams nodrošināt konkrētās tautības vēsturiskās izcelsmes valstī. Grūti iedomāties, ka mazajā Latvijā ar salīdzinoši nelielu tradicionālo minoritāšu skaitu (izņemot krievus, kuru Latvijā ir vairāk nekā 1/3 iedzīvotāju) varētu nodrošināt teātrus, operas, grāmatu izdošanu, filmu tulkošanu viņu valodās. Vienīgi krieviem visas šīs iespējas ir. Savukārt pārējiem ir iespējas savas kultūra tradīcijas saglabāt un attīstīt, pateicoties līdzdalībai Latvijas Nacionālo kultūras biedrību Asociācijā.

Čigānu bērni

Starp Latvijas tradicionālajām mazākumtautībām, tāpat kā citur pasaulē, īpaši atšķiras čigānu populācija. Čigānu bērnu problēmas savā 2003.gada pētījumā analizējis Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju minoritāšu centrs. Čigāni ir 03% no iedzīvotāju kopskaita, tauta ar senām saknēm Latvijā, un pārliecinošs viņu vairākums atšķirībā no skaitliski lielākajām slāvu minoritātēm ir pilsoņi un brīvi runā latviski.

*Čigānu bērnu dzīves aina ir dramatiski – vairāk nekā 40% čigānu ir 4.klašu vai mazāk izglītība, liels skaits analfabētisma, vairākās pilsētās līdz pat 30% čigānu bērnu neuzsāk mācības pirmajā klasē, bērni regulāri kavē stundas un skolās ir vērojama čigānu bērnu izolācija no citiem bērniem. Nevienā skolā nemāca čigānu kultūru un vēsturi. Oficiāli strādā aptuveni 5% darbspējīgo čigānu, bet reģistrējušies kā bezdarbnieki tikai aptuveni 10%. Tas ierobežo čigānu iespējas saņemt pabalstus, viņiem nav sociālās un veselības apdrošināšana. No visiem Latvijā HIV inficētajiem neproporcionāli augsts ir čigānu skaits – 7%. Ar HIV ir inficēti 2% no visiem čigāniem. Līdz 2003.gadam bija reģistrēti 174 HIV inficēti čigāni, t.sk. bērni no 15-19 gadiem – 20 gadījumi un jaunieši no 20-24 gadiem – 67. Tas ir vienīgais pētījums statistikā, kas tiek analizēts pēc etniskās piederības principa. Interesanti, ka no 2337 HIV reģistrētajiem cilvēkiem Latvijā uz 2003.gada 1.janvāri puse bija krievu, 450 latviešu, 174 čigāni. Tātad čigānu un krievu īpatsvars ir ļoti liels. Piektā daļa sieviešu, kuras sūdzas par diskrimināciju, ir sastapušas to no policistu puses. Joprojām visā Eiropas vēstures garumā čigāni ir viena no visvairāk diskriminētajām un izolētajām grupām Eiropā. Pēdējos gados daudzas starptautiskas organizācijas nodrošina atbalstu programmām, kuru mērķis ir panākt čigānu līdztiesību sabiedrībā. Latvijā čigāni dzīvo jau sešus gadsimtus. Taču tikai 5% Latvijas iedzīvotāju būtu ar mieru kontaktēties ar čigāniem, bet 33% uzskata, ka čigānus nedrīkst ielaist Latvijā vispār. Jāsaka gan, ka minētie skaitļi, kuri liecina par ksenofobiju un diskrimināciju pret čigāniem, daudzās Austrumeiropas valstīs ir vēl daudz augstāki. **Puse no čigānu bērniem neapmeklē skolu.** Klaji diskriminējoši cenšoties panākt, lai čigānu bērni nemācītos respondenta bērna klasē, rīkotos ap 3% respondentu, bet „ieteiktu bērniem izvairīties no čigāna klases biedra” ap 6%. Aizvien vairāk čigānu atzīst nepieciešamību sniegt bērniem izglītību, taču daudzi no viņiem vēl nespēj pārvarēt dažādus sociālas dabas šķēršļus. Čigānu NVO līderi izejai no čigānu dramatiskās*

situācijas norāda, ka ir nepieciešams valsts atbalsts čigāniem, lai viņi varētu attīstīt gan mazo, gan vidējo uzņēmējdarbību. Čigānu NVO „Gloss” Tukuma nodaļas vadītājs iesaka noteikt kaut kādas priekšrocības uzņēmējdarbības sākšanai, „kaut kādu nišu, lai atdod mums, citādi, ieejot ES, to paņems kurdi”. 10% čigānu saņem invaliditātes pabalstu.

GB un BTT distancējas no sava viedokļa izteikšanas par nepieciešamajiem pasākumiem, kas būtu jāveic valstij čigānu bērnu izglītības un visas čigānu populācijas stāvokļa uzlabošanai. Arī situācija ar čigāniem daudz attīstītākās valstīs nekā Latvija liecina, ka čigāni ir pilnīgi īpaša, no vairuma zemi apdzīvojošām tautām atšķirīga nācija, par kuras attīstību, mūsaprāt, var spriest vienīgi paši čigāni.

Ir nepieciešams:

- starptautiskā sadarbībā meklēt risinājumu – kā iegūt izglītību čigānu bērniem, un censties uzlabot čigānu bērnu veselību un labklājību.

Nobeigums

Īsi secinājumi

NVO Bērnu tiesību tīkls atzīst, ka, lai gan ar lielu novēlošanos, bet Latvijas valsts ir uzsākusi īstenot un arī īstenojusi daļu no ANO 2001.gada rekomendācijās ieteiktajiem pasākumiem, kuri jāveic Latvijas valstij bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa uzlabošanai. Nopietns darbs valsts līmenī minētajā sfērā tika uzsākts kopš 2004.gada, kad darbu uzsāka Bērnu un ģimenes lietu ministrija. Pirms tam vērā ņemams darbs pie ANO rekomendāciju īstenošanas pārsvarā notika vienīgi LR Saeimas līmenī. Pārējo ANO rekomendēto darba daļu savu iespēju robežās veica nevalstiskās organizācijas, tādas kā Cerība bērniem, Černobiļas bērni, Daudzbērnu ģimeņu biedrība „Atvasīte”, Ģimeņu atbalsta centrs „Avots”, Bāriņtiesu un pagasttiesu darbinieku asociācija, Bērnu Fonds, Latvijas Ģimeņu Biedrību Apvienība, Hemofilijas fonds, Lauku Sieviešu apvienība, Mārtiņa fonds, Patērētāju interešu aizstāvības asociācijas, Vientuļo māšu biedrība ‘Iniciatīva, Cerība, Palīdzība’, Misija ”Pakāpieni”, Pašvaldību savienība, Rūpju bērns, Sabiedrība par atklātību “Delna”, Sociālās pediatrijas attīstības fonds „Saules mirdzums”, organizācija „Glābiet bērnus”, Jaunatnes padome. Diemžēl joprojām, pretēji ANO ieteiktajam un Eiropas direktīvās noteiktajam, Latvijā nav izveidota valsts finansēta, patiesi neatkarīga Bērnu Ombuda – tiesībsarga institūcija. Tās darbu sabiedriskā kārtā līdz šim pilda Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs un Sabiedrība par atklātību “Delna”. Diemžēl Bērnu un ģimenes lietu ministrijas darbs aptver tikai daļu no bērnu tiesību aizsardzības jomas, pārējo ministriju kompetencē paliekot tādām cilvēktiesību jomām kā izglītība, veselība, labklājība, drošība u.c.

Latvijā nedarbojas neviena augstākā līmeņa institūcija, kura uz juridiska pamata varētu reāli koordinēt pārējo ministriju un institūciju darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā. Šis ir viens no iemesliem, kādēļ bērnu stāvokļa uzlabošana izglītības, veselības, labklājības, drošības jomās notiek ievērojami neveiksmīgāk, salīdzinot ar panākumiem, ko sev piekrītošajā sfērā ir izdevies sasniegt Bērnu un ģimenes lietu ministrijai.

Veiksmīgi ir strādājis arī Valsts Cilvēktiesību biroja Bērnu aizsardzības departaments, tomēr tā darbs nav atbildis pilnvērtīga Bērnu Ombuda darba mērogam. Bērnu Ombudam ir jāpilda daudz vairāk funkciju nekā bija paredzēts pildīt un finansiāli nosegt Valsts Cilvēktiesību biroja ietvaros.

ANO Rekomendāciju sniegšana Latvijas valstij 2001.gadā ir veiksmīgs mehānisms bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī, un tas ir ANO Cilvēktiesību komitejas, Latvijas valdības un Latvijas organizācijas „Glābiet bērnus” (pārstāvējot NVO Bērnu tiesību tīklu) sadarbības rezultāts.

Galvenās rekomendācijas

Ieteikumi un rekomendācijas ir ietverti pa tēmām dažādās ziņojuma nodaļās. Tās lasot, ieteikumus sev var atrast visdažādāko profesiju pārstāvji, kuru darbs tieši vai netieši ir

saistīts ar bērniem visdažādākajos līmeņos, – iestādēs, pašvaldībās, ministrijās, parlamentā. Tādēļ Ziņojuma nobeiguma daļā ietveram tikai tos ieteikumus un rekomendācijas, kuri visām NVO tīkla organizācijām šķita visnozīmīgākie, jo attiecas uz lielu sabiedrības daļu.

1. Nodibināt patiesi neatkarīgu Bērnu Ombudu (tiesībsargu).
 2. Izveidot starpministriju un NVO Bērnu tiesību padomi ministru vai valsts sekretāru līmenī, kuras ieteikumi un lēmumi būtu juridiski saistoši.
 3. Apstiprināt realitātei atbilstošu iztikas minimumu un tam atbilstošu sociālās palīdzības sistēmu.
 4. Noskaidrot personu skaitu valstī, kuras dzīvo zem reālā iztikas minimuma, un nodrošināt šādiem bērniem aizsardzību pret diskrimināciju sociālajā, veselības, izglītības jomā.
 - 4.1. Noskaidrot bērnu skaitu, kuru vecāki pametuši valsti peļņas meklējumos, un kuri tādēļ ir palikuši bez juridiskas pārstāvniecības un nepieciešamās aprūpes un uzraudzības – nodrošināt šo bērnu tiesību garantēšanu
- Attiecībā uz 3.un 4.punktu jānodrošina sekojoša palīdzība:*
- valsts pabalsta ģimenēm ar bērniem apjomā, lai katram bērnam būtu nodrošināts iztikas minimums;
 - lai tiktu pārtraukta izlikšana bez piemērotas pretplatības piemērošanas;
 - lai visiem bērniem būtu pieejami medikamenti un kvalificēta medicīniskā palīdzība;
 - visiem bērniem būtu pieejama bezmaksas **kvalitatīva** izglītība.
5. Izbeigt uzvelt pašvaldībām valsts funkcijas, kuras tās nespēj pildīt bērnu tiesību aizsardzībā:
 - pārtraukt bērnu diskrimināciju pēc sociālā, veselības, izcelsmes un etniskā principa;
 - ieviest obligātu psiholoģijas kursu pedagogiem;
 - nodrošināt brīvpusdienas visiem bērniem, kuru ģimenēs pēc nodokļu nomaksas ienākumu līmenis uz vienu personu ir zemāks par 108 LVL (*valsts pusoficiāli atzītais iztikas minimums 2005.gadā, kurš nekur reāli netiek ņemts vērā*);
 - nodrošināt bezmaksas mācību līdzekļus (*iepriekš minētajiem bērniem*);
 - nodrošināt regulāru policijas kontroli vietās, kurās lieto un tirgo narkotikas;
 - nodrošināt pietiekamu ceļu policijas kontroli par braucējiem, kuri pārkāpj ceļu satiksmes noteikumus;
 - identificēt bērnus, kuri nav pierēģistrēti skolās, un nodrošināt viņiem izglītību;
 - identificēt bērnus, kuri regulāri kavē skolu.
 6. Valsts statistikā iekļaut rādītājus, kuri raksturo reālo situāciju attiecībā uz :
 - ģimenēm ar bērniem, kurām draud izlikšana vai kuras jau izliktas no dzīvokļiem;
 - bērniem, kuri nav pierēģistrēti skolā;
 - bērniem, kuri regulāri kavē skolu;
 - bērniem, kuri cieš no vardarbības (*izdalot atsevišķas vardarbības formas un atsevišķi grupējot vardarbības pielietošanas vietas*);
 - ielu bērnu skaitu.
 7. Apzināt un ņemt vērā bērnu viedokli, pieņemot ikvienu lēmumu valsts vai pašvaldību līmenī, kas tieši vai netieši skar bērnu intereses.
 8. Uzlabot izglītības kvalitāti, ieskaitot modernu mācību metodiku, mācību iestādēs.

9. Valsts radio un televīzijā nodrošināt samērīgu, kvalitatīvu raidījumu skaitu bērniem ar mērķi sniegt nepieciešamo informāciju (*par veselību, kultūru un mākslu, vēsturi, tajā skaitā programmas latviešu un nacionālo minoritāšu bērniem etniskās identitātes saglabāšanai, vardarbības mazināšanai, iecietības veicināšanai starp nacionālajām un reliģiskajām grupām*).
10. Izveidot piemērotu bērnu veselības aizsardzības sistēmu, lai izklūtu no kaunpilnās pēdējās vietās Eiropas Savienībā šajā jomā.
11. Uzlabot bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbu, lai tiktu konstatēts jebkurš bērns, kuram nepieciešama palīdzība, un lai šī palīdzība tiktu sniegta pilnā apjomā:
 - jāuzsāk sociālo asistentu dienesta veidošana;
 - jāpalielina bāriņtiesu kapacitāte un kontrole pār tām.

*Pateicoties Sorosa Fonda – Latvija un
Lielbritānijas Vēstniecības atbalstam*

Daži aspekti un atskaite par “Glābiet bērnus” pētījumu
ANO projekta
“Valsts vardarbība pret bērnu” ietvaros

Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez
vecāku gādības palikušu bērnu aprūpes
iestādēs un internātskolās

Latvijas organizācija “Glābiet bērnus”
Neatkarīgais bērnu Ombuds
Rīga 2001/2002

Daži aspekti* un atskaite par “Glābiet bērnus” projektu ANO projekta “Valsts vardarbība pret bērnu” ietvaros “Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās”

ANO 2000/2002. g. aicināja Valstu valdības un NVO ierobežot vardarbību pret bērniem. Projekts tika nosaukts “Valsts vardarbība pret bērniem”, kas nozīmē vardarbību pret bērniem valsts un pašvaldības iestādēs, arī ģimenēs – visur tur, kur valsts nepilda savu uzdevumu – pasargāt bērnu no jebkuras vardarbības, kā to prasa ANO Konvencija par bērna tiesībām. Atsaucoties šim ANO aicinājumam, organizācija “Glābiet bērnus” 2000. gadā uzsāka projektu “Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās”.

Projekta mērķis bija samazināt vardarbību pret bērniem bērnu iestādēs. Lai to panāktu, vajadzēja:

- izglītot bērnus un darbiniekus par bērnu tiesībām būt pasargātiem no vardarbības un par vardarbību kā tādu, kur vērsties pēc palīdzības;
- atklāt bērnu tiesību pārkāpumus, dokumentēt tos audio un video ierakstos, izanalizēt, iesniegt prokuratūrai pārbaudei;
- ar masu mēdiju palīdzību iesaistīt sabiedrību bērnu tiesību pārkāpumu novēršanā bērnu iestādēs;
- izanalizēt iegūtos datus, lai konstatētu, kas traucē novērst bērnu tiesību pārkāpumus iestādēs – kādas nepilnības būtu jānovērš likumdošanā un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas un tiesībsargājošo valsts institūciju darbā, lai varētu palīdzēt bērniem, kuri cieš no vardarbības.

Projektā piedalījās:

organizācijas “Glābiet bērnus” pārstāvji – Inguna Ebela, dr.med., organizācijas priekšsēdētāja, Valentīna Eihenberga – direktore, socioloģe, Pēteris Mežulis – uzticības telefona konsultants, psihologs, raidījumu “Glābiet bērnus” žurnālists, Edmunds Paulavičs – videooperators.

“Glābiet bērnus” pieaicinātie eksperti:

- Juridiskais birojs “Rektiņa un Mieze”
- Maija Valce mag. paed., psiholoģe
- Ilze Veitnere psiholoģe, tiesu medicīnas eksperte
- Aida Prēdele Saeimas deputāte

* Šajā sadaļā rakstīto, kā arī mūsu visa kopējā apsekojuma rezultātus no juridiskā viedokļa izvērtēs juridiskais birojs Rektiņa un Mieze (skat. tālāk tekstā). Tādēļ mēs vairāk pakavēsimies pie pārējiem problēmas aspektiem, kā arī detalizēti pie mūsu apsekojuma norišu apraksta trijās Latvijas vietās – Aleksandrovas internātskolā Konstantinovā Talsu rajonā, sociālās aprūpes centrā “Veģi” Talsu rajonā un vairākās Liepājas bērnu iestādēs.

- Vaira Paegle Saeimas deputāte
- Aija Barča Saeimas deputāte
- Una Brenča ģenerālprokuratūras prokurore
- Ilze Sīpola Municipālās policijas pārstāve
- Aija Korņeva TV Panorāmas žurnāliste
- Iveta Baškevica psiholoģe
- Latvijas Bāreņu biedrība – priekšsēdētājs Jānis Salmiņš

Projekta gaitā apsekotas 29 bērnu – bāreņu iestādes (skat. pielikumā) – tajā skaitā:
bērnu nami - 7;
internātskolas - 5;
speciālās internātskolas – 4;
pamatskolas - 4;
vidusskolas - 3;
sociālas aprūpes centri - 3
ģimenes aprūpes centri - 1;
izglītības – rehabilitācijas centri - 1;
arodskolas - 1 :

Apmeklējot 29 bērnu iestādes katrā no viņām notika stundām ilga liecību un interviju dokumentēšana, gan filmējot, gan veicot audioierakstus.

Projektu finansiāli atbalstīja Sorosa Fonds Latvija un Lielbritānijas vēstniecība. Projekts sastāvēja no divām daļām – izglītojošās un pētnieciskās.

Izglītojošo daļu atbalstīja vairāk Lielbritānijas vēstniecība un tas nozīmēja, ka 29 internātskolās, bērnu namos, sociālās aprūpes centros, patversmēs un skolās “Glābiet bērnus” speciālisti sarunājās ar audzēkņiem un darbiniekiem par bērnu tiesību tēmām un problēmām, skaidrojot pieeju tām ANO Konvencijas par bērnu tiesībām aspektā. Tika stāstīts par to, kas ir vardarbība pret bērniem, kā to konstatē, kādas sankcijas par to paredzētas LR likumdošanā un citās valstīs. Bērnu iestāžu darbinieki tika aicināti ziņot par bērnu tiesību pārkāpumiem vietējām bērnu tiesību aizsardzības struktūrām vai/ un, ja ir neuzticēšanās viņu darbam, tad ziņot Valsts bērnu aizsardzības centram (VBTA) vai visbeidzot organizācijai “Glābiet bērnus”. Par pamatotām aizdomām par bērnu tiesību pārkāpumiem, kurus ignorē iestādes vadība, tika mudināts ziņot policijai, prokuratūrai. “Radu būšanas” un korupcijas gadījumā “Glābiet bērnus” aicināja ziņot Ģenerālprokuratūrai.

Projekta sadaļu par vardarbības izpēti galvenokārt finansēja Sorosa Fonds Latvija. Situāciju ar vardarbību “Glābiet bērnus” pētīja sarunājoties ar bērniem, kā arī lūdzot aizpildīt anketas (galvenos jautājumus skat. pielikumā). Par iegūtajiem rezultātiem un vardarbības gadījumiem “Glābiet bērnus” informēja Izglītības, labklājības, tieslietu ministrus un Starpministriju bērnu tiesību komisiju un Saeimas deputātus.

Sarunas ar bērniem un atbildes anketās liecina, ka bērni nezina, kas ir vardarbība, izprot kā fizisku vardarbību - piekaušanu ar vidējiem vai smagiem miesas bojājumiem, bet kā seksuālu vardarbību – izvarošanu. Tikai pēc ilgstošas izskaidrošanas bērni piekrīt vardarbības starptautiski pieņemtajam skaidrojumam.

Pavisam vājš priekšstats bērniem ir par tādiem vardarbības veidiem kā pamešana novārtā, bet īpaši par emocionālo vardarbību. Augšminētais liecina, ka pētot

vardarbības izplatību postkomunisma valstīs ir jābūt īpaši pielāgotām aptaujas anketām.

Secinājumi ir, ka:

- līdzšinējie pētījumi visticamāk neatspoguļo patieso stāvokli un vardarbības izplatības rādītājus*;
- nepieciešams izglītēt bērnus par dažādiem vardarbības veidiem un kā no tās izsargāties.

*2000.g. pētījums Īrijā liecina, ka > 80% bērnu kopumā ir sastapušies ar dažādiem vardarbības veidiem. 80 – to gadu pētījumi no ASV liecina, ka katra 4. meitene un katrs 10. zēns ir cietuši no seksuālas vardarbības. Tajā pat laikā 1998/1999g. “Glābiet bērnus” pētījumi, aptaujājot 4300 skolēnus ar anketu palīdzību liecina, ka no fiziskas vardarbības cietuši tikai 18% bērnu, bet no seksuālas vardarbības 2% bērnu, vidēji Latvijā. Taču ekstrapolējot šos datus uz valsts bērniem kopumā, (arī pie šī salīdzinot ārzemju datiem zemā vardarbības līmeņa) absolūtais bērnu daudzums, kuri atzīst, ka cietuši no vardarbības, ir dramatisks – no fiziskas vardarbības ~ 100 000 bērnu, no seksuālas > 10 000 bērnu. Minētie skaitļi varētu liecināt, ka Latvijā ne bērniem, ne pedagogiem, ne vecākiem nav izpratnes par to, kas īsti ir vardarbība pret bērnu plašākajā šī vārda nozīmē. Līdz ar to, lai gan vardarbība pret bērnu ir aizliegta vairākos Latvijas likumos, piem. Bērnu tiesību likumā un Krimināllikumā, sabiedrība pilnībā neizprot pat šajās likuma normās ietvertos jēdzienus. Pat daudzi Saeimas deputāti nepiekrīt, ka ar likumu ir aizliegts pielietot bērniem jebkurus miesas sodus – t. sk. pērt, raut aiz ausīm, kniebt utt. Lai gan tieši tas ir aizliegts Bērnu tiesību aizsardzības likumā. Līdz ar to nav brīnums, ka skaidrojot Krimināllikumu 174. pantā noteiktās likuma normas vairāki speciālisti juristi ir būtībā aizstāvējuši pāridarītāju nevis upuri, kurš cietis no vardarbības, skaidrojot, ka vardarbība ir notikusi sitot bērnu tikai tad, ja sitējam ir bijis nodoms pazemot bērnu vai sagādāt viņam fiziskas vai garīgas ciešanas.

Pēdējais pētījums, kas veikts UNICEF uzdevumā 35 valstīs, tajā skaitā Latvijā, kur to veica Latvijas fakti 2001. g. aptaujājot 400 Latvijas bērnus, liecina, ka “Glābiet bērnus”, VBTAC un UNICEF Latvijas nacionālā komitejas darbs, izskaidrojot vardarbības jēdzienu TV raidījumos “Glābiet bērnus” un skolās, ir devis labus rezultātus. Tā šogad jau 62% bērnu atzīst, ka ir izjutuši vardarbību un agresīvu izturēšanos mājās, 18% tāpat kā “Glābiet bērnus” 1999. gada pētījumā pieredzējuši sišanu, 44% bērnu jau izprot, kas ir emocionāla vardarbība. Tomēr pie jēdziena izpratnes vēl jāstrādā, jo šie skaitļi neticami lielā mērā vēl atpaliek no, piemēram, Īrijas rādītājiem.

Bērnu aptauja, kuru “Glābiet bērnus” speciālisti un brīvprātīgie veikuši 29 Latvijas bērnu iestādēs, pilnībā apstiprina to, ka Latvijas valdībai ir aktīvi jāīsteno dzīvē ANO 2001.g. Rekomendācijas – jāsamazina bērnu skaits iestādēs, jānodrošina bērni ar audžuģimenēm, jāsaved kārtībā likumdošana un adopcijas sistēma tā, lai bērni tiktu maksimāli adoptēti, lai būtu nodrošināta vardarbības atklāšana, cietušo un liecinieku reāla aizsardzība un vainīgo sodīšana.

Pielikumā skat. dažus jautājumus no aptaujas anketām.

Kopumā tika aptaujāti 170 bērni. Aptaujas rezultāti liecina ne tikai to, ka bērni nezina, kas īsti ir vardarbība, bet apliecina, ka 90% bērnu momentā atstātu bērnu

namu, internātskolu, ja vien viņiem būtu kur iet. Tikai 10% bērnu jūtas labi aprūpes iestādēs.

Tas lieku reizi apliecina ANO pieprasīto pārveidojumu nepieciešamību – attīstīt audžuģimeņu tīklu, samazināt bērnu skaitu iestādēs, stimulējot alternatīvo aprūpi. Mēs redzam, ka bērni iestādēs atrodas gadiem ilgi, tā vietā, lai atrastu viņiem ģimeni, redzam, ka 90% bērnu jūtas vientuļi. Bet redzam arī, ka 85% bērnu visvairāk sāpinātu apziņa, ka viņi nekad nesatiks mammu vai tēti (tulko, ka viņiem nekad nebūs ģimenes – īsto vecāku jeb alternatīvas)

Trešais “Glābiet bērnus” uzdevums projektā bija pārliecināties par to, kā bērniem pret varmācību palīdz visa valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēma, t.i. VBTAC, skolu valdes izglītības nodaļas (bērnu tiesību speciālisti), bāriņtiesa, pagasttiesa, policija, (nepilngadīgo lietu inspektori), prokuratūra, kā arī, kā šīs minētās struktūras uzrauga attiecīgās ministrijas, t.i.:

- Izglītības Ministrija – Izglītības nodaļas, izglītības valsts inspekciju utt., internātskolas, speciālās internātskolas, VBTAC;
- Labklājības Ministrija – bāriņtiesas, pagasttiesas, sociālās aprūpes centrus, bērnu namus, patversmes.

“Glābiet bērnus” pārbaude bērnu iestādēs notika gan plānveidīgi, gan atsaucoties uz ienākošām sūdzībām par vardarbību konkrētā iestādē.

“Glābiet bērnus” ir 2 lielākie precedenti šajā apsekojumā, kur ir bijušas kritikas situācijas ar plaša spektra vardarbību pret bērniem. 2 atšķirīgas pakļautības iestādes – 2 atšķirīgi risinājumi – nu jau augstākos etapos – nākamajos līmeņos – virs direktora, t.i. pagasttiesa, valsts bērnu tiesību speciālists, policija, ministrija.

1. precedents pozitīvais – IM pakļautībā esošā Aleksandrovas speciālā internātskola Krāslavas rajonā.

2. precedents negatīvs - LM pakļautībā esošais bērnu sociālās aprūpes centrs “Veģi” Talsu rajonā.

Ir arī 3. precedents – kas radies “Glābiet bērnus”, apsekojot vairākas Latvijas iestādes un tiekoties ar Liepājas bērnu tiesību speciālistu un policijas darbiniekiem.

Veicot pārbaudi 29 bērnu iestādēs, konstatējam, ka izšķirošā persona, kura nosaka būs vai nebūs vardarbība pret bērniem iestādē – ir iestādes direktors. Kur bija direktors, kurš šādas lietas kontrolēja un nepieļāva, tur viņas vai nu nenotika, vai notika ierobežoti. Liela nozīme arī kolektīva vispārējam izglītības līmenim. Tā piem. lieliska direktore Pamūšas internātskolā. Direktors un spožs kolektīvs – Lielplatonas speciālajā internātskolā. Īpašs gadījums Bebru internātskola – Aizkraukles rajonā, kur bērni no visas Latvijas pēc “Glābiet bērnus” vasaras nometnēm – nevēlas braukt mājās. Bebru internātskolā ir arī “Glābiet bērnus” vietējā nodaļa, pedagogi no citām Latvijas vietām brauc šeit pieredzes apmaiņā. Bet! Turpat netālu – Mālpils internātskolā arī ir “Glābiet bērnus” nodaļa, bet šajā skolā bērni pēc vasaras nometnēm labprāt atgriežas mājās, skolā formāli bērnu labā viss tiek darīts, taču bērni nejūtas nedz atraisīti, nedz arī izjūt sirsniņu pret sevi. Sirsniņas te nav, ir laipns atturīgums.

Pamūšas internātskolā pie labas direktores un mācību daļas vadītājas ir skolotāji, kuri ir vardarbīgi pret bērniem. Eksistējošā likumdošana neļauj tādus atbrīvot no darba. Direktore atkārtoti mēģinājusi to darīt, bet izglītības inspekcija atkal atjaunojusi darbā pierādījumu trūkuma dēļ.

Šis ir ļoti nopietns “Glābiet bērnus” konstatējums likumu – toreizējā Darba Likumu Kodeksa – nepilnībai. DLK neparedz iespēju atlaist no darba cilvēku uz aizdomu pamata par vardarbību. Tā ir vispirms jāpierāda. Taču – DLK ļauj atstādināt cilvēku uz izmeklēšanas laiku no darba pienākumu pildīšanas, t.i. pārvedot citā darbā un saglabājot darba algu. Patreizējos Latvijas pašvaldību trūcīgā finansējuma apstākļos tas bieži nav iespējams. Rezultātā – bērni cietušie paliek kopā ar varmāku, kurš netraucēti var iespaidot liecinieku mainīt liecības, traumēt un iebaidīt bērnus.

Pozitīvie piemēri

“Glābiet bērnus” saņēma trauksmes signālu no Iecavas internātskolas direktores, ka viņa atklājusi, ka kāda ilggadīga skolotāja regulāri pazemo un spīdzina bērnus. Direktore uzaicināja “Glābiet bērnus”, jo uzskatīja, ka pastāvošās likumdošanas nepilnības un sabiedrības attieksme varētu traucēt viņai atbrīvot no darba vardarbīgo skolotāju. Direktore informēja rajona prokuratūru. Arī “Glābiet bērnus” pēc bērnu, skolotāju intervēšanas iesniedz Bauskas virsprokuroram iesniegumu ar lūgumu pārbaudīt vai skolotājas rīcība nesatur Krimināllikuma 174. panta pazīmes un ierosināt krimināllietu. Pārbaude notika, krimināllietā tika ierosināta. Cietušos bērnus bija iespējams nopratināt, jo skolotāja tika atstādināta no darba pienākumu pildīšanas uz laiku un pārvesta citā apmaksātā darbā turpat skolā. Diemžēl, saskaņā ar toreizējo Darba likumu kodeksu, pavisam atbrīvot personu var tikai, ja pilnībā pierādīta viņas vaina. Ja direktore nebūtu uzņēmusies risku un atbildību, tomēr atrodot minēto risinājumu (izolēt skolotāju no cietušajiem un lieciniekiem), visticamāk iestātos apburtais loks – skolotāja turpinātu iebaidīt un šantažēt cietušos un lieciniekus, un kā jau tas visbiežāk gadās – cietušie un liecinieki baidītos apstiprināt viņas vainu. Bauskas prokuratūrā ir īpaša attieksme pret bērniem, un šeit tiek ņemta vērā ANO Konvencija par bērna tiesībām, arī bērns tiek uzskatīts kā prioritāte. Prokuratūra pati izmeklē vairumu lietu, kur cietušais ir bērns, jo prakse liecina, ka lielākā daļa policijas darbinieku vēl nav ieguvuši attiecīgu izglītību un kapacitāti, lai spētu izmeklēt lietas, kurās cietušais ir bērns, atbilstoši viņa speciālajām vajadzībām.

Arī otrs piemērs no Bauskas rajona ir pozitīvs, lai gan tikai daļēji.

“Glābiet bērnus” lūdza pārbaudīt arī informāciju par vardarbību pret bērniem **Pamūšas speciālajā internātskolā un Bauskas bērnu namā**. Bauskas prokuratūra reaģēja operatīvi un pārbaudīja informāciju. Taču tā kā vardarbība pret bērniem Bauskas bērnu namā izrādījās epizodiska un tikai no dažu audzinātāju puses, tad krimināllietu neierosināja. Juristu analīzē var sīkāk iepazīties ar skaidrojumiem, kāpēc - tāpēc, ka audzinātājiem “neesot bijis nodoma pazemot vai sagādāt bērnam ciešanas”. Tāda diemžēl vēl ir arī lielas sabiedrības daļas attieksme, ka fiziski sodi nāk bērnam tikai par labu. Lai gan kā ANO Konvencija par bērna tiesībām, tā arī Bērnu tiesību aizsardzības likums un arī Krimināllikums pēc būtības aizliedz fiziskus (miesas) sodus un cieņu un godu aizskarošu izturēšanos pret bērniem, diemžēl daudzi policisti un prokurori pieturas pie morāli un pārkāpjot starptautiskās tiesību normas novecojušā Krimināllikuma 174. panta skaidrojuma (skat. juridiskajā atzinumā). Pamūšas internātskolā arī konstatējam Darba

likuma kodeksa nepilnības, kas gadiem ilgi liedz direktorei atbrīvot no darba par vardarbību pret bērniem dažus pedagogus.

Spožākais pozitīvais piemērs no “Glābiet bērnus” pētījuma ir bērnu tiesību pārkāpumu novēršana Aleksandrovas speciālajā internātskolā – kas apstiprina, ka pat pie nepilnīgas likumdošanas var panākt pozitīvu rezultātu, bērnu labā saliedēti darbojoties sabiedriskai organizācijai ar Izglītības ministriju, presi, ģenerālprokuratūru, rajona prokuratūru un policiju, ja cilvēkam izdodas pacelties pāri “radu un draugu būšanai”, bailēm apkaunot savu (Latgales) rajonu, un stingri pieturēties pie ANO Konvencijas par bērna tiesībām tajos brīžos, kur vietējā likumdošanā ir tukšās vietas – nišas.

Rudenī “Glābiet bērnus” saņēma ziņas, ka Aleksandrovas internātskolā notiek emocionāla, fiziska, seksuāla vardarbība pret bērniem, arī pamešana novārtā. “Glābiet bērnus” sāka meklēt iespējamus lieciniekus un sazinājās ar viņiem. Tie bija bijušie un esošie internātskolas darbinieki. “Glābiet bērnus” darba grupa izbrauca uz Aleksandrovu un konstatēja sekojošo: skolas audzēkņi ir bāli, vāji, iebaidīti, baidās no atklātības. Tomēr pastāstīja, ka nepietiekot pārtikas, deviņos vakarā izslēdz elektrību, ir kopēja tualete zēniem un meitenēm – pie tam bez durvīm, nav iespējas pastaigāties, ne paskatīties televizoru, nav spēļu un rotaļu, par pārkāpumiem tiek sisti, audzinātāji uzlielot tos bērnus, kuri piekauj un pazemo pārējos. Skolas direktors seksuāli uzmācoties meitenēm savā kabinetā, kad viņas lūdz iespēju piezvanīt pa telefonu. Direktors lietojot skolas transportu medību braucieniem kopā ar rajona vadības pārstāvjiem un citām amatpersonām, par dārgu naudu tirgojot savas saimniecības, zemas kvalitātes produkciju skolas virtuvei. Cilvēki, kuri mēģinājuši aizstāvēt bērnu intereses tiekot iebaidīti un atlaisti. Ar izglītības nodaļas un domes izpilddirekcijas darbiniekiem tiekot rīkotas kopīgas izklaides, tādēļ arī šīs amatpersonas ignorējot skolas darbinieku sūdzības.

Bāriņtiesas darbiniece vienlaikus ir arī skolas darbiniece, tādēļ baidoties zaudēt darbu un aizstāvēt bērnus. Psiholoģe esot direktora sievasmāte, kura neliekas ne zinīs par bērnu ciešanām.

Viss tas turpinoties gadiem, un valdot pilnīga direktora diktatūra, patvaļa un nesodāmības apziņa.

“Glābiet bērnus” momentā informēja par notiekošo Izglītības ministriju, valsts Prezidenti, Ģenerālprokuratūru un masu medijus aicinot panākt krimināllietas ierosināšanu.

“Glābiet bērnus” saņēma vislielāko atsaucību no augšminētajām struktūrām. Savukārt no Krāslavas rajona domes izpilddirektora, skolas amatpersonu un daļēji vietējās preses puses tika organizēts milzīgs pretspars “Glābiet bērnus”.

Uz Aleksandrovu izbrauca Izglītības ministrijas pārbaude ar ministru priekšgalā. Diemžēl situācija pierādīja, ka valsts bērnu tiesību aizsardzības struktūra un Izglītības ministrijas ierēdņi nebija gatavas rīkoties efektīvi krīzes situācijā.

Netika atstādināti no amata pienākumu pildīšanas bērnu apsūdzētie skolas darbinieki, netika arī nodrošināta cietušo un liecinieku aizsardzība, kuriem tika draudēts, tāpat bērniem uzreiz nebija pieejami psihologi, kuri varētu viņus mierināt emocionālas krīzes brīdī. Tas viss nav iedomājams attīstītā rietumu demokrātijas valstī.

Pateicoties “Glābiet bērnus” ciešai sadarbībai ar masu medijiem un Izglītības ministru Kārli Greiškalnu faktiski izdevās radīt modeli, kā turpmāk rīkoties līdzīgās situācijās.

Pateicoties ministra operatīvai rīcībai, gan ar novēlošanos, bet tomēr, neskatoties uz visām toreizējā Darba likumu kodeksa u.c. likumu nepilnībām, nedz arī koruptīvām un

nepotiskām (radu) saitēm vietējo amatpersonu un skolas darbinieku starpā, **izdevās bērniem palīdzēt relatīvi ātri.**

Lieta ieguva pozitīvu virzību pateicoties Krāslavas rajona virsprokurorei Maldai Kristovskai un VBTAC uzraudzības nodaļas vadītājai Fainai Lomānovai, kā arī vietējās Dagdas policijas inspektorei, kura nevēlējās publiskot savu vārdu.

Aizdomās turētie skolas pedagogi gan ņēma slimības lapas, gan devās atvaļinājumos, Izglītības ministrija mēģināja viņus atstādināt no darba, taču esošā likumdošana to tiešā veidā izdarīt neļāva utt. Ar bērniem novēloti, bet tomēr uzsāka strādāt psihologi. Lieliski strādāja policija un prokuratūra.

Rezultātā tika ierosinātas vairākas krimināllietas par valsts amatpersonas stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, vardarbību pret bērniem un seksuālu izmantošanu utt.

Pēc Aleksandrovas gadījuma Izglītības ministrija deva pavēli apsekt visas Latvijas internātskolas, apmācīt pedagogus un bērnu par vardarbības pazīmēm un tās novēršanu. Bija radīts precedents, ka nesodāmības ēra par pārdarījumiem bērniem ir beigusies.

Lai gan VBTAC jau 1999. g. bija izdevusi mācību līdzekli skolām par vardarbības novēršanu, diemžēl, pirms “Glābiet bērnus” pētījumu braucieniem, tikai retās internātskolās pie tā bija nopietni strādāts.

Situācija, kura izveidojusies bērnu tiesību aizsardzībā internātskolās, lieku reizi apliecina sabiedrisko organizāciju nepieciešamību, un to, ka sabiedrībai ir milzīgs spēks, ja tā ar preses palīdzību nopietni iesaistās kādas problēmas risināšanā.

24. okt. 2001. g. notika tiesa, un ir pirmais notiesātais - Aleksandrovas internātskolas audzinātājs Oļegs Lisjonoks. Tika pierādīta viņa vaina bērnu spīdzināšanā 32 no 33 epizodēm, kurās bija 23 cietušie. Domājams, ka tie ne tuvu nav visi cietušie. Neskatoties uz milzīgo Dagdas policijas un Krāslavas prokuratūras darbu, lai pierādītu šīs epizodes, tiesa piesprieda Lisjonokam tikai 2,5 gadi nosacīti, bet spriedumā neierakstīja, ka šis cilvēks nedrīkst strādāt ar bērniem.

“Glābiet bērnus” iesniedza protestu Ģenerālprokuroram ar lūgumu pārsūdzēt spriedumu augšminēto iemeslu dēļ, kā arī tāpēc, ka 23 cietušie bērni nav iepazīstināti ar spriedumu, un nav ņemts vērā viņu viedoklis, kas atkal ir rupji ANO konvencijas par bērna tiesībām pārkāpumi.

Un jau tūlīt pēc dažām dienām “Glābiet bērnus” saņēma informāciju, ka Lisjonoks turpina strādāt ar bērniem Tilžas internātpamatskolā, kuras direktors viņam devis “spožu” raksturojumu iesniegšanai tiesā. Ļoti labu raksturojumu esot tiesai sniedzis par Lisjonoku arī Kaivas internātskolas direktors, kurā Lisjonoks esot nostrādājis 12 gadus.

Lisjonoks nevarēja būt vardarbīgs pret bērniem tikai un vienīgi Aleksandrovas internātskolā, tāpēc jāvaicā, kas par cilvēkiem ir abu pārējo Lisjonoka darbvietu direktori, kuri taču ir bērnu likumīgie pārstāvji, un no kuriem šie bērni ir pilnībā atkarīgi. Vai šādi cilvēki vispār drīkst strādāt ar bērniem, kuri pieņem šādus darbiniekus. “Glābiet bērnus” saņemot informāciju lūdza pārbaudīt ģenerālprokuratūrai un VBTAC, informējot arī masu medijus.

Dažu dienu laikā tika panākts, ka O. Lisjonoks iesniedz atlūgumu. Normāli gan būtu, ka viņš tiktu atlaists sakarā ar tiesas spriedumu, ka ir spīdzinājis un mocījis, piekāvis 23 bērnus vismaz 32 reizes. Pēdējais “Glābiet bērnus” panākumus ir, ka pēc “Glābiet bērnus” lūguma vēstules Ģenerālprokuroram, spriedums ir pārsūdzēts. Tiesu gaide arī citi aleksandrovieši, pret kuriem celta apsūdzība. Tā kā 2002.g. process turpinās.

Lūk mūsu “nosacīti” pozitīvie piemēri. Pozitīvie tāpēc, ka amatpersonas ir atsaukušās un pēc savām iespējām un izpratnes ir palīdzējušas bērniem, t. i. pildījušas savu pienākumu.

“Nosacīti” pozitīvie, tāpēc, ka tas nav normāli, ka –

- vardarbību pret bērniem atklāj, savāc pierādījumus un lūdz ierosināt krimināllietu sabiedriska organizācija, lai gan valstī ir bērnu tiesību aizsardzības inspektori, bāriņtiesas, izglītības nodaļas, izglītības valsts inspektori, sociālās palīdzības dienesti, policija un prokuratūra;
- ka bērnu tiesību aizsardzības struktūras ir pakļautas pašvaldībai, kurā to pilnvērtīgu darbu negatīvi ietekmē radu un draugu būšana:
 - netiek nodrošināta bērnu – cietušo un liecinieku aizsardzība (nav kur pārvietot bērnus, lai izolētu tos no aizdomās turamiem pāridarītājiem),
 - netiek atstādināti uz izmeklēšanas laiku no amata pienākumu pildīšanas bērnu apsūdzētie darbinieki,
 - bērniem nav reālas iespējas paziņot par vardarbību pret viņiem tajos gadījumos, ja ir nepieciešamība to darīt nezinot direktoram.
- ka valstī nav valsts finansēta bērnu ombuda; neatkarīga bērnu tiesību novērotāja, kurš atbilstoši ANO 2001. g. Rekomendācijām Latvijas valdībai ir jāizveido, lai ikvienam valsts bērnam būtu iespēja griezties pēc palīdzības, ja viņš to nesaņem no dienestiem pēc dzīves vietas, kuri viņu ignorē;
- ka esošās likumdošanas nepilnības vai tās nepareiza piemērošana nespēj garantēt ANO Konvencijas par bērna tiesībām ievērošanu valstī
- šie pozitīvie piemēri vispār var būt pozitīvi nevis kā to instanču darba rezultāts, kurām par šo darbu maksā algu, bet gan iejaucoties ģenerālprokuratūrai (vietējās prokuratūras vietā) vai Izglītības ministram (savu ierēdņu un vietējo izglītības nodaļu un izglītības valsts inspekcijas nodaļu vietā), VBTAC (vietējo pašvaldības bērnu tiesību speciālistu, pagasttiesu un sociālo dienestu vietā, abi pēdējie bez tam vispār ir Labklājības ministrijas pakļautības dienesti!)

Negatīvie piemēri

Liepājas bērnu nams, speciālā internātskola, Sociālās aprūpes centrs Veģi Talsu rajonā.

Liepājas piemēri sīkāk aplūkoti juridiskajā atzinumā. Piebildašu vienīgi, ka **Liepāja** ir klasisks gadījums, kur bērnu tiesību dienesti metas vienotā frontē, iesaistot presi, aizstāvot sava rajona godu, tā vietā, lai iedziļinātos savās kļūdās un mēģinātu tās novērst. Atklājot Liepājas bērnu iestādēs vairākas nopietnas norādes uz bērnu tiesību pārkāpumiem, darba grupa izdiskutēja tās ar valsts bērnu tiesību speciālisti Daci Liņķi, kura arī sniedza videointerviju. Saruna notika mierīgā gaisotnē un ir fiksēta videoierakstā. Pēc tam, kad “Glābiet bērnus” bija informējusi presi par sava pētījuma rezultātiem un atklātajiem bērnu tiesību pārkāpumiem, liepājnieki gribēja sūdzēt “Glābiet bērnus” tiesā par goda un cieņas aizskaršanu. “Glābiet bērnus” darba grupa,

kurā bija gan psihologs, gan sociologs, gan ārsts, gan žurnālisti, vienojās, apkopojot savu viedokli kopīgā preses relīzē, ka, dažās **Liepājas bērnu iestādēs kā internātskolā un bērnu namā** ir konstatēta emocionāla, kā arī viegla fiziska vardarbība pret bērniem, konstatētas arī nopietnas norādes par seksuālo vardarbību pret bērnu nama bērniem no internātskolas audzēkņu puses. Visi iegūtie dati videokasetēs tika iesniegti ģenerālprokuratūrai ar lūgumu organizēt pārbaudi, vai bērnu iestāžu darbinieku un bērnu tiesību dienestu rīcība nesatur vairākus Krimināllikuma pantos atzīmēto nodarījumu pazīmes.

Pēc Ģenerālprokuratūras rīkojuma Liepājas policija un prokuratūra pārbaudīja “Glābiet bērnus” sūdzību un (skat. juridisko atzinumu), prasību noraidīja.

Ar nožēlu jākonstatē, ka prasības noraidīšanas pamatā acīmredzot bija aizsardzības reakcija pret rīdzinieku sabiedriskas organizācijas it kā aizskārumu, tā arī diemžēl novecojis un starptautiskām cilvēktiesībām neatbilstošs uzskats par Krimināllikuma 174. panta skaidrojumu.

Jāatzīst gan, ka Liepājā bērnu tiesību dienesti strādā efektīvi, saliedēti, multidisciplināri – ciešā sadarbībā ar policiju, un “Glābiet bērnus” atklātos pārkāpumus tādēļ būtu iespējams diezgan ātri novērst. Žēl, ka tas netika izdarīts tikai tāpēc, ka Liepājas dienesti “Glābiet bērnus” rīcību uztvēra kā viņus aizskarošu.

Plaša spektra ilggadēja nesodīta vardarbība pret bērniem sociālās aprūpes centrā Veģi.

2001. gada sākumā Glābiet bērnus saņēma pirmo informāciju par smagajiem bērnu tiesību pārkāpumiem Veģos. Ziņas sniedza bijusī mūzikas skolotāja, psiholoģe B. Kad viņa par vairākiem stipri sasīstiem bērniem, kā arī emocionālu vardarbību bija nesekmīgi ziņojusi direktoram un policijai, bērnu tiesību speciālistiem un bāriņtiesai, un Labklājības ministrijai, šo pedagogu atlaida no darba. B. savās vēstulēs minēja ap 10 konkrētus bērnus, kurus bija situši, spīdzinājuši, pazemojuši un seksuāli izmantojuši Veģu darbinieki.

“Glābiet bērnus” darba grupa, pieaicinot vienu no retiem Latvijas speciālistiem darbam ar garīgi atpalikušiem bērniem, paed. mag. un psiholoģi Maiju Valci – Talsu rajona IP konsultanti. Pirmajā braucienā “Glābiet bērnus” intervēja bijušos Veģu audzēkņus, kuri tagad dzīvo sociālās aprūpes centrā Ziedkalne Jelgavas rajonā. Iegūtā informācija bija satriecoša. Satriekts bija arī Ziedkalnes direktors A. Nīmanis, kurš izteicies – *es zināju, ka Veģos nav viss kārtībā, ka tur bērnus iespaido, bet kaut ko tādu es iedomāties nevarēju, pat nojaust ne*. Iegūto video un audioinformāciju “Glābiet bērnus” nekavējoties iesniedza LR Ģenerālprokuroram līdz ar psihologa atzinumu, ka pret bērniem Veģos acīmredzot norit ilggadīga, nesodīta plaša spektra vardarbība – fiziska, emocionāla un seksuāla. Lūdzām ierosināt krimināllietu un, deleģēt mūsu “Glābiet bērnus” komandā prokuroru no Ģenerālprokuratūras. Pieaicinot vēl divus deputātus no Saeimas, apsekojām bērnus pašos Veģos. Intervējām bērnus, esošos un bijušos Veģu darbiniekus un bijušos audzēkņus vairākās Latvijas pilsētās. **Atklājām, ka visi signāli policijā un bērnu tiesību struktūrās, kuri gadiem ir ienākuši tajā skaitā arī Labklājības ministrijā (LM), ir palikuši bez reālas operatīvas rīcības, bērniem nav palīdzēts un patiesībā neviens nekad nav bērnus izvaicājis par vardarbību pret viņiem, nav izvaicājis bez Veģu darbinieku klātbūtnes, no kuriem bērni baidās.**

Gan bērni, gan pieaugušie atklāja, ka bērni tiek sisti ar šļūteni pa kāju pēdām, lai nepaliek zilumi, ar vadiem, ar siksnām, slēgti ar rokudzelžiem pie radiatoriem, triekti ar galvu pret sienu, sisti ar kurpju papēžiem, nolaidības dēļ slīkuši un noslīkuši, saindējušies ar medikamentiem un miruši, spiesti strādāt smagus darbus darbinieku privātsaimniecībās, izvaroti, iesaistīti netiklās darbībās, pazemoti utt.

Visi darbinieki, pat bijušie āprātīgi baidījās atklāt savu vārdu aiz bailēm zaudēt savu darbu vai no direktora, grāmatvedes un viņu radu atreibības. Šāda situācija varēja gadiem ilgi pastāvēt tādēļ, ka centra darbiniekus saista radniecības un draudzības saiknes ar Talsu Sociālās palīdzības fondu policiju un LM darbiniekiem. Bija liecinieki, kuri apgalvoja, ka uz LM no Sociālās aprūpes centriem gadiem ilgi regulāri tiekot vesti "Kukuļi".

Ģenerālprokurors, neraugoties uz to, ka "Glābiet bērnus" lūdza šo lietu nodot izmeklēšanā pavisam citam rajonam vai paturēt to Ģenerālprokuratūras lietvedībā, tomēr uzdeva lietu izmeklēt Talsu rajona prokuratūrai, kura izrādījās absolūti nespējīga izmeklēt krimināllietu par cietsirdīgu apiešanos ar bērniem augšminēto nepotiski koruptīvo saišu dēļ. Divu mēnešu laikā Talsu prokuratūra nebija aptaujājusi praktiski nevienu no vairākiem desmitiem liecinieku un cietušo, ko "Glābiet bērnus" bija uzrādījusi oficiālos atkārtotos iesniegumos Ģenerālprokuroram un arī Talsu rajona virsprokuroram un kuri atradās ārpus Talsu rajona. Kāds Talsu rajona prokuratūras darbinieks mūs informēja, *ka lieta nekust ne no vietas, jo policija tiešām negrib strādāt radniecības un draugu būsanas dēļ, bet virsprokurors nav informējis Ģenerālprokuratūru par to, ka netiek galā ar darbu.*

Tajā pat laikā Talsu rajona bērnu tiesību aizsardzības dienesti nedarīja pilnīgi neko, lai palīdzētu upuriem un lieciniekiem Veģos. Izglītības parvalde gaidīja rīkojumu no Izglītības ministrijas un VBTAC, kuri vilcinājās, jo Veģu centrs nav viņu pakļautības iestāde. Savukārt LM, kuras pakļautībā ir Veģu centrs, nerīkojās adekvāti.

"Glābiet bērnus" pirmajās dienās pēc informācijas iesniegšanas, iepazīstināja ar satriecošiem videomateriāliem par vardarbību Veģos LM Sociālās palīdzības departamenta vadītāju O. Dzeni, kad rīcība nesekoja, "Glābiet bērnus" parādīja materiālus Labklājības ministram A. Požarnovam, kurš solījās operatīvi rīkoties.

Diemžēl tā vietā, lai operatīvi rīkotos, kā to izdarīja izglītības ministrs Aleksandrovas speciālās internātskolas gadījumā, atsaucoties "Glābiet bērnus" sniegtajai informācijai par vardarbību pret bērniem šajā skolā, (atstādinot no darba aizdomās turamos, nosūtot palīgā bērniem psihologus un VBTAC, lai veicinātu izmeklēšanu), labklājības ministrs A. Požarnovs vienīgi nodeklarēja presē, ka LM rīcībai Veģos neesot nekāda sakara ar "Glābiet bērnus" sniegto informāciju.

Cietušie bērni palika Veģos kopā ar visiem tiem, kuri viņus gadiem bija mocījuši, par direktora v.i. LM nozīmēja pēc liecinieku sacītā atlaistā direktora brāļa civilsievu, kura arī esot LM ministra sekretāres radniece. LM uzsāka pret darbības kampaņu pret "Glābiet bērnus". Tā vietā, lai atrastu iespēju veicināt vardarbības izmeklēšanu pret bērniem Veģos, LM to kavēja.

Rezultātā Veģu darbinieki par LM naudu iesūdzēja "Glābiet bērnus" tiesā par goda un cieņas aizskaršanu, paši, kā mums stāstīja liecinieki, turpinot lietot vardarbību pret bērniem. Tiesa "Glābiet bērnus" attaisnoja, spriedumā tika minēts, ka "Glābiet bērnus" rīcībā bijusi pietiekama un ticama informācija, uz kuras pamata ir ierosināta

krimināllieta pret sociālās aprūpes centra Veģi darbiniekiem par vardarbību pret bērniem.

Tajā pat laikā LM darbinieki Latvijas Radio raidījumos konsekventi pārmet "Glābiet bērnus" nekompetenci, Latvijas tēla nomelnošanu, sniedzot aplamas ziņas ANO komisijas sēdē par bērnu stāvokli Latvijā.

Pēc vairākiem mēnešiem nesekmīga, bezrezultatīva Talsu prokuratūras darba Veģu lietas izmeklēšanā "Glābiet bērnus" atkārtoti lūdza Ģenerālprokuroram Veģu lietu ņemt Ģenerālprokuratūras pārraudzībā. "Glābiet bērnus" atkārtoti motivēja Talsu prokuratūras un policijas nespēju strādāt efektīvi nepotisku saikņu dēļ starp Talsu policiju un Veģu darbiniekiem. Ģenerālprokurors atkārtoti tikās ar "Glābiet bērnus" pārstāvjiem un piekrita lietu nodot izmeklēšanai valsts policijai, kura to godprātīgi veica. Valsts policija 2002. g. ziemā beidza Veģu lietas izmeklēšanu un nodeva lietu Ģenerālprokuratūrā. Izmeklēšanas gaitā apstiprinājās visi organizācijas "Glābiet bērnus" minētie fakti par izvarošanu, spīdzināšanu, sišanu, pazemošanu. Pavasarī prokuratūra izvirzījusi apsūdzības pagaidām pret 3 Veģu darbiniekiem. Tā kā lietā figurē desmitiem cietušo un liecinieku ļoti daudzos Latvijas rajonos, izmeklēšana ievilkās, prokuratūrai un policijai arī trūkst līdzekļu tiesu psiholoģijas un tiesu psihiatrijas ekspertīzes veikšanai bērniem ar garīgiem traucējumiem.

Šobrīd Veģu lieta jau nonākusi Eiropas parlamenta deputātu redzes lokā.

2001. gada vasaras beigās īru organizācija Shoe for children ziņoja Latvijas Ģenerālprokuratūrai, Prezidentei par to, ka Veģu darbinieki turpina vardarbību pret bērniem un ir izlaupījuši viņiem uzticēto labdarības sūtījumu, kurš bija paredzēts 7 bērnu namiem. Īrijas organizācija ir sašutusi par Talsu policijas, Veģu direktora un labklājības ministra A. Požarnova attieksmi pret bērniem Veģos un sūdzējusies Eiropas parlamentā par to, ka Latvijas valsts pieļauj nesodītu vardarbību pret bērniem ar speciālām vajadzībām LM pakļautajā bērnu iestādē.

Tas, ka LM ir rīkojusies kļūdaini neveicot Veģu reorganizāciju pēc "Glābiet bērnus" atklātās pilnīgās Veģu kolektīva morālās degradācijas, kad vismaz 10 gadus darbinieku vairumam ir pieticis nekrietnības ignorēt masveidīgu bērnu spīdzināšanu aprūpes centrā, apstiprinās aizvien no jauna, kā ar humānās palīdzības izlaupīšanu tā ar ilgstoši neārstēta kašķa epidēmiju, kuru pavisam nejauši Rīgas speciālisti 2001.g. rudenī. Situācija liecina, ka LM nepilda savu funkciju, uzraugot Talsu rajona bāriņtiesas darbību, ka valstī nav koordinācijas starp atsevišķiem bērnu tiesību sistēmas posmiem – bāriņtiesām, kuras pakļautas LM, un VBTAC, kas pakļauts IM, un bērnu tiesību speciālistiem, kas pakļauti pašvaldībām. Arī šo gadījumu Veģos traucē risināt likumdošanas nepilnības, kā arī esošās likumdošanas nepareiza izpratne un piemērošana no valsts un pašvaldību amatpersonu puses, kā arī no policijas un prokuratūras darbinieku puses.

Lai gan ANO savās 2001. gada rekomendācijās noteikti aicina Latvijas valdību pārtraukt vardarbību bērnu iestādēs, valdība nav devusi oficiālu rīkojumu sev pakļautajām bērnu tiesību struktūrām par šo Rekomendāciju īstenošanu dzīvē.

Secinājumi apsekojot 29 iestādes bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem:

1. Bērni iestādēs jūtas vientuļi, 90% no viņiem uzreiz atstātu šīs iestādes, ja būtu kur iet dzīvot, tātad 90% bērnu cieš no emocionālas vardarbības.
2. Milzīgs bērnu skaits cieš no vardarbības, bet precīzu % nevar nosaukt, jo bērni neizprot vardarbības jēdzienu plašākā nozīmē.
3. Vardarbības pret bērniem kontrolēšana un novērošana ir ievērojami ierobežota iestādēs, kurās strādā vietējās policijas, bāriņtiesas, izglītības inspekcijas utt. darbinieku radinieki vai, kuri ir saistīti radniecīgām saitēm ar LM darbiniekiem.
4. Bērniem ~ 85% apmeklēto iestāžu nebija pedagogu sniegtas informācijas ne par bērnu tiesībām, ne par to, kas ir vardarbība un, kur griezties pēc palīdzības.
5. Nevienā iestādē pārbaudītāji no bērnu tiesību aizsardzības struktūrām vai ministrijām nav runājuši ar bērniem par vardarbību bez lieciniekiem no iestādes darbinieku puses!
6. Uz vairumu LM pakļauto iestāžu nedodas ar pārbaudēm ne valsts bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, ne bāriņtiesas (pagasttiesas) pārstāvji. Lai gan bērnu tiesību likumā ir noteikts, ka bāriņtiesai jāseko katra viņas teritorijā dzīvojoša bērna tiesību ievērošanai, tad valsts bērnu tiesību aizsardzības speciālisti nepārbauda LM pakļautības iestādēs esošu bērnu stāvokli, jo par šiem speciālistiem atbild IM. Savukārt vietējie bērnu tiesību aizsardzības speciālisti ir pašvaldības pakļautībā un arī viņus LM pakļautajās iestādēs nemaz labprāt neielaiž, jo viņi, lūk esot citas – IM – pārstāvji.
7. Korupcijai un nepotismam (radu būšana) ir ārkārtīgi liela nozīme nesodītībai un kontroles trūkumam par vardarbību pret bērniem valsts un pašvaldību iestādēs.
Radniecības un koruptīvās saites sākot no iestādes ierindas darbiniekiem iet cauri pašvaldības, valdības, bāriņtiesas (pagasttiesas), izglītības inspekcijas, rajonu izpilddirekcijas struktūrām līdz pat augstām amatpersonām LM – ja var ticēt lieciniekiem, kuri snieguši informāciju “Glābiet bērnus” pētījuma dalībniekiem.
8. Likumdošana ir nepilnīga, lai reāli aizsargātu bērnu no vardarbības uz ko Latvijas valdībai pēc “Glābiet bērnus” sniegtā ziņojuma analīzes 2001. g. ir aizrādījusi ANO savās Rekomendācijās.

9. “Glābiet bērnus” ir sagatavojusi un iesniegusi LR Saeimai visus nepieciešamos papildinājumus (minētos punktā 9.), lai aizsargātu bērnu no vardarbības, taču tikai daļa no tiem iekļautas, lai gan to rekomendē pieņemt ANO.

10. Vardarbība pret bērniem Latvijas iestādēs kopumā netiek plānveidīgi un mērķtiecīgi kontrolēta. Nav koordinācijas starp atsevišķiem bērnu tiesību aizsardzības struktūras posmiem.

Preventīvā jomā nedarbojas ministriju departamenti, kuriem ir jāuzrauga augšminēto struktūru darbs.

11. Likumdošanas nepilnības neļauj ne atklāt vardarbību pret bērnu, ne aizsargāt jau atklātas vardarbības upurus un lieciniekus, ne izolēt aizdomās turamos, ne nodrošināt taisnīgu tiesas procesu ar advokātu cietušajam bērnam.

12. Vardarbības pret bērnu jomā Latvijā netiek pildītas ANO Konvencijas par bērna tiesībām prasības, netiek ievērotas ANO 2001. g. Rekomendācijas Latvijas valdībai.

13. Visa šī situācija jau ir nonākusi Eiropas parlamenta un ANO informācijas lokā un var ļoti kaitēt Latvijas iespējām tikt uzņemtai ES un saņemt starptautisku palīdzību bērniem.

14. Vardarbības novēršana bērnu aprūpes iestādēs nebūs rezultatīva bez iepriekšējas Ombuda institūcijas izveidošanas un Valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reorganizācijas.

Anketas – 170

1. Bērnu vecums:

no 10 – 17 gadiem;

2. Cik ilgi bērni atrodas bērnu namā/internātskolā ?

50% no 4 līdz 10 gadiem

40% mazāk kā 4 gadus

10% neatceros cik

3. Vai esi kādreiz gribējis bēgt no bērnu nama/internātskolas?

10% jā

80% nē

10% nezinu

4. Vai Tu jūties vientuļš?

80% jūtos

10% nejūtos

10% nezinu

5. Vai Tu jūties milēts?

40% jā

10% dažreiz

20% nē

30% nezinu, varbūt

6. Vai Tev kāds dara pāri?

20% jā

15% dažreiz

65% nē

7. Vai Tu zini, kas ir vardarbība?

70% jā

25% nē

5% nav atbildējis

8. Kas Tevi visvairāk sāpinātu?

85% ka es nesatikšu mammu vai tēti

5% būs jāatvadās no draugiem

8% apsūkā, ka dzīvoju bērnu namā

2% apvaino ne par ko

9. Ja Tev būtu iespēja aiziet no bērnu nama (pie vecākiem vai audžuģimenes, vai citur), vai Tu to darītu uzreiz, vai tomēr būtu žēl atstāt bērnu namu?

75% aizietu uzreiz pie vecākiem vai pie citiem radiem
15% aizietu, bet nezin uz kuriem (varbūt pie audžuģimenes)
10% zēl būtu atstāt bērnu namu

**Latvijas organizācijas “Glābiet bērnus” projekts
“Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu
bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās”**

Projekta gaitā apsekotas 29 bērnu – bāreņu iestādes – tajā skaitā:

**bērnu nami - 7;
internātskolas - 5;
speciālās internātskolas – 4;
pamatskolas - 4;
vidusskolas - 3;
sociālas aprūpes centri - 3
ģimenes aprūpes centri - 1;
izglītības – rehabilitācijas centri - 1;
arodskolas - 1 :**

- 1. Bērnu nams “Dzeguzīte”- Aizkraukles rajons;**
- 2. Bebru internātskola – Aizkraukles rajons;**
- 3. Bērnu nams “Gaujashīči” – Cēsis;**
- 4. Jaunaglonas internātskola – Preiļu rajons;**
- 5. Aglonas arodskola – Preiļu rajons;**
- 6. Aleksandrovas speciālā internātskola – Krāslavas rajons;**
- 7. Jelgavas bērnu nams;**
- 8. Liepājas bērnu nams;**
- 9. Liepājas internātskola;**
- 10. Ģimenes aprūpes centrs Bulduri;**
- 11. Bērnu nams “Apīte”;**
- 12. Iecavas internātskola;**
- 13. Sociālās aprūpes centrs “Veģi”;**
- 14. Sociālās aprūpes centrs “Ziedkalne”;**
- 15. Izglītības – rehabilitācijas iestāde “Naukšēni” – Valmieras rajons;**
- 16. Pamūšas speciālā internātskola;**
- 17. Bērnu nams “Annele” – Bauskas rajons;**
- 18. Bauskas rajona kristīgā pamatskola;**
- 19. Jelgavas 3. vidusskola;**
- 20. Jelgavas 5. vidusskola;**
- 21. Tilžas internātskola;**
- 22. Upītes pamatskola – Balvu rajons;**
- 23. Piedrujas pamatskola – Krāslavas rajons;**
- 24. Sociālās aprūpes centrs Piltene – Ventspils rajons;**
- 25. Lielpaltones speciālā internātskola;**
- 26. Bērnu nams “Inčukalns”;**

- 27. Raiskuma pamatskola – Cēsu rajons;**
- 28. Bauskas 2. vidusskola;**
- 29. Rudzātes speciālā internātskola.**

Avoti

1. Baltijas Sociālo zinātņu institūts. Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija. Rīga.2004
2. Baltijas Sociālo zinātņu institūts. Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā. Rīga 2004
3. Council of the European Union. EU Annual Report on Human Rights 2003. Luxemburg 2003
4. EU Network of independent experts on fundamental rights. Report on the situations of fundamental rights in Latvia in 2003.Rīga 2004.
5. Euochild. Action Plan on Social Inclusion.2004.
6. Kārtējais ziņojums par ANO 1989.gada Konvencijas par bērna tiesībām izpildi Latvijas Republikā laika posmā no 2001.gada līdz 2004.gada 1.martam.
7. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs. Čigānu stāvoklis Latvijā. Rīga. 2003
8. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs. Pārskats par mazākumtautību tiesībām valodas lietojuma jomā. Rīga 2003
9. Latvijas organizācija „Glābiet bērnus” Konvencija par bērna tiesībām. Rīga 1995
10. Latvijas organizācija „Glābiet bērnus” Neatkarīgais bērnu Ombuds. Alternatīvais ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā 1998.-2002. Organizācijas ‘Glābiet bērnus’ pētījums ANO projektā Valsts vardarbība pret bērniem Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecākus gādības palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās. 200.-2002. Rīga. 200./2002.
11. Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”. Alternatīvais ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā 1992-1997. Rīga 1998
12. LR Labklājības ministrija. Latvijas Nacionālais plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai (2004.-2006)
13. LR Ārlietu ministrija sadarbībā ar ANO Latvijā. Kā dzīvosim Latvijā 2015.gadā?
14. LR Centrālā Statistikas pārvalde. Bērni Latvijā. Rīga. 2005
15. LR Veselības ministrijas Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju valsts aģentūra, Veselības statistikas departaments. Latvijas veselības aprūpes statistikas gadagrāmata 2004. Rīga. 2005
16. LR Centrālā statistikas pārvalde. Bērnu labklājība Latvijas reģionos. Monee Reģionālais monitoringa ziņojums 2004. Rīga. 2005
17. LR Centrālā statistikas pārvalde. 2003.gada Latvijas iedzīvotāju veselības apsekojuma rezultāti. Rīga. 2004
18. LR Centrālā statistikas pārvalde. Mātes nodarbinātība un bērnu nabadzību. Monee Reģionālais monitoringa ziņojums 2003. Rīga. 2003
19. LR Centrālās statistikas pārvalde. Bērni Latvijā. Rīga.2000
20. LU Filozofijas un socioloģijas institūts. Pētījums sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem. Rīga. 2002
21. NOSOSCOP Nordic Social statistical Committee. Nordic/Baltic Social protection statistics 2000. Copenhagen 2003
22. Ratio iuris. Likums un tiesības. Jūnijs 2002. Rīga 2002

23. Reitox Latvian Focal point, Narcology Centre. Report to the EMCDDA. Latvia Drug situation 2002. Rīga.2002
24. Report by children, young persons and adults in Sweden to the UN Committee on the rights of the Child in Geneva 2004.
25. Sabiedrība par atklātību Delna. Par atklātību, atbildību, godīgumu. Rīga. 200
26. Save the Children Sweden's Third report to the UN Committee on the Rights of the child. 2004
27. UNDP Latvija. Latvija Pārskats ar tautas attīstību 2002/2003 Cilvēkdrošība. Rīga. 2003
28. UNICEF LR nacionālā komiteja. Bērnu un sieviešu stāvoklis Latvijā. Situācijas analīze. Rīga.2003
29. UNICEF. Innocenti social monitor 2004. Economic growth and child poverty in the CEE/CIS and the Baltic states. Sesto Fiorentino FI, Italy. 2004
30. UNICEF. Progress for children. New York 2004
31. Valsts Cilvēktiesību birojs. Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanai. Rīga. 2003
32. Ziņojums par Tūkstošgades attīstības mērķiem Latvijā. Rīga. 2005
33. Ziņojums par Tūkstošgades attīstības mērķiem Latvijā. Statistikas pielikums. Rīga. 2005
34. Veselības veicināšanas valsts aģentūra. Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums 2001/2002. Rīga 2004

Saīsinājumi

NVO	Nevalstiskās organizācijas
GB	Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”
BTT	Latvijas NVO Bērnu tiesību tīkls
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
Konvencija	ANO Konvencija par bērna tiesībām
UNICEF	ANO Bērnu Fonds